

Menswaardig wonen voor ouderen in Vlaanderen

Focus op wonen 3 – Provincie Oost-Vlaanderen

'Of we zijn solidair,

of we zullen sterven als honden'

Mark Elchardus

MENSWAARDIG WONEN VOOR OUDEREN IN VLAANDEREN

DE GROEIENDE VERGRIJZING EN HAAR EFFECTEN OP
DE WONINGMARKT

Luc Goossens

OASes (Universiteit Antwerpen) (hoofdstuk 1.2. 6 en 7)

Ingrid De Meester

Provincie Oost-Vlaanderen - Dienst Welzijn (sector wonen) (hoofdstuk 3,4 en 5)

Met dank aan iedereen die een bijdrage heeft geleverd aan de realisatie van deze publicatie.

Colofon

Uitgegeven in opdracht van de Bestendige Deputatie van de provincie Oost-Vlaanderen

Beleidsverantwoordelijke: gedeputeerde Jean-Pierre Van Der Meiren

Samenstelling directie Welzijn en Gezondheid onder leiding van William Blondeel, directeur en Eddy Bockstal, diensthoofd Welzijn

Redactie Ingrid De Meester en Martine Brackeleire (Dienst Welzijn), Frans Meyfrootd (Dienst Gezondheid), Luc Goossens (Universiteit Antwerpen - OASeS), Joeri Laureys (Universiteit Antwerpen - OASeS).

Eindredactie Ingrid De Meester

Kaartjes Inge Dellaert (pag. 54, 55 en 60), Joeri Laureys (28, 29 en 31).

Lay-out Joeri Laureys (Universiteit Antwerpen - OASeS)

Druk Universiteit Antwerpen

Oplage 530 ex.

Datum augustus - september 2004 (verwerking gegevens), november 2004 (druk)

Depotnummer D/2004/5139/31

Verantwoordelijke uitgever: A. De Smet, provinciegriffier, p/a Gouvernmentstraat 1 te 9000 Gent

VOORWOORD GEDEPUTEERDE WELZIJN

'De vergrijzing' en 'ouderen' kunnen in onze samenleving en binnen de beleidsvoering op steeds meer aandacht rekenen. Dit heeft in belangrijke mate te maken met de steeds groter wordende omvang van deze groep. Niet alleen neemt het aantal ouderen toe, ook de levensverwachting van zowel mannen als vrouwen neemt toe.

De vergrijzing van de bevolking stelt onze samenleving dan ook voor een boeiende uitdaging. De manier waarop we met deze vergrijzing omgaan is van groot belang. Er dient een beleid te worden gevoerd die aan de noden en behoeften van de ouderen tegemoet komt.

Eén van de aandachtspunten in dit beleid betreft het wonen van ouderen. De Vlaamse Wooncode beschrijft immers dat iedereen het recht heeft menswaardig te wonen. Dit geldt dus ook voor het wonen van ouderen (de 65-plussers).

Uit onderzoek van het Centrum Bevolkings- en Gezinsstudie – Vlaamse wetenschappelijke instelling blijkt dat bijna 4 op 5 ouderen eigenaar zijn van hun woning. Het aantal eigenaars onder de 65-plussers is ook sterk toegenomen; van 53 % in 1966 tot 78 % in 2001. Toch blijkt dat ouderen vaak wonen in huizen die, ofwel niet meer voldoen aan de huidige kwaliteitsnormen (ouderen zijn immers minder snel geneigd aanpassingswerken aan hun woning uit te voeren), ofwel niet meer aangepast zijn aan de fysieke of mentale situatie van de oudere.

Voor hen die huren op de privé-markt, zorgen de steeds stijgende huurprijzen voor een grote hap uit het pensioeninkomen. Bovendien biedt een huurwoning weinig woonzekerheid.

Met deze Focus op Wonen willen we ingaan op het wonen van ouderen in Vlaanderen en meer specifiek in onze eigen provincie Oost-Vlaanderen.

In een *eerste hoofdstuk* en *tweede hoofdstuk* wordt een toelichting gegeven bij de demografische dimensie en de woondimensie van de woonproblematiek van ouderen.

In een *derde hoofdstuk* volgt een cijferanalyse van het aantal ouderen in Oost-Vlaanderen. Deze analyse gebeurt zowel op het niveau van de provincie, op het niveau van de arrondissementen, als op het niveau van de gemeenten. We maken een vergelijking van de huidige woonsituatie (2003) van ouderen met de toekomstige woonsituatie van de ouderen. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van bevolkingsprognoses. Voor de analyse werden bevolkingsprojecties gehanteerd ten behoeve van het tweede Milieu- en Natuurrapport Vlaanderen (Mira-S-2000).

Het *vierde hoofdstuk* gaat dieper in op de woonsituatie van ouderen (enerzijds thuis wonen, anderzijds wonen in een voorziening). Hier wordt ook een beeld geschetst van de bestaande voorzieningen en hun ligging.

Het *vijfde hoofdstuk* beschrijft een aantal beleidsopties van de provincie Oost-Vlaanderen in ver band met het wonen in het algemeen en het wonen in de zorgsector.

In een *laatste hoofdstuk* worden een aantal beleidssuggesties gedaan. Hierin wordt een overzicht gegeven van de officiële beleidssuggesties in beleidsbrieven en -nota's en worden een aantal bijkomende beleidsaanbevelingen opgesomd.

Met deze publicatie willen we een stimulerende bijdrage leveren aan iedereen die werkt aan de uitbouw van een doordacht lokaal woonbeleid. Wij durven de uitdaging aan om met jullie een boeiende samenwerking tegemoet te gaan!

Jean-Pierre Van Der Meiren

gedeputeerde Welzijn

INHOUDSTAFEL

1	<i>Weten we wat ons te wachten staat?</i>	8
	<i>En zo ja, hoe bereiden we ons er op voor?</i>	8
2	<i>De dimensies van de woonproblematiek van ouderen</i>	9
2.1	De demografische dimensie.....	9
2.1.1	De algemene omvang van de vergrijzingsgolven	9
2.1.2	De interne variëteit binnen de ouderenpopulatie	10
2.1.3	De allochtone ouderen	12
2.2	De woondimensies van het vergrijzingsfenomeen.....	14
2.2.1	De woonomstandigheden van ouderen	15
	A. De ouderdom van de woningen van ouderen	15
	B. Het wooncomfort van ouderen	15
	C. Ook eigenaars worden ouder	17
	D. En natuurlijk verouderen ook huurders	18
2.2.2	Nieuwe en uiteenlopende woonwensen en woonbehoeften	20
2.2.3	Samenwonen van en met ouderen.....	24
	A. Woningzorgen van ouderen.....	24
	B. Ouderen en vereenzaming	25
2.2.4	De vergrijzingsgolf en de woningmarkteffecten.....	26
2.2.5	De territoriale dimensie van de vergrijzing van de woningmarkt	26
3	<i>De ouderen in de provincie Oost-Vlaanderen</i>	32
3.1	Methodologische achtergrond	32
3.2	Concrete werkwijze	32
3.3	Aandeel ouderen in de provincie Oost-Vlaanderen	33
3.4	Evolutie van de totale bevolking in de Oost-Vlaamse gemeenten	33
3.5	Totale groep ouderen in verhouding tot de totale bevolking	35
	3.5.1 Demografische coëfficiënten.....	35
	3.5.2 Het aandeel ouderen ten opzichte van de totale bevolking in de Oost-Vlaamse gemeenten.....	37
	3.5.3 Evolutie van het aandeel ouderen ten opzichte van de totale bevolking.....	39
3.6	De leeftijdsverdeling van de ouderen in de Oost-Vlaamse gemeenten	42
	3.6.1 De huidige leeftijdsverdeling van de ouderen in de Oost-Vlaamse gemeenten (2003).....	42
	3.6.2 De toekomstige leeftijdsverdeling van de ouderen in de Oost-Vlaamse gemeenten (2010).....	46
3.7	Vergrijzing in Oost-Vlaanderen in kaart gebracht	54
3.8	Besluit	55
4	<i>De woonsituatie van ouderen in de provincie Oost-Vlaanderen</i>	57
4.1	Wonen in de eigen woning	57
	4.1.1 Woningcomfort.....	57
	A. Het comfort van de Vlaamse woningen	57
	B. Het comfort van de Oost-Vlaamse woningen	58
	4.1.2 Woonomgeving.....	59
4.2	Tijdelijk of bestendig wonen in een transmurale of residentiële voorziening.....	59
	4.2.1 Een gedetailleerde overzichtskaart van deze transmurale en residentiële voorzieningen.....	60
	4.2.2 Enkele gegevens rond transmurale- en residentiële opvang voor zorgbehoevende ouderen in Oost-Vlaanderen	60
	A. Dagverzorgingscentrum.....	60
	B. Centra voor kortverblijf	62
	C. Serviceflatgebouwen en woningcomplexen met dienstverlening	63
	D. Rusthuizen.....	64
	E. Als RVT erkende bedden	66
4.3	Alternatieve/creatieve woonvormen.....	67
	4.3.1 Duplex-wonen.....	67
	4.3.2 Aanleunwoningen	67
	4.3.3 Quattrowoningen	68
4.4	Besluit	68
5	<i>Beleidsopties van de provincie Oost-Vlaanderen in verband met het wonen in het algemeen en het wonen in de zorgsector</i>	70
6	<i>De beleidssuggesties voor de Vlaamse Gemeenschap</i>	72
6.1	De officiële beleidssuggesties in beleidsnota's en beleidsbrieven	72
	6.1.1 Ouderen en het risico op een precare woonsituatie	72
	A. De bejaarden-eigenaars.....	72
	B. De ouderen-verhuurders.....	72
	C. De huurders	73

D. Vaste campingbewoners, woonwagenbewoners en etnisch-culturele minderheden wonen toch ook!	
.....	73
6.1.2 Ouderen hebben aangepaste woningen nodig.....	73
6.1.3 Zelfstandig wonen dankzij de combinatie ‘huisvesting’ en ‘welzijn’.....	74
6.1.4 Een pleidooi voor preventie: aanpasbaar bouwen.....	74
6.1.5 Een pleidooi voor langer thuis wonen.....	75
6.2 Bijkomende beleidsaanbevelingen.....	75
6.2.1 Een pleidooi voor meer en gevarieerde dienstverlening.....	75
6.2.2 Prioritair voor aanpasbaar bouwen.....	76
6.2.3 Vraag: waar blijven de sociale infrastructuurwerken?.....	76
6.2.4 En waarom geen buurtafspraken?.....	77
6.2.5 Ooit gedacht aan intergenerationele en multiculturele solidariteit?.....	77
6.3 En het nieuwe regeerakkoord?.....	78
7 <i>Wonen als beleidsvraag en politieke opgave</i>	81
BIBLIOGRAFIE.....	82
BIJLAGEN:.....	86

INLEIDING

'Menswaardig wonen voor ouderen in Vlaanderen'

Een gezamenlijke, deskundige oproep van Beleid en Wetenschap

De samenwerking tussen het provinciebestuur van Oost-Vlaanderen en de onderzoeksgroep OASeS van de Universiteit Antwerpen in het kader van het Gemeentelijk Woondossier (GWD) dateert ondertussen al van 1995. Mede dank zij de steun van de andere provinciebesturen, werd het project sindsdien niet alleen inhoudelijk sterk uitgebreid en qua gebruiksvriendelijkheid stelselmatig serieus verbeterd, het GWD heeft daardoor geleidelijk aan ook naambekendheid gekregen in alle Vlaamse gemeenten.

De data waarover we vandaag met het GWD beschikken voor alle Vlaamse gemeenten heeft ons in de reeks 'Focus op Wonen' al twee keer toegelaten een gesofistikeerde hitparade op te maken waarin de Vlaamse gemeenten gerangschikt worden naar uiteenlopende aspecten betreffende de kwaliteit van hun eigen woonsituatie. In Focus op Wonen 3 tonen we aan dat het GWD aangevuld met vrij te consulteren cijferreeksen zoals de MIRA-S-2000 bevolkingsprognoses ook meer doelgroepgerichte, thematische analyses toelaat.

De keuze bij deze eerste andere benadering viel, in overleg met de vijf Vlaamse provincies, op de woonsituatie van ouderen. Deze keuze is meer dan verantwoord omdat we moeten vaststellen dat de groeiende vergrijzing en haar effecten op de woningmarkt, vandaag in het kader van het sociaal woonbeleid in Vlaanderen nogal opvallend op het achterplan blijft.

Helemaal niet terecht bij nader toezien, want zelfs (zeker?!) in het land van de woningbezitters staan ons vandaag al, maar in toenemende mate tal van uitdagingen te wachten, ten minste als we begaan zijn met het welzijn van meer dan 70% van de Vlaamse huishoudens die eigenaar zijn van het huis waarin ze wonen. Hun woningen zijn ondertussen ook verouderd, niet meer (voldoende) aangepast aan de nieuwe noden van hun zelfde, maar nu oude(-re) bewoners en niet zelden (te) ver gelegen van voorzieningen die een comfortabel dagelijks bestaan moeten garanderen (dokter en apotheker, bakker, slager en kruidenier, openbaar vervoer, ...). Oudere huurders wonen dan misschien strategisch wat interessanter (niet zelden veel dichterbij de levensnoodzakelijke voorzieningen) maar hun wooncomfort op de private huurmarkt is niet zelden ondermaats en vooral hun woonzekerheid is ver van gewaarborgd.

De Vlaamse provinciebesturen luiden als eersten deskundig de alarmklok over het woondossier van ouder wordend Vlaanderen. In samenwerking met OASeS stelden zij een deskundig dossier op waarin het woonprobleem in Vlaanderen vanuit vergrijzingsperspectief wordt geanalyseerd met de bedoeling de centrale overheden te stimuleren er dringend werk van te maken. De maatschappelijke relevantie van deze probleemformulering staat buiten kijf, de zin voor verantwoordelijkheid van de provinciale beleidsverantwoordelijken en van de onderzoekers van OASeS staat daarmee in proportie: Focus op Wonen 3 sluit af met constructieve beleidsvoorstellen.

Voortbouwend op de algemene situatieschets zorgden de medewerkers van de Directie Welzijn en Gezondheid van de provincie Oost-Vlaanderen in de tweede provinciale aflevering van Focus op Wonen 3 voor een concrete schets van de woonsituatie van ouderen in de eigen 65 gemeenten. Ook van de provincie Vlaams-Brabant wordt er op korte termijn een versie van Focus op wonen 3 gerealiseerd. De provincie Antwerpen kwam al aan bod.

De ouderen werkten jarenlang zorgzaam aan de opbouw van Vlaanderen met de grote welvaart die we vandaag kennen. Vlaanderen is hen een wederdienst op niveau verplicht: een beleid waarin wonen en welzijn als een volwaardig tweespan 'waardig ouder worden' waarborgen.

Bij deze gelegenheid wil ik met name vooral Ingrid De Meester van de Directie Welzijn en Gezondheid van de provincie Oost-Vlaanderen en Joeri Laureys van OASeS van harte danken voor hun werk. De kwaliteit van hun inbreng was essentieel voor de realisatie van deze publicatie.

Luc Goossens
OASeS (Universiteit Antwerpen)
05.11.2004

1 Weten we wat ons te wachten staat?

En zo ja, hoe bereiden we er ons op voor?

Probleemstelling

Het vergrijzingsprobleem heeft bij ons al de nodige tongen losgemaakt. Vooral dan sinds de jaren 1970 vanuit de zorg (de vrees?) om de beveiliging van de pensioenlasten vanaf het moment dat de babyboomgeneratie massaal met pensioen zal gaan. Vanaf 2010 wordt dat meer en meer een levensgroot probleem.

In deze bijdrage belichten we verschillende dimensies van het vergrijzingsproces in de mate ze belangrijk zijn voor een beter inzicht in de complexe opgaven voor beleidsverantwoordelijken met de ambitie waardig wonen van ouderen in Vlaanderen te realiseren. Achtereenvolgens besteden we meer bepaald aandacht aan de demografische dimensie die belangrijk is vanuit de cijfermatige implicaties voor de woonvoorzieningen, en aan de woondimensies zoals die vervat liggen in het recht op wonen dat zowel in de federale Grondwet als in de Vlaamse Wooncode wordt gegarandeerd.

We staan ook meer uitgebreid stil bij de wijze waarop de vergrijzing zich zal voordoen in de verschillende gemeenten van de provincie Oost-Vlaanderen en we gaan na welke specifieke trends zich daarbij aftekenen.

Ter beoordeling van wonen van en woonbeleid voor ouderen in Vlaanderen hanteren we mét het Platform Wonen van Ouderen¹ als algemeen richtsnoer de omschrijving van Kwaliteitsvol Wonen van Ouderen als "*zelfstandig, geïntegreerd (maatschappelijk en ruimtelijk), betaalbaar en geëmancipeerd leven en wonen*" (Raes, 1994, 1)

¹ "Het Platform Wonen van Ouderen is een open samenwerkingsverband tussen vele deskundigen uit het huisvestings- en ouderenbeleid. ...

Het Platform Wonen van Ouderen vertrekt vanuit de visie dat ouderen zelf hun eigen toekomst moeten kunnen bepalen. Op vlak van wonen houdt dit in dat ouderen zelfstandig, geïntegreerd (maatschappelijk en ruimtelijk), betaalbaar en geëmancipeerd moeten kunnen leven en wonen. Het Platform wil ouderen en verantwoordelijken uit administraties en organisaties hierin ondersteunen, denkwerk leveren, mobiliseren, vormingsprocessen opzetten en aan woonactivisme doen. Dit wordt in de oprichtingsstatuten van de vzw Platform Wonen van Ouderen als volgt omschreven:

Art. 3 " De vereniging heeft tot doel het kwaliteitsvol wonen van ouderen te bevorderen, zowel thuis als in een residentiële voorziening. De vereniging wil ervoor ijveren dat ouderen zelfstandig, geïntegreerd, betaalbaar en geëmancipeerd kunnen leven en wonen. Daartoe wil zij een platform zijn waarbinnen de aangesloten leden van gedachten kunnen wisselen en nieuwe inzichten over wonen van ouderen kunnen introduceren. De vereniging wil in dit verband aan onderzoek, woonactivisme en vorming doen en een zo ruim mogelijk publiek informeren en sensibiliseren."

Bron: Platform Wonen van Ouderen, www.pwo.be (gelezen op 25.07.2003)

2 De dimensies van de woonproblematiek van ouderen

2.1 De demografische dimensie

We besteden in verband met wonen vanuit een dubbele overweging vooral aandacht aan de demografische dimensie van het vergrijzingsfenomeen. Enerzijds interesseren ons de cijfermatige implicaties van de wijzigende verhoudingen tussen vraag en aanbod op de woningmarkt. Anderzijds willen we meer inzicht verwerven in de ontwikkelingen inzake de woonwensen en woonbehoeften van de diverse categorieën van ouderen.

2.1.1 De algemene omvang van de vergrijzingsgolven

Concreet signaleert het Planbureau² het volgende (zie tabel 1): *'De groep van de 60- tot 99-jarigen zal over de gehele periode (1950-2050 – LG) blijven aangroeien, met uitzondering echter van de dalingen van de jaren 1976 tot 1980 en - in veel geringere mate - van de jaren 2002-2003 die de weerslag ondervinden van de geboortedalingen van de twee wereldoorlogen. Deze groep, die van 1.370.331 personen in 1950 stijgt tot 2.189.061 personen in 1997 en tot 3.170.445 in 2050, zal dan tegen 2050 gestegen zijn met 45% t.o.v. vandaag en in één eeuw tijd vermenigvuldigd zijn met 2,3.*

...

Het aandeel van de ouderen verdubbelt en stijgt in één eeuw van 16% van de totale bevolking in 1950 tot 32% in 2050.' (Lambrecht, 1997, 15-16)

Een cruciale vraag in dit verband betreft de mate waarin deze grote groep ouderen ten laste valt van de samenleving. *'De demografische afhankelijkheidscoëfficiënt van de ouderen geeft aan dat, terwijl er 28 ouderen waren voor 100 potentieel actieven in 1950, dit er 39 zijn in 1997 en 67 in 2050. De afhankelijkheid zal vooral scherp tot uiting komen tussen 2005 en 2035 en vooral van 2010 tot 2030 als gevolg van het feit dat de kinderen van de "babyboom" dan de pensioengerechtigde leeftijd bereiken.'* (Lambrecht, 1997, 16) Grafiek 1 visualiseert de ontwikkeling.

² Bij zijn analyse hanteert het Federaal Planbureau naast een zogenaamd 'Centraal Scenario' nog een aantal varianten op basis van de vruchtbaarheid, de mortaliteit en de internationale migraties (Lambrecht, 1997, 5-10). Wij beperken ons in deze context tot prognoses uitgaande van dat basisscenario. Hierbij wordt uitgegaan van de veronderstelling dat we inzake vruchtbaarheid kunnen uitgaan van 1,75 kinderen per vrouw; mannen kunnen in 2050 bij de geboorte rekenen op een levensverwachting van 82,1 jaar, vrouwen op 88,1 jaar; inzake migratie houdt het Planbureau rekening met een positief saldo van 10.000 in 1995 en van 3.000 in 2050.

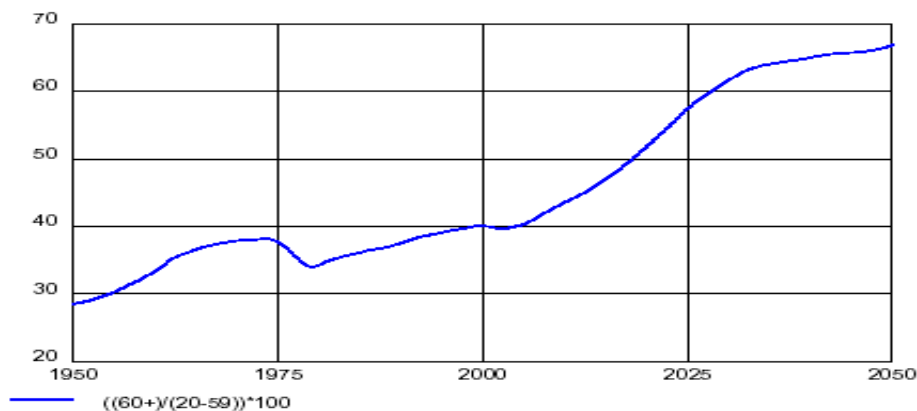
Tabel 1: De bevolkingsstructuur van 1950 tot 2050.

Observaties en Centraal scenario van de Bevolkingsvooruitzichten 1995-2050

	1950	1970	1990	1995	2010	2030	2050
Totale bevolking (x 1.000)	8.619,5	9.624,6	9.947,8	10.130,6	10.328,2	10.305,0	10.000,3
De grote leeftijdsgroepen (x 1.000)							
0 tot 19 jaar	2.428,0	3.000,2	2.471,1	2.439,7	2.349,6	2.202,7	2.075,2
20 tot 59 jaar	4.821,2	4.806,7	5.444,5	5.532,7	5.569,5	5.024,5	4.754,7
60 jaar en ouder	1.370,3	1.817,7	2.032,2	2.158,2	2.409,1	3.077,8	3.170,4
Deze groepen in % van de bevolking							
0 tot 19 jaar	28	31	25	24	23	21	21
20 tot 59 jaar	56	50	55	55	54	49	47
60 jaar en ouder	16	19	20	21	23	30	32
Totale onafhankelijkheidscoëfficiënt							
$\frac{(0 \text{ tot } 19 \text{ jaar}) + (60 \text{ jaar en } +)}{(20 \text{ tot } 59 \text{ jaar})} \times 100$	79	100	83	83	85	105	110
Afhankelijkheidscoëfficiënt van de ouderen							
$\frac{(60 \text{ jaar en } +)}{(20 \text{ tot } 59 \text{ jaar})} \times 100$	28	38	37	39	43	61	67

Bron: NIS voor de observaties - NIS, Federaal Planbureau, Wetenschappelijke Gemeenschap, 1966, op. cit., voor de vooruitzichten - Berekeningen Lambrecht.

Grafiek 1: De afhankelijkheidscoëfficiënt van de ouderen.

Bron: Nationaal Instituut voor de Statistiek voor de observaties - Centraal scenario van de Vooruitzichten 1995-2050, Nationaal Instituut voor de Statistiek, Federaal Planbureau, Wetenschappelijke gemeenschap, 1996, op.cit.. - Eigen berekeningen.

2.1.2 De interne variëteit binnen de ouderenpopulatie

Naast het kwantitatief aspect verdient het natuurlijk ook aanbeveling aandacht te besteden aan interne variëteit binnen de ouderencategorie: " *De' oudere bestaat namelijk niet. Ondanks de stereotiepe denkbeelden over ouderen, is het zo dat de menselijke diversiteit toeneemt met de leeftijd. 80-jarigen verschillen veel meer van elkaar dan 8-jarigen. Dat heeft te maken met een uiteenlopende levensloop van ieder van hen. Steeds meer mensen doorlopen geen rechtlijnig levenstraject meer zoals vroeger het geval was. Steeds meer mensen zetten heel doelbewust hun eigen levensstrategie uit, ook (en misschien vooral) in de fase van de ouderdom. Met als gevolg dat ook binnen de groep ouderen de verscheidenheid toeneemt.*" (Vogels, 2000, 39)

Dat 'de' ouderen onderling grote individuele verschillen vertonen, neemt natuurlijk niet weg dat ze evenzeer groepsgebonden karakteristieken vertonen en meer bepaald een

aantal houdingen, voorkeuren, wensen, noden, behoeften, ... delen al naargelang de leeftijdscategorie waartoe ze behoren. Met het oog op een correcte inschatting van de leeftijdsgebonden groepsverschillen en bijgevolg van de vereiste beleidsinspanningen terzake is het dus van belang nader in te gaan op de omvang ervan. "Tabel 2 toont dat, wanneer het aantal mensen ouder dan 60 jaar in de periode 1950-2050 met 2,3 vermenigvuldigd wordt, waardoor hun aantal toeneemt van 1.370.300 naar 3.170.400, zoals reeds voorheen werd gezegd, het aantal personen ouder dan 70 jaar met 3,4 vermenigvuldigd zal worden, dat van de 80-plussers met 7,9 en dat van de 90-plussers met 33 ! Terwijl men slechts 122.700 80-plussers telde in 1950 en 377.500 in 1997, worden het er 967.000 in 2050. Het aantal 90-plussers loopt op van 6.400 in 1950, over 51.000 in 1997, tot 211.400 in 2050.

Het aandeel van 60-plussers in de bevolking neemt toe van 16% in 1950 tot 32% in 2050, dat van de 70-plussers van 7 tot 20% en dat van de 80-plussers van 1 tot 10%. ...

Het aantal hoogbejaarden in de groep 'ouderen' stijgt sterk, waardoor er dus een "vergrijzing in de vergrijzing" of een versterking van de vergrijzingsintensiteit ontstaat. Terwijl de 80-plussers respectievelijk 9% en 17% van de ouderen uitmaakten in 1950 en in 1997, zullen zij in 2050 ongeveer een derde vertegenwoordigen, nl. 31%. ...

Het aantal vrouwen in de groep 'ouderen' is vanzelfsprekend groter dan het aantal mannen, omwille van het grotere sterftecijfer bij de mannen. Die wanverhouding lijkt echter met de tijd te verminderen: daar waar in 1997 hun aandeel nog 58% van de 60-plussers bedraagt zullen de vrouwen in 2050 nog maar 55% vertegenwoordigen; daar waar hun aandeel 70% van de 80-plussers bedroeg in 1997, zullen zij in 2050 nog maar 64% vormen." (Lambrecht, 1997, 23-26).

Tabel 2 De structuur van de ouderen en de gemiddelde leeftijd van de bevolking tussen 1950 en 2050.

Observaties en basisscenario van de bevolkingsvooruitzichten 1995-2050

	1950	1970	1990	1995	2010	2030	2050
De ouderen (in duizendtallen)							
60 jaar en ouder	1.370,3	1.817,7	2.032,2	2.158,2	2.409,1	3.077,8	3.170,4
70 jaar en ouder	583,1	798,8	952,6	1.081,4	1.327,4	1.732,8	2.006,9
80 jaar en ouder	122,7	201,3	345,5	386,3	502,9	647,6	967,1
90 jaar en ouder	6,4	15,7	36,2	46,9	59,2	113,9	211,4
De ouderen in % van de totale bevolking							
60 jaar en ouder	16	19	20	21	23	30	32
70 jaar en ouder	7	8	10	11	13	19	20
80 jaar en ouder	1	2	3	4	5	6	10
90 jaar en ouder	0	0	0	0	1	1	2
De vergrijzingsintensiteit							
$\frac{(80 \text{ jaar en } +)}{(60 \text{ jaar en } +)} \times 100$	9	11	17	18	21	21	31
Het aandeel ouderen van de vrouwen							
in de 60 jaar en ouder	55	57	58	58	57	55	55
in de 80 jaar en ouder	60	63	70	70	68	65	64
De gemiddelde leeftijd van de bevolking							
	35	35	38	38	41	43	44

Bron: NIS voor de observaties - NIS, Federaal Planbureau, Wetenschappelijke Gemeenschap, 1996, op cit. Voor de vooruitzichten - Berekeningen Lambrecht.

2.1.3 De allochtone ouderen

Verder vermeldenswaard is nog dat '... hoewel de migranten over het algemeen jong zijn, ook zij verouderen en op termijn de groep ouderen doen aangroeien.' (Lambrecht, 1997, 23-26)

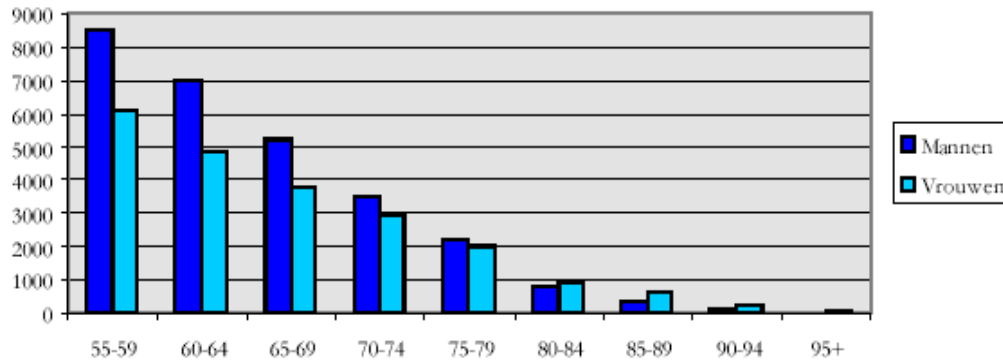
Tabel 3 en Grafiek 2 preciseren de leeftijdsstructuur van de allochtone ouderenpopulatie op 1 januari 1999.

Tabel 3 Ouderen van vreemde nationaliteit in het Vlaamse Gewest naar leeftijd en geslacht (1999).

N Rij%	Leeftijd									Totaal
	55-59	60-64	65-69	70-74	75-79	80-84	85-89	90-94	95-99	
Geslacht	8.516	6.960	5.251	3.530	2.215	829	387	123	18	27.829
Mannen	31	25	19	13	8	3	1	0	0	100
Vrouwen	6.074	4.851	3.749	2.950	2.012	973	660	246	62	21.577
	28	22	17	14	9	5	3	1	0	100
Totaal	14.590	11.811	9.000	6.480	4.227	1.802	1.047	369	80	49.406
	30	24	18	13	9	4	2	1	0	100

Bron: NIS, Bevolkingsstatistiek, Buitenlandse bevolking op 1-1-1999.

Grafiek 2 Ouderen van vreemde nationaliteit in het Vlaamse Gewest naar leeftijd en geslacht (1999).

In zijn 'Adviezen ten behoeve van een ouderenbeleid dat ruimte biedt aan etnisch-culturele minderheden' vestigt de Werkgroep Allochtone Ouderen er de aandacht op dat allochtone ouderen oud-zijn anders beleven en dat zij daarom moeten erkend worden als een groep met specifieke problemen. 'In de samenlevingsverbanden waarvan zij afkomstig zijn, is onder meer de informele hulp sterk aanwezig. Het vertrouwde zorgsysteem, gebaseerd op die informele hulp, speelt in verschillende situaties, maar zeker voor ouder wordende mensen, een belangrijke rol. In de beleving van oudere allochtonen vinden we dit referentiesysteem terug. Als men bij het ouder worden diensten nodig heeft, dan zal men de verwachtingen richten op kinderen en familie. Maar dan komt de ontvullende vaststelling dat dit systeem niet meer in alles kan voorzien. Terwijl men dit niet openlijk onder ogen durft zien. Het "niet rekenen op de kinderen" is immers binnen de allochtone gemeenschappen vaak taboe. Zo ontstaat er grote onzekerheid over de toekomstige hulp en zorg. Bovendien kampen allochtone ouderen met een terugkeerdilemma ("keer ik terug of niet?").

Het leidt ertoe dat men in een aantal gevallen gaat pendelen tussen ginder en hier. Met alle gevolgen van dien. In het eigen land voelt men zich dikwijls meer thuis, maar heeft men geen inkomen. Men is daarom genoodzaakt terug te keren naar hier. Maar als dit niet gebeurt binnen bepaalde tijdslijmieten, dan is men niet meer verzekerd of stelt men vast dat men uitgeschreven is. Administratieve problemen zijn dan veelal het gevolg. Het inkomen wordt dan aangetast, dat in vele gevallen omwille van een onvoldedige arbeidsloopbaan, eerder beperkt is.

Naast deze nieuwe omstandigheden, die het ouder-worden meebrengt, komen een aantal specifieke problemen pas bij het ouder worden aan de oppervlakte: de kennis van het Nederlands is meestal erg beperkt, de werking van diensten voor zorgbehoevenden is nauwelijks bekend, de contacten met Belgen zijn beperkt. Het zijn gevolgen van de wijze waarop de 'integratie' in de samenleving is verlopen: onmiddellijke inschakeling op de arbeidsmarkt, geen onthaalbeleid, aanzien worden als gast en ook zichzelf als gast beschouwen. Tenslotte stellen we ook vast dat zich bij deze groep eerder ouderdomsaandoeningen voordoen, onder andere wegens het migratieverleden, het arbeidsverleden en de voedingsgewoonten. Studies wijzen op verschillen in ziektepatronen en gezondheidsgedrag, zaken waaraan gezondheidswerkers en voorzieningen de nodige aandacht moeten geven.' (Werkgroep Allochtone Ouderen, 2001, 4-5)

2.2 De woondimensies van het vergrijzingsfenomeen

Hoe de ouderen zullen (moeten) wonen, maar vooral welke effecten de vergrijzingsgolf in haar 'massaliteit' op de woningmarkt zal ressorteren, wekt veel minder interesse dan de pensioenimplicaties. Merkwaardig eigenlijk, en in elk geval niet erg verstandig, lijkt ons.

In wat volgt ondernemen we een poging om de verschillende dimensies van de situatie waarop we ons moeten voorbereiden op een rij te zetten, zij het voorlopig in algemene termen.

Traditioneel ging de aandacht voor **de woonomstandigheden van ouderen** hoofdzakelijk uit naar een of andere formule van (min of meer collectieve) bejaardenhuisvesting, gekoppeld aan zorgpakketten van uiteenlopende kwaliteit. Van een OCMW-bejaardentehuis tot een luxe serviceflat als het ware.

De traditionele collectieve formules lijken ons oplossingen die in tenminste twee opzichten achter de feiten aanlopen.

Achterhaald ten eerste omdat we de huidige en komende ouderencategorieën in tal van opzichten lang niet meer kunnen vergelijken met die van vorige generaties. Gebald geformuleerd, hebben we van langsom meer te maken met *'een grote variëteit aan postmoderne nazaten van de welvaartsstaat'*. Zij nemen niet langer, zoals de *'(vrij) uniforme bejaarden met oorlogservaringen'*, vrede met de *'klassieke supersobere OCMW-collectiviteiten'*.

Maar achterhaald ten tweede omdat de vergrijzingsgolf meer en meer een massafenomeen wordt dat het 'samen wonen' in onze buurten en wijken diepgaand kan beïnvloeden. In dit verband moeten we zowel aandacht besteden aan de relaties tussen de generaties (ouderen en jongeren) als aan de uiteenlopende behoeften en mogelijkheden van de diverse types van ouderen. We denken hier zowel aan de verschillende leeftijdscategorieën binnen de ouderenpopulatie, als aan de verschillen van socio-economische en etnisch-culturele aard, maar ook inzake gezinstype (koppels en alleenstaanden) en gender. De langere levensverwachting van vrouwen zal ons inderdaad meer en meer confronteren met een grote groep alleenstaande erg oude vrouwen.

Hoezeer ook de ernst van de situatie al mag blijken uit bovenstaande kwalitatieve aspecten van het fenomeen, de vraag naar dringende beleidsinitiatieven in deze aangelegenheid wordt pas echt duidelijk als we de aantallen voor ogen krijgen. En dan hebben we het hier ver van alleen over de creatie van middelen om ook voor ouderen het recht op wonen in de praktijk om te zetten. Naarmate de vergrijzingsgolf naar vloed evolueert, zal uitgerekend met het overlijden van de welvarende babyboomgeneratie ook een 'onvoorstelbare' hoeveelheid woningen op de markt komen. En de vraag is welke effecten dat fenomeen zal ressorteren. Het zal immers in grote mate gaan om woningen gebouwd in de jaren 1960, 1970 en 1980: relatief groot, min of meer aan renovatie toe en qua comfort eerder gedateerd.

Een laatste en apart punt van aandacht betreft de territoriale dimensie van het dossier 'wonen van en met ouderen'. We hebben immers ook in ruimtelijk opzicht absoluut niet te maken met een homogene spreiding van het fenomeen. Ook hieraan moeten we dus de nodige aandacht besteden.

In een volgend hoofdstuk staan we uitgebreid stil bij de wijze waarop de vergrijzing zich zal voordoen in de gemeenten uit de provincie Oost-Vlaanderen en welke tendensen zich daarbij aftekenen.

In wat volgt besteden we daarom achtereenvolgens aandacht aan:

- De woonomstandigheden van ouderen (2.2.1);
- Nieuwe en uiteenlopende woonwensen en woonbehoeften (2.2.2);
- Samenleven van en met ouderen (2.2.3);
- De vergrijzingsgolf en de woningmarkteffecten (2.2.4);
- De territoriale dimensie van de vergrijzing van de woningmarkt (2.2.5).

2.2.1 De woonomstandigheden van ouderen

De periode van de welvaartstaat waarin het naoorlogs huisvestingsbeleid in België concreet vorm kreeg, laat tot vandaag diepe sporen na. We zullen er bovendien nog vele jaren de consequenties van meedragen. Tenminste twee aspecten verdienen hier speciale aandacht: de aandacht en de inspanningen inzake eigendomsverwerving door nieuwbouw enerzijds en de karakteristieken van wat we vandaag als de doelgroep bestempelen, anderzijds.

Laat ons eerst een algemene idee trachten te vormen van de woonomstandigheden van 'de ouderen'.

A. De ouderdom van de woningen van ouderen

Er bestaat een sterk verband tussen de (hoge) ouderdom van een woning en haar (gebrek aan) kwaliteit. 'Tot vandaag' blijken oudere mensen ook veelal in een oudere woning te wonen. Zo woont de helft van de Vlaamse 75-plussers (N=237) en 29% van de 65- tot 74-jarigen (N=340) in 1994 in een woning die dateert van vóór 1945, d.w.z. van tenminste 50 jaar oud (zie tabel 4).

Tabel 4 Bouwperiode van de woningen naar ouderengeneratie in Vlaanderen 1994 (%).

Bouwjaar	55-64 j.	65-74 j.	≥75 j.	Totaal 55+ j.	Totaal 55+ j.
	(N=357)	(N=340)	(N=237)	Eigenaars	Huurders
Vóór 1945	23	29	50	30	35
1946-1961	21	35	20	28	17
1962-1980	48	31	24	36	34
Na 1980	8	5	6	5	9
Totaal	100	100	100	100	100

Bron: PSBH (Panel Study of Belgian Households) 1994

Zeker in de sfeer van wonen en woonbeleid, en nog veel meer in een bestuurlijke context waarin eigendomsverwerving en woningbezit als het nec plus ultra én als de oplossing van het woonprobleem worden voorgesteld, is inzicht in de toekomstperspectieven van bewoners van belang. Huren maar zeker eigendomsverwerving impliceren immers dat de betrokkenen voor een relatief lange periode over de nodige draagkracht beschikken om hun in doorsnee vrij zware betalingslasten gestand te kunnen doen. Maar ook wie effectief eigenaar is moet over meer perspectieven beschikken dan over het algemeen wordt aangenomen, zeker naarmate de woning ouder wordt en soms grote onverwachte onderhouds-, herstellings- en saneringskosten vereist zijn. En alvast ouderen bewonen veelal een ouder huis.

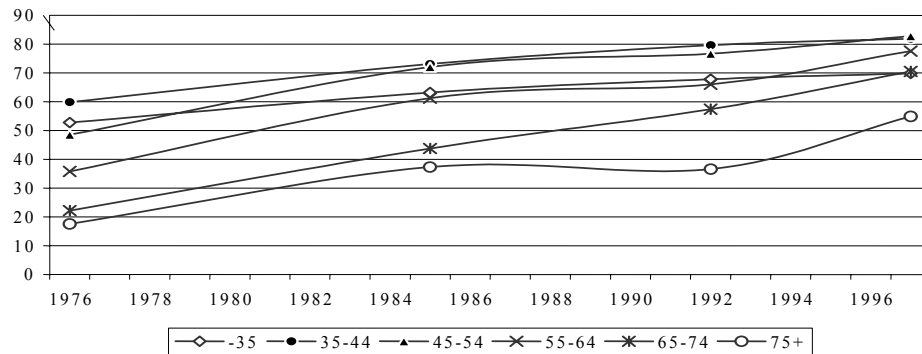
Als we naast de kostprijs van onderhouds-, herstellings- en saneringswerken ook de voorbereiding, de organisatie en ongemakken die ermee gepaard gaan, in rekening brengen, dan hoeft het niet te verbazen dat ouderen in hun laatste levensfase nog zelden aan hun woning laten werken.

B. Het wooncomfort van ouderen

Wooncomfort kunnen we op verschillende manieren meten. Hier zullen we nagaan in welke mate ouderen beschikken over zogenaamd 'volledig wooncomfort', of ze met andere woorden in hun woning van een toilet, warm stromend water en een bad of een douche kunnen gebruik maken. Uit Grafiek 3 blijkt dat de comfortverbetering, gemeten dus naar de maatstaf 'volledig comfort', zich tussen 1976 en 1996 in alle leeftijdscategorieën voordeed. Bovendien trad er een duidelijke verschuiving op. Terwijl in 1976 de jongste leeftijdsgroepen het meest comfortabel gehuisvest waren, is dit in 1997 de categorie van 45 tot 54 jaar. Ook de oudere aktieven en jongbejaarden wonen comfortabeler dan de jongeren (-35 jaar). Men kan dus spreken van een *cohorts-gewijze* veralgemening van het comfort. Tussen 1992 en 1997 kennen de (hoog)bejaarden de zelfs sterkste stijging van het uitrustingsniveau van hun woning. (Pannecoucke e.a., 2001, 36) Toch moeten we constateren dat de 65-plussers zich tot 1992 met een manifest lager comfortniveau

moesten tevreden stellen en dat meer bepaald de +75-jarigen zelfs in 1997 terzake opvallend en stelselmatig achteraan blijven hinken.

Grafiek 3 % woningen met volledig comfort naar leeftijdscategorie gezinshoofd Vlaanderen 1976-1997.

Bron: CSB-enquêtes

Bekijken we de 65-plussers (huurders en eigenaars samen) dan van wat naderbij voor wat betreft de bewoners die over zogenaamd volledig comfort in de woning beschikken, dan blijkt hoe uiteenlopend de woonsituatie wel is al naargelang hun sociaal-economische karakteristieken (voor een gedetailleerd overzicht: zie Bijlage-tabel 1).

De vooruitgang die ook de diverse ouderencategorieën voor woningcomfort blijven boeken, neemt, zoals gezegd, niet weg dat er bijvoorbeeld alleen al naar leeftijd serieuze onderlinge comfortverschillen bestaan. Overigens blijkt dat ouderen voor gelijk welke socio-economische karakteristiek met minder tevreden zijn of moeten zijn. Een rechtmatige vraag lijkt inderdaad in welke mate het leeftijdgebonden comfortverschil niet ook te maken heeft met een generatieverschil, en dus met andere opvattingen over (vol)waardig wonen. Zo kunnen we redelijkerwijs veronderstellen dat de 'moderne' eisen rond woningcomfort voor ouderen minder dominant zullen uitvallen dan voor de jongere generaties. Tegelijkertijd mogen we nochtans ook aannemen dat hun comfortbehoeften rond de opvang van leeftijdgebonden fysieke ongemakken veel specifiek en groter zullen zijn.

Maar terug naar de relatie tussen woningcomfort en de socio-economische karakteristieken van ouderen. Eerder voor de hand ligt dat we volledig wooncomfort het *minst* aantreffen bij oudere huishoudens die bestaansonzeker zijn (47,8% in 1997), in het laagste inkomenskwintiel³ (52,6% in 1997) en bij oudere (gewezen) ongeschoolde arbeiders (52,8% in 1997). Minder evident is dat ook de oudere geschoolde arbeiders in 1997 maar voor 50,6% over volledig comfort beschikken. Bijkomend 'interessant' is de vaststelling dat de beide jongere leeftijdscategorieën onder de ongeschoolde arbeiders (56,7% voor de <40-jarigen en 60,8% voor de categorie 40-60 jaar), maar vooral de geschoolde arbeiders (respectievelijk 60,8% en 68,2%), inmiddels beduidend meer woningcomfort hebben gerealiseerd.

Gemeten naar volledig woningcomfort blijkt vooral dat gewezen kaderleden en ondernemers van 65 jaar en ouder goed wonen (90,6% onder hen beschikken over volledig wooncomfort). Verder verbetert (overigens vrij evident) bij de ouderen met het onderwijsniveau (cfr. hoger onderwijs: 85,6% in 1997) en het inkomen (cfr. hoogste inkomenskwintiel: 84,5% in 1976) ook de woonkwaliteit.

³ Een inkomenskwintiel is de verzameling van een vijfde van de betreffende waarnemingen. In Bijlage-tabellen 1 en 2 geeft het eerste (of laagste) inkomenskwintiel het percentage eigenaars weer in de categorie van de 20% laagste inkomensstrekken.

C. Ook eigenaars worden ouder

Onmiddellijk na de Bevrijding opteerde de toenmalige politieke wereld inzake huisvesting resoluut voor de bevordering van woningbezit op basis van nieuwbouw. De aanhoudend gunstige sociaal-economische omstandigheden zorgden ervoor dat de gezinnen massaal hebben kunnen ingaan op de talloze aanmoedigingen van de overheid. België kon op die manier uitgroeien tot een van de koplopers van het woningbezit in Europa.

Tabel 5 Aandeel eigenaars volgens leeftijd in België (1991).

	Brussel	Vlaanderen	Wallonië	België
-65 jaar	35,4%	67,5%	64,7%	63,3%
65-74 jaar	47,4%	73,3%	72,8%	70,3%
75+	42,3%	67,3%	69,3%	64,7%
Alle leeftijden	38,1%	68,3%	66,4%	64,5%

Bron: Pacolet, Lanoye & Van Den Cruyce (1998): berekeningen op basis van NIS, Volkstelling 1991.

De gegevens van de Volkstelling van 1991 (zie tabel 5) wijzen uit dat de ouderen inzake woningbezit voor België in zijn geheel, maar ook in de drie afzonderlijke regio's beter scoren dan de -65-jarigen. Dat is vooral te danken aan de categorie 65-74 jaar. In Vlaanderen bleken in 1991 zelfs 73,3% onder hen eigenaar van het huis dat ze bewonen. Opvallend is wel dat alleen in Vlaanderen de 75-plussers in (iets) mindere mate eigenaar blijken. Twee factoren spelen hierbij ongetwijfeld een rol. De 'jongsten' onder de 75-plussers waren gedurende alvast een deel van het interbellum beslist te jong om al als bouwheer te kunnen starten. Bovendien lijkt het ons in dit verband erg waarschijnlijk dat de erg ongunstige sociaal-economische omstandigheden voornamelijk tijdens de jaren 1930 hier mede als verklaring voor bedoeld verschil kunnen gelden. Die laatste veronderstelling lijkt overigens des te waarschijnlijker omdat uitsluitend de categorie +75-jarigen in Wallonië beter scoort dan in Vlaanderen. Wallonië boerde tussen de twee wereldoorlogen namelijk beduidend beter dan Vlaanderen. De opvallend lagere scores in Brussel hebben natuurlijk 'alles' te maken met de grond- en woningprijzen in de grootstedelijke context.

In Bijlage-tabel 2 bieden we een meer precies zicht op de socio-economische karakteristieken van de actieve en de 'bejaarde' woningbezitters. We kunnen binnen deze context jammer genoeg niet uitvoerig ingaan op dit thema. Maar laat ons toch aanstippen dat met de jaren het aandeel eigenaars, ook bij de ouderen toeneemt, in bijna alle gevallen onafhankelijk van de socio-economische karakteristiek. Verder tellen we (natuurlijk?) verhoudingsgewijs beduidend meer gepensioneerde eigenaars uit de categorie van de -65-jarigen dan uit die van de 65-plussers.

Onder de kaderleden en ondernemers enerzijds en de zelfstandigen en de landbouwers anderzijds tellen we dan weer meer 65-plussers dan -65-jarigen. En dat met het inkomen (berekend naar quintielen), en al naargelang het studieniveau ook het aantal eigenaars toeneemt, kunnen we niet echt wereldschokkend noemen.

Maar eigenaar of niet, het type woning dat de ouderen van nu in hun 'jonge jaren' optrokken, verschilt ondertussen grondig van wat we vandaag rechtzetten en nodig hebben. In bouwtechnisch opzicht mogen we het grootste gedeelte ervan in fysische termen waarschijnlijk nog als van redelijk niveau bestempelen, maar of al die huizen bijvoorbeeld qua isolatie, beglazing, elektriciteitsvoorziening, verwarming, ... nog aan de normen van vandaag beantwoorden, is zeer de vraag. Bovendien werden bedoelde woningen destijds massaal opgetrokken door en voor grote gezinnen, en in dat opzicht beantwoorden ze ongetwijfeld niet langer aan de mogelijkheden en behoeften van de huidige bejaarde bewoners, maar al evenmin aan deze van de doorsnee woningzoekers van vandaag.

De kinderen zullen ondertussen voor het overgrote gedeelte zijn uitgevlogen, en de ondertussen oudere eigenaars blijven alleen of met zijn tweeën achter. Ze leven in een (veel) te grote woning met te hoge verwarmings- en onderhoudskosten, die in toenemende mate waarschijnlijk ook wel wat sanerings- en renovatiewerken zal vereisen. Bovendien hebben Belgen nooit veel aandacht geschonken aan de mogelijkheden van zogenaamd aanpasbaar bouwen. De fysieke ongemakken van ouder worden, zullen bijgevolg meer en meer tastbaar worden, natuurlijk ook voor de eigenaars. Een beleid inzake woningaanpassing op voldoende ruime schaal lijkt ons daarom absoluut geen luxe!

In dit verband rijst wel de vraag of veel oudere eigenaars, gezien hun leeftijd, niet zoals oudere verhuurders ook aarzelend staan tegenover investeringen van 'grote' omvang. In de mate dat zulks het geval is en er van overheidswege geen aangepaste schikkingen worden getroffen, dreigt voor een belangrijk gedeelte van ons woningpark op relatief korte termijn (ernstige) aftakeling.

De woonvoorwaarden van ouderen dreigen om historisch-politieke redenen trouwens nog op een andere manier in het gedrang te komen. Gezien de grote vrijheidsgraad die (alvast tot voor kort) in België c.q. Vlaanderen gold inzake ruimtelijke ordening, konden veel gezinnen de woning van hun keuze 'zowat overal' op het grondgebied inplanten. Zeker wie daar financieel toe in staat waren, hebben zich op die manier veelal een optrekje in het groen gepermitteerd. In de kracht van hun jaren zal deze woonformule voor de betrokken eigenaars waarschijnlijk, zonet ongetwijfeld een bron van grote vreugde en genot geweest zijn. Vraag is echter of de huidige (hoog-)bejaarde bewoners zich er vandaag nog in hun sas voelen, ver verwijderd van dagdagelijkse sociale contacten en (vooral) van dagelijkse levensnoodzakelijke zorg- en behoeftenvoorzieningen: apotheker, bakker, dokter, gemeentehuis, kruidenier, postkantoor, slager, ...

En laat ons in dit verband toch nog opmerken dat het hier veeleer een probleem van de financieel betere burgers betreft!

D. En natuurlijk verouderen ook huurders

Dat de overgrote meerderheid van de oudere bewoners eigenaar van hun woning is, mag ons natuurlijk niet doen vergeten dat een grote groep (noodgedwongen) huurt, omdat ze op een of andere manier nooit hebben kunnen (of willen) kopen of bouwen. Hun situatie verschilt grondig van die van de woningbezitters.

Onderzoek door de Cel Huisvesting van AROHM wijst namelijk uit dat er van de 300.000 slechte woningen die Vlaanderen in 1994/1995 telde, daarvan '*...3 op 10 (worden) bewoond door gepensioneerden; in absolute termen betekent dit 42.000 van de 135.000 slechte huurwoningen.*' (Boesman, 2001, 47)

Wie het over huurders heeft, moet in België in elk geval onderscheid maken tussen private en sociale huurders (zie resp. Pannecoucke, 2001 & 2003)

Private huurders

De kans is reëel dat (kandidaat-) huurders bij gebrek aan voldoende sociale huurwoningen vrede (hebben) moeten nemen met een private huurwoning en dat ze daar, voor in verhouding weinig kwaliteit, (relatief) veel geld moeten ophoesten. Zeker nu blijkt dat de huurlasten de laatste jaren hoe langer hoe zwaarder op het doorsnee gezinsbudget wegen, kunnen we er eigenlijk van uitgaan dat huurders die het met een pensioen moeten stellen

meer nog dan de doorsnee huurder met budget- en betalingsproblemen zullen worstelen. Ook in verband met woonzekerheid bevindt de oudere huurder zich vergeleken met een eigenaar in een behoorlijk minder benijdenswaardige situatie. Huren gebeurt immers haast per definitie via tijdelijke contracten, en bovendien blijken kortlopende huurcontracten in de praktijk ver van een uitzondering. Nu kunnen we ervan uitgaan dat verhuizen met de leeftijd minder evident wordt en dat de last van de woononzekerheid ook des te zwaarder gaat wegen.

In dat verband lijkt het recht op wonen voor ouderen beleidsmatig bijkomende garanties inzake woonzekerheid in te houden.

Sociale huurders

Uitgerekend in dat opzicht kan de sociale huursector dan weer model staan. Huurcontracten worden daar alleen bij hoge uitzondering opgezegd en huurders die er vertrekken doen dat in de regel uitsluitend op eigen initiatief. Sociaal huren blijkt bovendien ook inzake woonkwaliteit meer garanties in te houden dan privaat huren. Sociale huurders verklaren zich overigens in de regel vrij tevreden over hun woonsituatie en het hoeft bijgevolg niet te verbazen dat zij over het algemeen erg honkvast zijn. (Pannecoucke, 2001)

Keerzijde is wel dat de sociale huursector door die quasi gegarandeerde woonzekerheid in combinatie met de algemene demografische trend mee, in de loop van de voorbije jaren waarschijnlijk sterk vergrijsd is. Over het tempo van de vergrijzing binnen de sociale huurderspopulatie troffen we (in zekere zin)⁴ merkwaardig genoeg geen cijfers aan. Merkwaardig vooreerst omdat de toewijzing van sociale huurwoningen vandaag grote aantallen sociale huurders met heel andere socio-economische karakteristieken betreft. Zeker in grote sociale huurcomplexen zal het samenleven van de traditionele oudere autochtone (niet zelden alleenstaande) huurders met de relatief jongere (niet zelden allochtone) nieuwe (niet zelden grotere) gezinnen niet zonder meer evident zijn. Maar merkwaardig ook omdat, zoals op de woningmarkt in haar geheel, ook de sociale huisvestingsmaatschappijen geleidelijk aan meer en meer en verhoudingsgewijs in grote mate zullen geconfronteerd worden met sterfgevallen onder hun oudere huurders en zodoende met de opdracht de vrijgekomen woningen toe te wijzen aan de nieuwe doelgroepen. En daarvan weten we zeker dat zij alleszins niet zullen kunnen borg staan voor de financiële leefbaarheid van de sociale huisvestingsmaatschappijen (zie o.m. Pannecoucke, 2001).

Heel concreet nu blijkt uit een survey van OASeS (zie Bijlage-tabel 3) dat 27,7% van de sociale huurders in 1999 behoren tot de leeftijdsgroep van 65 jaar of ouder. Dat aandeel is vergelijkbaar met dat van de niet-gesubsidieerde eigenaars⁵ (27,8%) en overtreft in 'lichte' mate het algemeen gemiddelde (26,4%) en het aandeel van ≥ 65 jarige gesubsidieerde eigenaars (23,5%) en private huurders (26,4%) (cijfers voor 1997).

Op basis van dezelfde survey tellen de sociale huurmaatschappijen verder iets meer dan 1/3 gepensioneerde huurders (36,4%). Het aandeel gepensioneerden ligt voor de niet gesubsidieerde eigenaars wat hoger (37,7%) en voor de gesubsidieerde eigenaars iets lager (35,8%). Onder de private huurders tellen we 'maar' 35,8% gepensioneerden. Naar gezinstype gaat het bij de sociale huurders om 20,9% alleenstaande ouderen en om 13% bejaarde koppels.

Die gang van zaken leidt dan weer tot een nieuwe ontwikkeling inzake het samenleven in sociale huurwijken en -complexen. De oudere huurders stammen uit een periode waarin sociaal huren ook door niet echt kleine inkomenstrekken als een nieuwe en waardevolle kans in het leven werd ervaren. Vandaag vertonen de nieuwe sociale huurders in sociaal-cultureel, sociaal-economisch en sociaal-etnisch opzicht een heel ander profiel: het gaat

⁴ 'In zekere zin', omdat de huisvestingsverantwoordelijken in het algemeen en de sociale huisvestingssector in het bijzonder, zich nooit erg begaan getoond hebben als het erop aankwam de realiteit op hun domein op te volgen.

⁵ Niet-gesubsidieerde eigenaars verwierven hun eigen woning *zonder rechtstreekse financiële steun* van de overheid. In de regel steunt de overheid eigendomsverwerving rechtstreeks onder vorm van een gratis premie en/of een 'goedkope' hypothecair krediet.

veel meer dan vroeger om huishoudens die extra aandacht vergen: om de laagste inkomenscategorieën, om gezinnen van uiteenlopende allochtone herkomst (dikwijls met meerdere kinderen), om alleenstaanden (met of zonder kinderen), om gebroken gezinnen en om tijdelijke koppels en om 'koppels op proef', ...

Dat uiteenlopend profiel van de klassieke oudere autochtone sociale huurders enerzijds en de nieuwere categorieën anderzijds helpt verklaren waarom het samenleven in sociale wooncomplexen vandaag ver van altijd evident is. Toch moeten we hieraan toevoegen dat uit een enquête blijkt dat bedoelde problemen toch absoluut niet mogen gedramatiseerd worden.

2.2.2 Nieuwe en uiteenlopende woonwensen en woonbehoeften

In het vorige deel brachten we al ter sprake dat ouder worden nogal wat veranderingen inhoudt in verband met woonwensen en woonbehoeften.

Dat ligt mogelijk het meest voor de hand voor wat betreft de geleidelijk slinkende fysieke mogelijkheden: niveauverschillen (dorpels, trappen, ...), te beperkte (bewegings-) ruimten voor mensen met een handicap (in een rolstoel of met krukken), te veel en te lastig (dagelijks en sporadisch) onderhoud, te zware rolluiken, garagepoort, ...

In dezelfde sfeer hadden we het verder ook al over te ruime woningen die onder meer veel onderhoud en verwarming vereisen.

Verder is bekend dat oudere mensen ook sneller ten prooi vallen aan onveiligheidsgevoelens en in dat verband bijgevolg extra nood ervaren inzake beveiliging in en om de woning.

Vanuit de wetenschap dat wonen meer is dan een huis ter beschikking hebben, is het ook van belang de nodige aandacht te besteden aan de woonomgeving, en met name aan de individuele en gemeenschappelijke voorzieningen in de buurt. Inzake individuele voorzieningen denken we aan de sfeer van de 'dagelijkse' behoeften inzake levensonderhoud (apotheker, bakker, dokter, krantenboer, kruidenier, slager, ...). Inzake collectieve voorzieningen gaat het vooral om het regelmatig onderhoud van sociale contacten zowel in de onmiddellijke omgeving (ontmoetingsruimten, ontspanningsgelegenheden, ...) als daarbuiten (openbaar vervoer, ...). Vooral gezien de eerder individualistische vestigingscultuur die in Vlaanderen traditioneel is, resten de overheden in dit verband nog serieus wat opdrachten.

De kwestie van de betaalbaarheid krijgt sinds enige tijd groeiende aandacht als het over wonen gaat. Blijkt namelijk volgens Pannecoucke en De Decker dat een toenemend aantal gezinnen een steeds groter en zelfs 'onaanvaardbaar' gedeelte van hun gezinsbudget aan zogenaamde naakte woonkosten moet besteden. Onaanvaardbaar in die zin dat hun uitgaven voor wonen de gangbare bestedingsnormen terzake overschrijden. Pannecoucke en De Decker hanteren in hun onderzoek huurquota⁶ als betaalbaarheidsmaatstaf enerzijds de zogenaamde 20%-norm⁷ die geldt voor de maximale huurquota binnen de sociale huursector. Anderzijds, toetsen zij de betaalbaarheid ook aan de 33%-norm⁸ die de private banken hanteren als voorwaarde voor de toekenning van hypothecaire kredieten. (Pannecoucke en De Decker, 2001, 41) Een en ander geven we weer in tabel 6.

'Het beschikbare inkomen van de particuliere huishoudens nam in de beschouwde periode (1976-1985-1992-1997 - LG) slechts toe met 5,9%. Omdat de gezinnen intussen steeds kleiner werden, steeg de gemiddelde welvaart (gemeten met het gestandaardiseerd inkomen waarbij het feitelijk inkomen wordt gecorrigeerd voor verschillen in gezinsgrootte)

⁶ Een huurquota geeft het aandeel van de zogenaamde 'naakte huur' (d.w.z. de huurprijs als dusdanig, zonder andere woonkosten als verlichting, verwarming, water, ...) in verhouding tot het beschikbare huishoudbudget weer.

⁷ Binnen de sociale huursector geldt de regel dat de 'naakte sociale huur' nooit meer mag bedragen dan 20% van het maandelijks gezinsbudget van een sociaal huurder.

⁸ De private banken hanteren bij de toekenning van hypothecaire woonkredieten in de regel de zogenaamde 33%-norm. Daarmee bedoelen ze dat iemand met een doorsnee inkomen nooit meer dan 33% van het maandelijks gezinsbudget mag besteden aan de maandelijks afbetaling van zijn woonkrediet.

wel sneller (met 18,6%), maar nog steeds niet in dezelfde mate als de woonkosten. Daardoor namen ook de gemiddelde woonquotes (de woonkosten uitgedrukt als percentage van het inkomen) tussen 1976 en 1997 toe: van 6,5% tot 12%.

De betaalbaarheidsproblematiek is vooral toegenomen tussen 1976 en 1985 en tussen 1992 en 1997 (tabel 6). In de tussenliggende periode is er eerder sprake van een stagnering. Juist deze periode wordt gekenmerkt door een sterke groei van de reële gezinswelvaart. Het gemiddeld welvaartsniveau, gemeten door het gemiddeld gestandaardiseerd gezinsinkomen, steeg toen met 16%. (Pannecoucke & De Decker, 2001, 41).

Vergeleken met de hele categorie van de pensioentrekkers, maar zeker met de gemiddelde situatie van alle huishoudens worden de 65-plussers zowel naar de 20%- als naar de 33%-norm gemeten, opvallend sterk en over de hele periode met betaalbaarheidsproblemen geconfronteerd, zelfs in nog sterkere mate dan de categorie -40. Als we er verder van uitgaan dat oudere eigenaars in de regel van hun hypothecaire schulden verlost zijn, dan moeten we hier eens te meer concluderen dat bij uitstek oudere (private) huurders hier in moeilijkheden zitten.

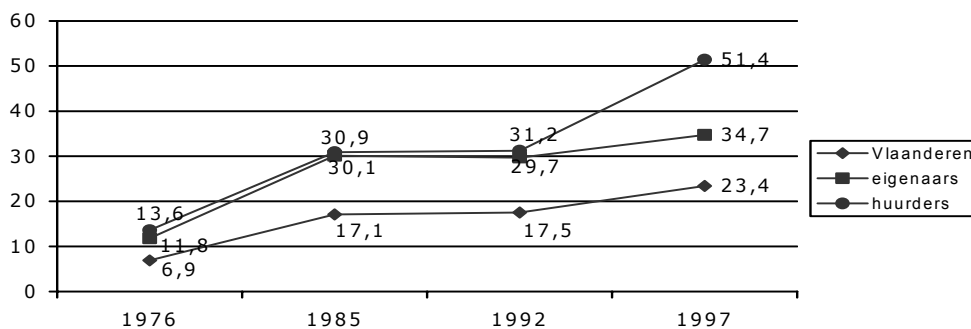
Tabel 6: Aandeel huishoudens met betaalbaarheidsproblemen naar socio-economische kenmerken Vlaanderen (1976-1985-1992-1997).

	20%-norm*				33%-norm*				gem. woonquote			
	1976	1985	1992	1997	1976	1985	1992	1997	1976	1985	1992	1997
alle huishoudens	13,7	30,5	30,4	42,4	4,5	8,4	7,3	12,3	6,5	10,1	10,6	12,0
leeftijdscat. gezinshoofd												
-40	13,3	33,4	32,1	49,0	3,2	7,0	7,3	12,7	9,4	16,6	16,8	19,5
40-64	9,3	22,1	21,2	29,4	2,9	7,7	4,5	7,5	4,2	7,1	7,7	9,9
65+	26,4	43,7	51,1	64,2	12,8	16,6	16,4	27,5	6,9	6,9	6,3	7,6
activiteit gezinshoofd												
tewerkgesteld	10,5	27,8	26,9	36,2	2,6	6,2	6,1	8,0	6,5	11,7	15,2	13,7
niet-tewerkgesteld	24,0	38,9	43,1	58,7	10,7	15,3	11,8	23,7	6,5	7,6	11,7	9,8
pensioen	25,3	39,1	43,2	60,2	11,6	15,5	13,9	22,6	6,5	6,3	5,5	7,4

Bron: OASes, 2001

De grafieken 4 en 5 gaan in op de betaalbaarheidsdimensie en geven de evoluties weer van respectievelijk de 20% en de 30%-normen die in deze context gehanteerd worden.

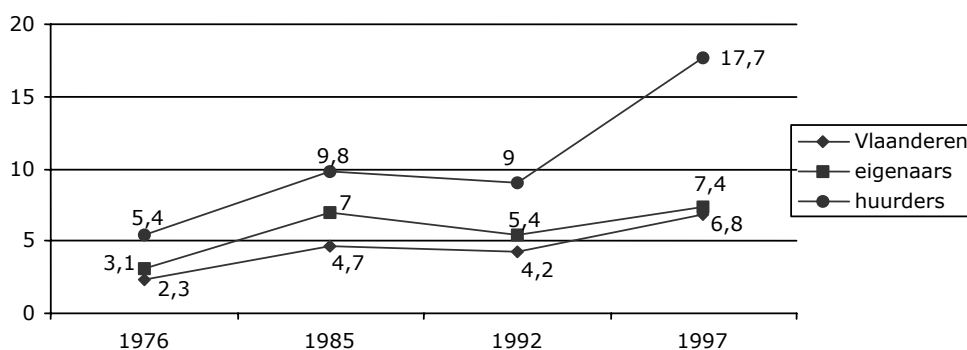
Grafiek 4: Evolutie aandeel huishoudens met woonquote meer dan 20%, Vlaanderen, 1976 – 1997.

Bron: OASeS, 2001

'Wanneer we, naar analogie met de maximale huurquota in de sociale huurwetgeving, de 20%-norm als betaalbaarheidsmaatstaf hanteren, dan stellen we vast dat huurders die te kampen hebben met betaalbaarheidsproblemen stijgen van 12,9% in 1976 tot zelfs 51,4% in 1997. Bij de vergelijking tussen eigenaars en huurders stellen we een zelfde patroon vast zoals bij de gemiddelde woonquote. Namelijk tot 1992 stegen de betaalbaarheidsproblemen bij beide groepen ongeveer gelijkmatig van circa 12% in 1976 tot ongeveer 30% in 1992. Alhoewel voor 34,7% van de afbetalende eigenaars in 1997 de woonuitgaven op een vrij hoog peil lagen, is bij de huurders dit aandeel nog groter namelijk 51,4%.

Grafiek 5 Evolutie aandeel huishoudens met een woonquote meer dan 33%, Vlaanderen, 1976 – 1997.

Bron: OASeS, 2001

Ook als we de lat iets hoger leggen en de 33%-norm hanteren die de banken bij de toekenning van een hypothecaire lening als maatstaf voor betaalbaarheid gebruiken, duikt eenzelfde patroon op (Grafiek 5). In 1997 besteden 17,7% van de huurders meer dan 33% van hun beschikbaar inkomen aan 'naakte' woonkosten, tegenover 5,4% in 1976. Daarnaast is de kloof tussen huurders en eigenaars gedurende de beschouwde periode toegenomen.

Een hoge woonquote valt natuurlijk problematischer uit op een laag dan op een hoog inkomensniveau (Pannecoucke, e.a., 2001). Op een laag inkomensniveau zullen hoge huisvestingskosten namelijk sneller ten koste gaan van andere basisbehoeften, terwijl ze bij een hoog inkomensniveau eerder een bepaalde voorkeur inzake wooncomfort

weerspiegelen. Definiëren we de combinatie van een laag inkomen (eerste quintiel) en een hoge woonquote als een financieel precare huisvestingssituatie, dan stellen we vast dat het percentage huishoudens dat meer dan 20% van het gezinsbudget aan wonen besteedt, gestegen is van 2,2% in 1976 naar 6% in 1997 (tabel 7). Deze evolutie is echter veel meer uitgesproken onder de huurders aangezien er sprake is van een stijging met 11,2 procentpunten: van 5,9% in 1976 naar 17,1% in 1997 (Pannecoucke en De Decker, 2003, 53-54).

Tabel 7 Evolutie precare huisvestingssituaties, Vlaanderen (1976-1997).

	1976	1985	1992	1997
Combinatie laag inkomen – hoge woonquote				
- Feitelijk eerste inkomensquintiel - woonquote >20%	2,3	4,6	5,1	6,8
Eigenaars	0,2	0,5	1,0	1,0
- Eerste gestand. Inkomensquintiel ⁹ - woonquote >20%	2,2	3,9	5,0	6,0
Eigenaars	0,4	1,2	2,0	2,1

Bron: SEP 1976-1997, berekeningen Rudi Van Dam.

Of samengevat: *'Ten eerste leert een vergelijking inzake de betaalbaarheid dat particuliere huurwoningen slechter betaalbaar zijn dan sociale huurwoningen. Particuliere huurders zitten in vergelijking met andere bewonersgroepen met de hoogste woonquote. Onder de particuliere huurders zijn de hoogste woonkosten weggelegd voor bejaarden, werklozen en bestaansonzekere huishoudens. Kortom, gezinnen die volgens de principes vervat in de Vlaamse Wooncode tot de beperkte, relatief bevoorrechte groep van sociale huurders zouden moeten behoren. Door het geringe aanbod aan sociale huurwoningen vallen ze echter uit de boot.'*

Vervolgens stellen we ook vast dat de woonkosten sterk zijn toegenomen. Dat heeft zo zijn repercussies op de betaalbaarheid. Hoewel deze ontwikkelingen zich voordoen in beide sectoren blijken de evoluties in de huursector veel meer uitgesproken. Doorheen de tijd zien de particuliere huurders ook hun koopkracht dalen: dat beschouwen we als een exclusief kenmerk van de (particuliere) huursector.

Dat komt ongetwijfeld op rekening van het gewijzigde profiel van de particuliere huurders. Ze behoren onder andere steeds meer tot de lagere inkomenscategorieën (De Decker en Geurts, 2000), en hun betalingscapaciteiten komen in verhouding steeds meer onder druk.' (Pannecoucke en De Decker, 2003, 56)

De betaalbaarheid zal voornamelijk voor de oudere huurders tot een reëel probleem zijn uitgegroeid. Enerzijds kunnen we namelijk veronderstellen dat de meeste van de talloze woningbezitters onder de ouderen al geruime tijd van hun hypothecaire schulden verlost zijn en zodoende niet echt nog met overdreven woonlasten geconfronteerd worden. Maar anderzijds is het niet onwaarschijnlijk dat vooral oudere (private) huurders het met hun pensioen krap lastig zullen hebben om de stijgende huurprijzen zonder problemen binnen hun huishoudbudget te blijven opbrengen. Uit het onderzoek van Pannecoucke en De Decker blijkt alvast voor 1997 dat 33,2% van de alleenstaande bejaarde huurders en 10,6% van de bejaarde koppels die huren op de particuliere huurmarkt in een precare huisvestingssituatie vertoeven, d.w.z. dat ze behoren tot het eerste inkomensquintiel en tenminste 20% van hun maandelijks inkomen aan 'naakte huur' besteden. (Pannecoucke en De Decker, 2003, 72)

⁹ Een *gestandaardiseerd* inkomensquintiel verwijst naar de inkomensberekening waarbij de verschillende huishoudenssituaties (gezinslasten) worden in rekening gebracht om de onderlinge vergelijkbaarheid inzake financiële draagkracht mogelijk te maken.

2.2.3 Samenwonen van en met ouderen

Een samenleving die zoals de onze tegen snel tempo veroudert, verandert ook in tal van andere opzichten. Onder de (sociale en electorale) druk van de aanwassende ouderenpopulatie beleven we mogelijk binnen de samenleving als geheel, een ontwikkeling naar meer behoudsgezinde politieke en culturele opstellingen. Toch mogen we de ouderenpopulatie uiteraard niet als een homogeen gezelschap opvoeren. Verder leidt de grootschalige veroudering ongetwijfeld ook meer en meer tot een samenleving met twee snelheden: aan de ene kant de groep ouderen met een eerder gematigd tot vrij laag levensritme en aan de andere kant de economisch actieve leeftijdsgroep die niet alleen een veel hoger ritme moet aanhouden dan vroeger het geval was¹⁰, maar die bovendien aankijkt tegen een mogelijke verlenging van de arbeidsloopbaan¹¹. De actuele discussies over de verlenging van de beroepsloopbaan vormen daarvan in elk geval al een pregnante illustratie (Elchardus, 2003). En verder moeten we natuurlijk rekening houden met de vraag naar de grenzen van de solidariteit. (Zie onder meer: Festjens, 1993, 5-10)

Of die complexe gang van zaken de relaties tussen de generaties ten goede komt, is nog maar de vraag. Zeker ook inzake wonen impliceert het uiteenlopend levensritme en – patroon een opvallende verschuiving, vergeleken met de voorbije periode waarin de ouderen in de samenleving in aantal veel minder belangrijk waren en zich (mede daardoor) ook minder assertief opstelden. In dit verband laten we trouwens opnieuw opmerken dat 'de' ouderen als dusdanig niet bestaan, maar dat het in tegendeel gaat om categorieën van telkens erg diverse pluimage. (Goossens, 1993, 748). De beschikbare gegevens over wonen laten echter amper toe hier de nodige nuances aan te brengen. Maar hoe dan ook blijkt hoe belangrijk het is met de ouderencategorie als dusdanig rekening te houden bij het beleid. Zo signaleren Pannecoucke e.a. een aantal interessante gegevens over het woningcomfort van de ouderen (zie tabel 3).

In dit verband kunnen we grosso modo drie relevante leeftijdscategorieën onderscheiden. Allereerst zijn er de 'jongere niet meer actieven' die vooral in het kader van een of andere 'vervroegd pensioen'-regeling eigenlijk nog over al hun capaciteiten beschikken. Vervolgens gaat het om de 'jongbejaarden' die we waarschijnlijk vooral aantreffen in de leeftijdscategorie 65-75-jarigen. En tenslotte zijn er de 'hoogbejaarden', zeg maar de categorie van +75-jarigen.

A. Woningzorgen van ouderen

De eerste categorie zal over het algemeen waarschijnlijk ook erg comfortabel zitten als het op wonen aankomt. Zij hebben hun carrière kunnen opbouwen onder de extreem gunstige omstandigheden van de welvaartsstaat en hebben zich daardoor massaal tot eigenaar kunnen opwerken. Hun hypothecaire schulden zijn in de regel al lang afgelost, hun gezinslasten zijn minimaal gezien de kinderen al een tijd de deur uit zijn en hun woning vergt voorlopig (nog) geen speciaal onderhoud.

Het grote verschil met de 65-75-jarigen betreft ongetwijfeld in hoofdzaak de leeftijd en de fysieke ongemakken die daaraan inherent zijn. Gezien de levensverwachtingen in onze contreien is de kans op het verlies van de partner voor deze groep statistisch gesproken nog erg minimaal. Wel zal de woning waarschijnlijk al een stuk minder aan de hedendaagse comfortnormen, maar vooral ook aan de leeftijdsgebonden woningbehoeften en -wensen beantwoorden en zal ook 'groot onderhoud' voor hen dringender worden.

¹⁰ "Tussen haakjes: (de huidige generatie – LG) ... van de zogenaamde 35-urenweek werkt al harder dan in de tijd van de 55-urenweek. Dat vergeten ouderen wel eens. Je moet de werktijd immers per gezin bekijken. In de tijd van de 55-urenweek werkte één persoon op de twee, de ander deed het huishouden. Die deed dan ook alles in het gezin. En die eerste moest daarover geen gewetenswroeging hebben. Maar in deze tijd van tweeverdieners, zo hebben we berekend, is de 55-urige werkweek per gezin geëvolueerd naar de 75- tot 80-urige werkweek per gezin. De werkdruk is dus sterk toegenomen, in plaats van gedaald." (Elchardus, in: Pauli, 2003)

¹¹ "Als ik zeg 'meer werken', dan voeg ik er meteen aan toe dat dit niet kan in wat nu al de drukke leeftijd is. Mensen tussen 25 en 50 moeten nu al alsmat hollen om carrière te maken, te trouwen, kinderen te krijgen en op te voeden, een huis te verwerven, en dat met twee tegelijk. Die kunnen niet meer belast worden. Er is maar één oplossing: langer blijven werken, het werk beter over de levensloop spreiden." (Elchardus, in: Pauli, 2003)

De categorie van de 75-plussers veronderstelt echter de meeste zorgen, zowel wat henzelf betreft als wat hun woning aangaat. Hun fysieke beperkingen hypothekeren in toenemende mate hun levenskwaliteit en veronderstellen in verhouding enige woningaanpassingen. Gezien wie zijn eigen woning bewoont, bij ons opvallend honkvast is, leven hoogbejaarden, zoals we hoger al signaleerden, veelal in een eerder oude woning. En daarvan staat vast dat ze met de leeftijd ook minder en minder van kwaliteit blijkt en zodoende eigenlijk ook extra onderhoud tot zelfs renovatie veronderstelt.

Onderzoek door de Cellen Huisvesting van AROHM wijst overigens uit dat '*... zowel bij eigenaars als bij huurders, een belangrijk aandeel gezinnen langdurig in een slechte woning woont. Vastgesteld werd dat meer dan 44% van de huurders langer dan 10 jaar een slechte woning bewoont. Bij de eigenaar-bewoners loopt dit op tot 87%; hiervan wonen er 76% langer dan 20 jaar in dezelfde woning. Het gaat hier vermoedelijk om bejaarden.*' (Boesman, 2001, 47)

Uit hetzelfde onderzoek leren we verder dat "*... er van de 300.000 slechte woningen die Vlaanderen in 1994/1995 telde, 165.000 of 55% bewoond worden door gepensioneerde eigenaars. Of anders geformuleerd, '... dat 67% van de slechte woningen bewoond door eigenaars betrokken wordt door zestigplussers (29% tussen 60 en 69 jaar, 38% ouder dan 70 jaar). Hier bleek nog eens dat het probleem zich vooral stelt bij de bejaarde eigenaar-bewoners en bij diegene van 70 jaar en ouder in het bijzonder.*" (Boesman, 2001, 47)

B. Ouderen en vereenzaming

Tegelijkertijd komen geleidelijk aan ook de sociale contacten van de 65-plussers buitenshuis onder druk te staan omdat verplaatsingen niet langer zo evident als vroeger zijn. De aandacht voor die sociale contacten kunnen we trouwens lastig als een overbodige luxe bestempelen. In dat verband blikken een aantal auteurs verwijtend terug naar het verleden. Evert Lagrou stelt dat de woonomgeving voor ouderen momenteel niet is wat die hoort te zijn, ten eerste als gevolg van het decennialang verkavelingsbeleid waardoor kapitaalkrachtige gezinnen uitweken naar de stadsrand. '*Zij die in de stad gebleven zijn, kunnen meestal om financiële redenen (nog) niet of niet meer uitwijken.*' Ten tweede verwijst hij in het verlengde van de traditionele en wijd verbreide anti-urbane reflex ter verklaring naar de stiefmoederlijke behandeling van de steden en meer bepaald naar *hun verdere degradatie die daarvan het gevolg is, onder meer door 'de verwaarlozing van de openbare ruimte, de permanente werfsituatie, de als overvallig aanvoelde aanwezigheid van vreemdelingen, overdreven nacht- en weekendlawaai en een subjectief gevoel van onveiligheid. Waarden die voor ouderen zo belangrijk zijn als rust, voorspelbaarheid, herkenbaarheid gaan in stedelijke milieus steeds meer verloren. Dit versterkt de suburbanisering: wie kan, wijkt uit naar ruimtelijk en sociaal meer homogene voorstedelijke ruimten.*' Verder argumenteert hij dat de overdreven ononderbroken stimulering van de eigendomsverwerving in combinatie met een onderaanbod aan sociale huurwoningen jonge gezinnen en ouderen systematisch aanzetten op zoek te gaan naar een zo goedkoop mogelijke bouwgrond om er –ook vanuit beleggingsoverwegingen– een eigen woning op te bouwen, '*...uiteraard niet gesitueerd in de steden of dorpen maar verspreid in de stadsrand.*' Als gevolg hiervan werd de stad volgens E. Lagrou een restructuurde voor marginaliteit, sociale en ruimtelijke segregatie. Tot slot verwijst hij naar de aanhoudende versnippering van de woningmarkt als gevolg van speculatieve transacties van de private vastgoedsector die er de plak zwaait. En hij concludeert: '*Deze verdere ontbinding van het nederzettingsspatroon zal de maatschappelijke integratie van de ouderen verder blijven bemoeilijken. De rijkere ouderen kunnen terugkeren naar de betere wijken van stad of dorp. De grote meerderheid van de oudere gezinnen zal, tot alleen thuis wonen niet meer mogelijk is, verder blijven wonen in een (te) groot huis op een (te) groot perceel ver afgelegen van voorzieningen.*' (Lagrou, 2001, 282-284)

Els Huigens maakt een gelijkaardige analyse. In een bondige historische schets argumenteert zij dat steden sinds de 19de eeuw steeds meer vitale (culturele en maatschappelijke) functies verliezen omdat ook de overheid de neiging vertoont steden te bouwen vooral als antwoord op private en materiële productieve en consumptieve behoeften van de 'actieve bevolking', zonder echt aandacht te besteden aan het openbare leven. De openbare ruimte werd op die manier 'onteigend', monofunctioneel versnipperd en toegeëigend door bepaalde groepen. Ook volgens Louis Albrechts holde die gang van zaken de aantrekkingskracht van de stad als woonmilieu uit en leidde zodoende uiteindelijk

tot het vertrek van wie het zich konden veroorloven. *'Dit leidt tot stadsverval, waardoor de kwaliteit van de ruimte (verder - LG) afneemt en criminaliteit zich kan nestelen. De verkrotting en leegstand roepen bij veel mensen onveiligheidsgevoelens op zodat ze niet meer op straat durven komen. De woning wordt een veilig fort waarin men zich afsluit van de vreemde buurt of wijk.*

Bovendien bestaat er bij 'ouderen', maar ook bij de 'actieve bevolking', een gevoel van maatschappelijke onzekerheid waardoor wonen tijdelijk en voorlopig blijft. Hierdoor ontstaat er géén gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor de straten en pleinen.' (Huigens, 2001, 291)

Louis Albrechts signaleert verder heel terecht dat de goedbedoelde *'... revitalisering van bepaalde stadsgedeelten ... een grotere vraag naar woningen (creëert), maar, gelet op de structuur en de werking van de woningmarkt, leidt ze op haar beurt tot competitie tussen de lagere inkomensklassen, midden- en hogere klassen.'* (Albrechts, 2001, 311)

Met de leeftijd groeit in deze categorie namelijk ook het aantal alleenstaanden, vooral dan bij de vrouwen.

Vermelden we tenslotte nog dat de (expliciete) overheidsinspanningen inzake bejaardenhuisvesting hoofdzakelijk op de oudste, minst valide en financieel zwakste ouderencategorieën betrekking heeft (zie verder).

2.2.4 De vergrijzingsgolf en de woningmarkteffecten

Een verrassend genoeg schromelijk genegeerd vergrijzingsdossier betreft de komende effecten ervan op de woningmarkt. Vermits de ouderen in Vlaanderen bij uitstek de categorie van de woningbezitters zijn (zie hoger) en als we rekening houden met groeiende en vanaf een bepaald moment massale sterfttekans van de babyboomgeneratie, dan doen we er best aan rekening te houden met een stijgend en zelfs vrij massaal aanbod van woningen op de markt. In die omstandigheden lijken ons een aantal neveneffecten ver van denkbeeldig. Vooraleer we daarop ingaan, willen we onze eigen hypothese 'veiligheidshalve' toch enigszins nuanceren. Zo is het vooreerst ver van denkbeeldig dat een aantal ouderen al voor hun dood op een of andere manier afstand doen van hun woning, bijvoorbeeld om fiscale redenen in het kader van de erfeniswetgeving. Maar ten tweede moeten we er ook rekening mee houden dat de statistische sterfttekans natuurlijk niet impliceert dat iedere man en iedere vrouw zich gedisciplineerd aan dat moment zal houden. Met de overlijdens zal meteen ook de woningverkoop gespreid in de tijd worden geafficheerd.

Toch mogen we de woningmarkteffecten van de mortaliteit absoluut niet onderschatten. Meest voor de hand ligt dat de woningprijzen als gevolg van het overaanbod vrij drastisch, wie weet spectaculair, in elkaar zullen storten. Daardoor zullen voor meer inkomenscategorieën haast volautomatisch ook de mogelijkheden voor eigendomsverwerving reëel worden. Gezien het bijna exclusief om de aankoop van oude(re) relatief grote woningen zal gaan, die veelal hoe dan ook aan renovatie toe zijn en bovendien niet (geheel) beantwoorden aan de wensen en behoeften van de nieuwe eigenaars, zal dat ten derde impliceren dat renovatiewerkzaamheden nog nadrukkelijker dan vandaag de activiteiten in de woningbouwsector zullen kleuren. Stippen we hierbij terloops en ten slotte nog aan dat die ontwikkeling ook een substantieel grotere (en lastig in te lossen?) vraag naar meer gespecialiseerde bouwvakkers aankondigt.

2.2.5 De territoriale dimensie van de vergrijzing van de woningmarkt¹²

Vlaanderen wordt op zijn grondgebied niet overal gelijkmatig met de vergrijzingsproblematiek geconfronteerd: niet alle gemeenten krijgen er in dezelfde mate mee te maken. Meer zelfs, enkele gemeenten kennen een verjonging van hun bevolking en/of een daling van het aantal ouderen. Maar ook binnen de gemeenten kan de vergrijzing per wijk sterk verschillen. Laat ons daaromtrent even heel concreet worden.

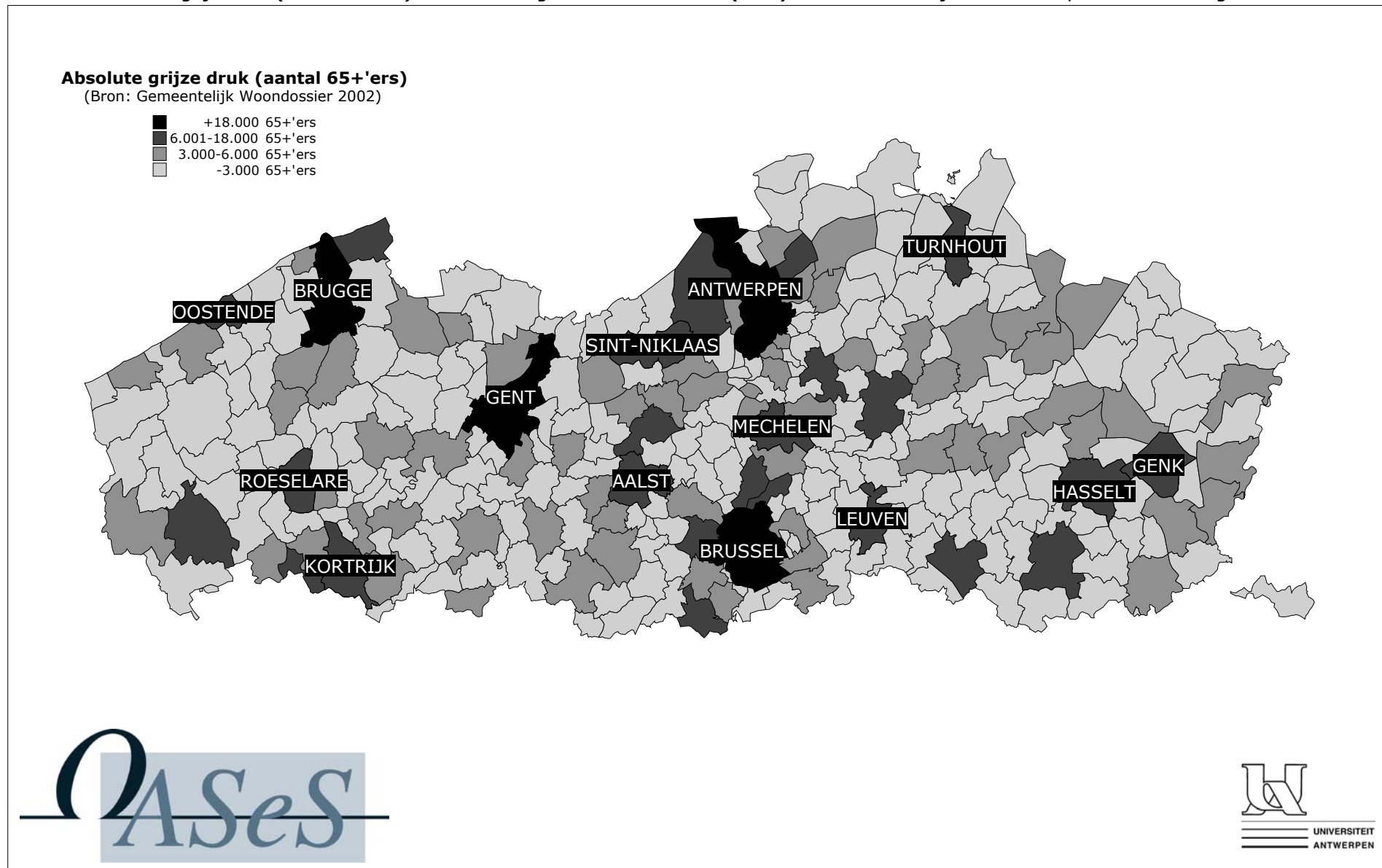
¹² In haar analyse gaat Ingrid De Meester uitdrukkelijk in op specifieke situaties binnen de provincie Oost-Vlaanderen (zie: 3. Wonen en ouderen in de provincie Oost-Vlaanderen).

Voor de beleidmakers is het vooreerst natuurlijk van belang te weten hoeveel ouderen er eigenlijk in aanmerking komen voor eventuele initiatieven rond wonen, en waar die initiatieven zich nu precies bevinden of zouden moeten ingeplant worden. Kaart 1 biedt daaromtrent nader inzicht. Met het begrip 'absolute grijze druk' bedoelen we de cijfermatige aanwezigheid van 65-plussers per gemeente in absolute cijfers. Daartoe onderscheiden we vier gemeentecategorieën: de zwart gemerkte met meer dan 18.000 ouderen binnen hun grenzen. De donkergrijze gemeenten met 6.001 tot en met 18.000 ouderen, de bleekgrijze met 3.000 tot 6.000 ouderen en de lichtgrijze met minder dan 3.000 inwoners van 65 jaar en ouder. Antwerpen, Brugge, Brussel, en Gent manifesteren zich op deze kaart als zwarte gemeenten en verdienen bijgevolg alleen al op basis van het absolute aantal ouderen binnen de gemeente de vereiste aandacht en middelen. Als donkergrijze gemeenten registreren we de centrumsteden Aalst, Genk, Hasselt, Kortrijk, Leuven, Mechelen, Oostende, Roeselare, Sint-Niklaas en Turnhout. Maar ook Beersel, Beveren, Brasschaat, Dendermonde, Dilbeek, Grimbergen, Heist-op-den-Berg, Ieper, Knokke-Heist, Lier, Menen, Sint-Truiden, Tienen en Vilvoorde.

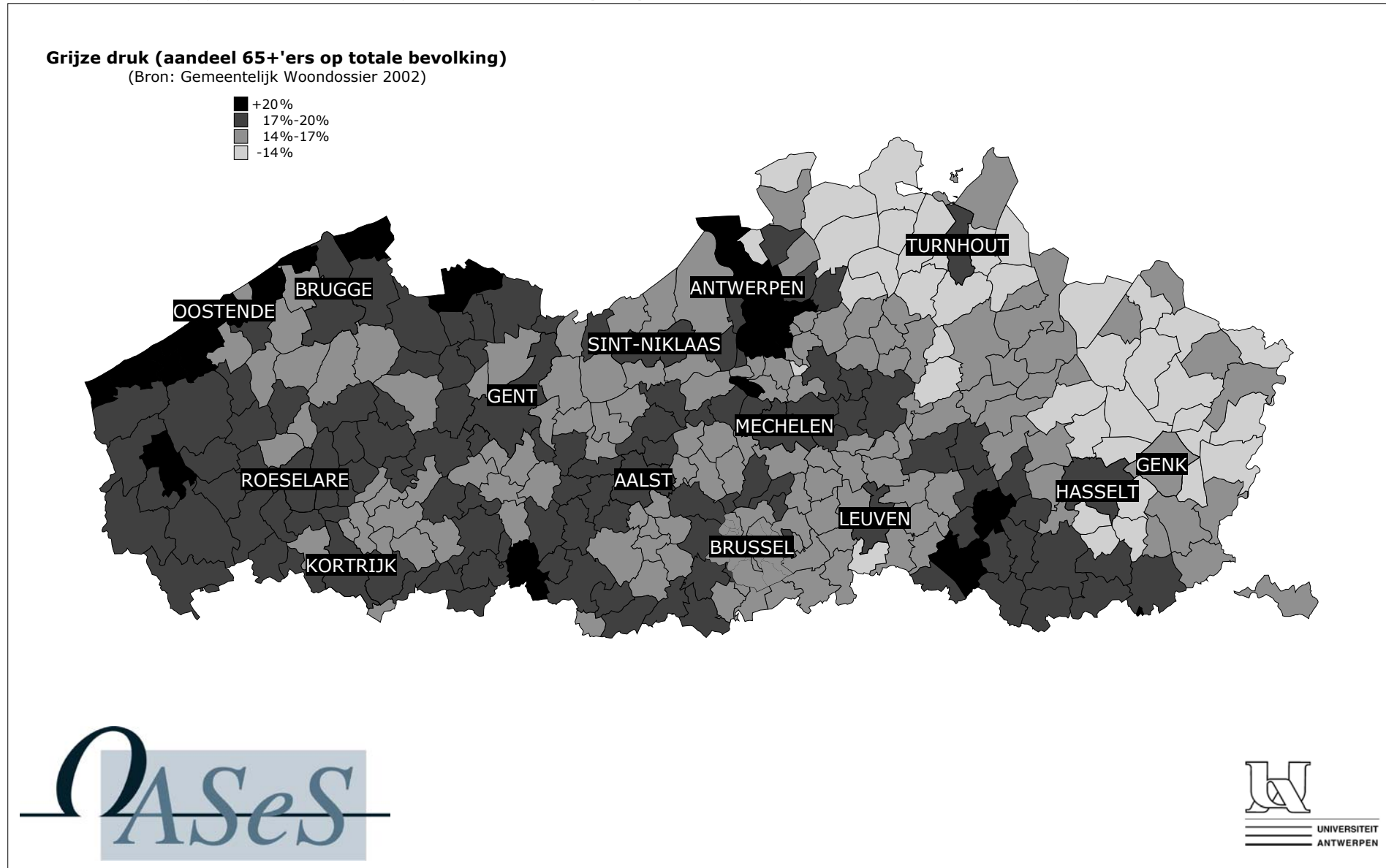
Op kaart 2 geven we per gemeente de klassieke 'grijze druk' weer, d.w.z. het aandeel van de 65-plussers op de totale bevolking. Hier springt het grootste deel van Limburg en van de Antwerpse Kempen in het oog. Een vaststelling die trouwens niet zo verrassend is. Beide gebieden staan namelijk al langer bekend voor hun vrij jonge bevolkingspiramides. In omgekeerde zin opvallend is de Kuststreek die bijna over de hele breedte te maken krijgt met een grijze druk van meer dan 20%. Nog 'zwart' zijn verder de gemeenten Antwerpen, Boom, Brakel, Kortenaken, Lo-Reninge, Sint-Laureins en Tienen.

Merken we tot slot op dat bijna heel Zuid-West-Vlaanderen, belangrijke delen van Oost-Vlaanderen, de hele rand rond Brussel, bijna het hele arrondissement Mechelen en het overgrote deel van het Hageland met een grijze druk af te rekenen krijgen van 17% tot 20%.

Kaart 1: De absolute grijze druk (aantal 65+'ers) in de Vlaamse gemeenten en Brussel (2002). Bron: Gemeentelijk Woondossier, OASes-bewerking.

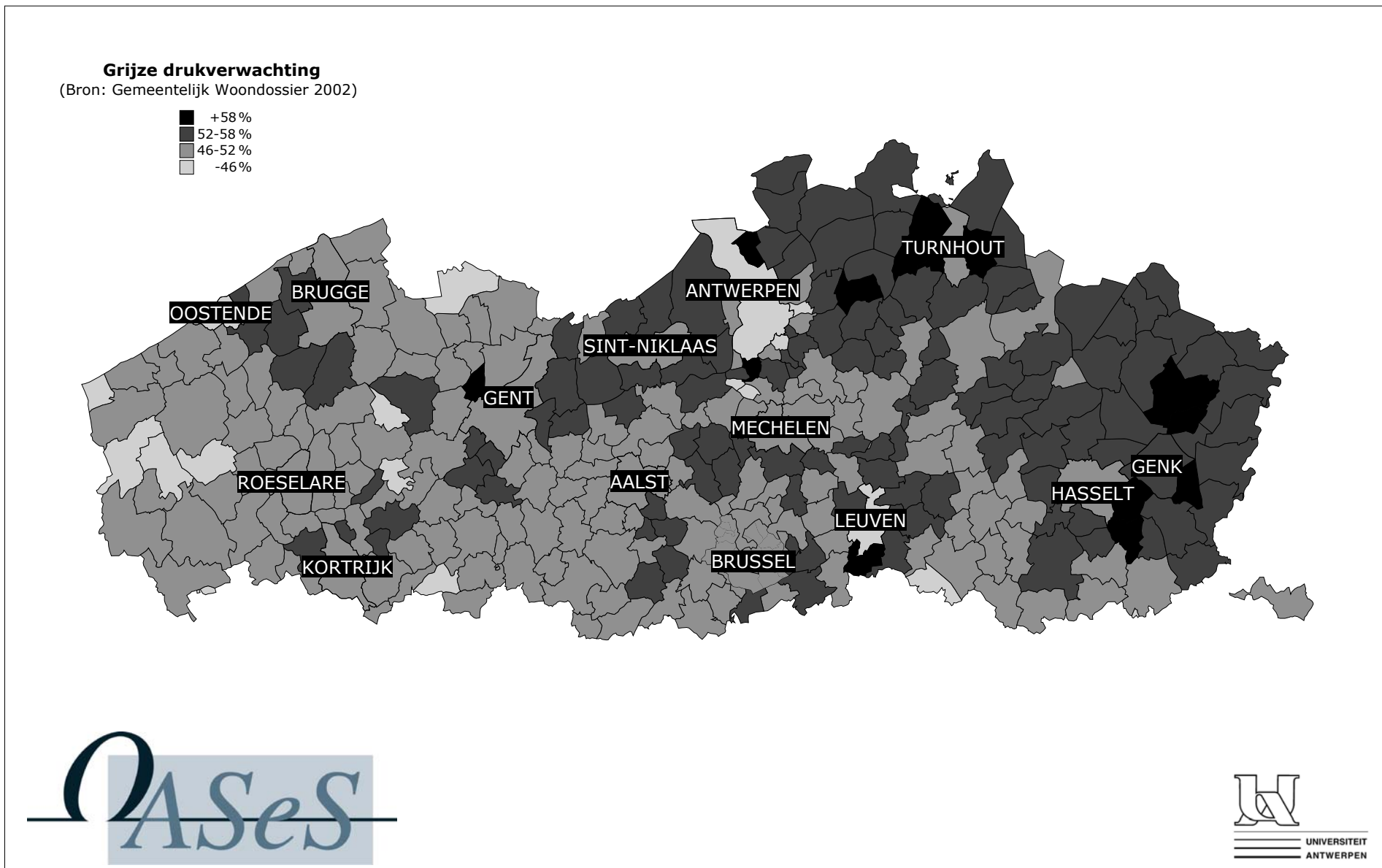
Kaart 2: De relatieve grijze druk in de Vlaamse gemeenten en Brussel (2002). Bron: Gemeentelijk woondossier, OASes-bewerking.

Kaart 3 helpt een blik op de toekomst te werpen. Deze kaart vormt als het ware het spiegelbeeld van de vorige. Ze geeft per gemeente de zogenaamde 'grijze drukverwachting' weer, d.w.z. het aantal 50- tot 65-jarigen in verhouding tot het totaal van de 50-plussers. Deze kaart is erg zinvol: *"Centraal staat het vermoeden dat de generatie van aankomende bejaarden, de 55- tot 64-jarigen, een andere wooncultuur hebben dan de huidige generaties bejaarden. Dit zou tot gevolg hebben dat de omstandigheden waarin het categoriale woonbeleid voor ouderen in de toekomst moet gevoerd worden, drastisch zullen veranderen. Meer in het bijzonder wordt vermoed dat de aankomende generaties een meer praktische, instrumentele houding hebben ten aanzien van hun woonst. Dit zou ertoe leiden dat ze gemakkelijker van woonst veranderen, volgens de noden van het ogenblik."* (Maes, 1998, 12)

Met Kaart 3 trachten we met andere woorden weer te geven in welke mate een aantal gemeenten in de komende 10 tot 15 jaar met een relatieve vermeerdering van het aandeel bejaarden zal geconfronteerd worden. In dat verband onderscheiden we opnieuw vier categorieën. Voor de zwarte gemeenten registreren we een grijze drukverwachting van meer dan 58%, voor de donkergrijze gemeenten ligt de drukverwachting tussen 52% en 58%, voor de bleekgrijze gemeenten tussen 46% en 52% en voor de lichtgrijze gaat het om een druk van minder dan 46%. Concreet blijkt ten eerste overduidelijk dat vooral bijna de hele provincie Limburg en veruit het grootste deel van de Antwerpse Kempen zich op een sterke drukverhoging moeten voorbereiden. Ten tweede constateren we dat het aantal ouderen in nogal wat gemeenten rond de centrumsteden relatief sterk zal toenemen. En ten derde moeten we behoorlijk wat 'betere residentiële gemeenten' als zwart aanduiden: Aartselaar, Beerse, Diepenbeek, Kortesseem, Lovendegem, Meeuwen-Gruitrode, Merksplas, Oplabbek, Oud-Heverlee, Stabroek, Vosselaar, Zoersel en Zutendaal.

Kaart 3: De grijze drukverwachting in de Vlaamse gemeenten en Brussel (2002). Bron: Gemeentelijk woondossier, OASes-bewerking.

3 De ouderen in de provincie Oost-Vlaanderen

In wat voorafging, kregen we een beeld van de vergrijzing in Vlaanderen als geheel, met aandacht voor de algemene tendensen en voor de mogelijke effecten ervan op de woningmarkt.

In dit deel van de tekst gaan we na of en hoe deze algemene Vlaamse tendensen vorm krijgen in de provincie Oost-Vlaanderen, welke specifieke trends er zich voordoen en welke verschillen er bestaan tussen de betrokken gemeenten.

Om op beleidsvlak werk te kunnen maken van waardig wonen voor ouderen, moeten we weten hoe groot de groep van ouderen in een gemeente is, hoe dit aantal in de nabije toekomst zal evolueren, hoe de groep van ouderen, onder meer qua leeftijd, precies zal samengesteld zijn en welke evoluties zich daarin zullen voordoen.

3.1 Methodologische achtergrond

Om de toekomstige bevolkingssamenstelling te bekijken, maken we gebruik van bevolkingsprognoses. Voor deze analyse hanteren we de bevolkingsprojecties uit het tweede Milieu- en Natuurrapport Vlaanderen (Mira-S-2000).

Deze bevolkingsprojectie gaat uit van de geobserveerde bevolkingsaantallen op 1 januari 1998. Op basis van deze werkelijke bevolkingsaantallen en rekening houdend met een aantal hypothesen, wordt de omvang van de toekomstige bevolking en haar structuur naar leeftijd en geslacht berekend per gemeente en per jaar tussen 1999 en 2010.

We kozen voor deze bevolkingsprognose omdat ze ook rekening houdt met migraties: verhuisbewegingen van de ene gemeente naar de andere. Op basis van geobserveerde verhuisbewegingen in de periode 1994-1996, uitgesplitst per gemeente, naar geslacht en leeftijd, werd een voorspelling van de toekomstige verhuisbewegingen geformuleerd. Wanneer we de reële bevolkingscijfers voor de provincie Oost-Vlaanderen op 01/01/2003 vergelijken met de Mira-projectie voor 2003, levert dit slechts een verwaarloosbaar verschil van 0,048 % op.

Aan de basis van de bevolkingsprognose liggen een aantal hypothesen, onder meer in verband met overlijdens en sterftেকansen. De sterftেকansen voor de gehanteerde projectie werden berekend op basis van een analyse van sterftetafels voor het Vlaamse Gewest voor de periode 1971-1997. Per leeftijd en geslacht werden de geobserveerde sterftেকansen volgens een exponentiële trend geëxtrapoleerd tot het jaar 2010. Op deze manier komt men voor 2010 tot een gemiddelde levensverwachting voor mannen van 77,9 jaar, een stijging met 2,3 jaar t.o.v. van 1997. Voor vrouwen stijgt de levensverwachting in 2010 tot 84,6 jaar. Dit is een stijging met 2,9 jaar t.o.v. 1997. Zowel voor mannen als voor vrouwen blijft de levensverwachting dus stijgen, zij het minder snel dan in de periode 1970-1994.

Ook voor de berekening van de toekomstige geboortecijfers vertrokken de demografen van een aantal hypothesen. De geboortecijfers voor de periode 2000-2010 worden afgeleid uit een analyse van het verloop van de leeftijdsspecifieke geboortecijfers in het verleden. Deze cijfers geven het aantal geboorten weer per 100 vrouwen op elke leeftijd van 15 tot 49 jaar. Voor deze bevolkingsprognose analyseerden ze de vruchtbaarheidscijfers van generaties vrouwen, van wie de afstamming ofwel al voltooid is ofwel nog aan de gang is. Op basis van deze analyseresultaten ging men er voor deze bevolkingsprognose vanuit dat de jongere generaties de lagere vruchtbaarheidscijfers op jongere leeftijd slechts gedeeltelijk compenseren door een hogere vruchtbaarheid op latere leeftijd.

Zowel voor de prognoses van geboorten als van sterften werden voor alle gemeenten dezelfde parameters gehanteerd.

3.2 Concrete werkwijze

In de analyse maken we zowel voor de bevolkingsaantallen voor 2003 als voor deze voor 2010 gebruik van de geprojecteerde aantallen op basis van de reële cijfers van 1998. Deze

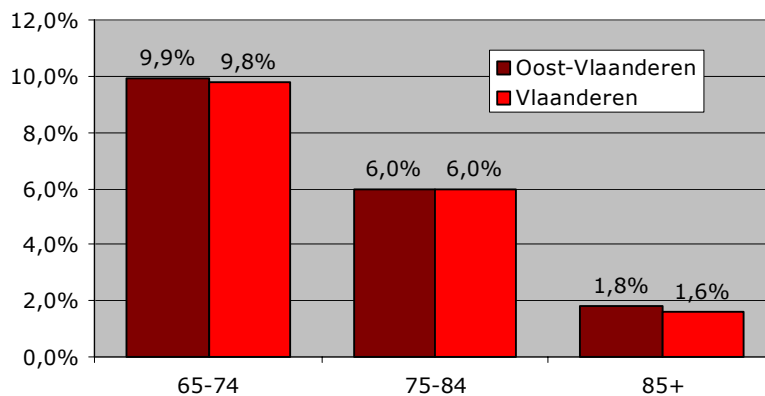
werkwijze biedt het voordeel dat de cijfers voor 2003 en 2010 goed met elkaar vergelijkbaar zijn, omdat zij dezelfde vertrekbasis hanteren.

Bij de analyse van de bevolkingscijfers van de ouderen per gemeente hanteren we leeftijdsgroepen van telkens 10 jaar: van 65 tot en met 74 jaar, van 75 tot en met 84 jaar en van 85 jaar en ouder. Ook de groep van aankomende ouderen, van 55 tot en met 64 jaar werd in de analyse apart bekeken. Op die manier verkregen we een zicht op de evolutie in de verschillende leeftijdsgroepen en gemeenten.

3.3 Aandeel ouderen in de provincie Oost-Vlaanderen

In onderstaande grafiek wordt het aandeel ouderen - per leeftijdscategorie - in de provincie Oost-Vlaanderen weergegeven ten opzichte van het aandeel ouderen in heel Vlaanderen, eveneens per leeftijdscategorie. Uit deze grafiek blijkt duidelijk dat de provincie Oost-Vlaanderen dicht het patroon van Vlaanderen volgt.

Grafiek 6: Aandeel ouderen in de provincie Oost-Vlaanderen ten opzichte van Vlaanderen 2003.

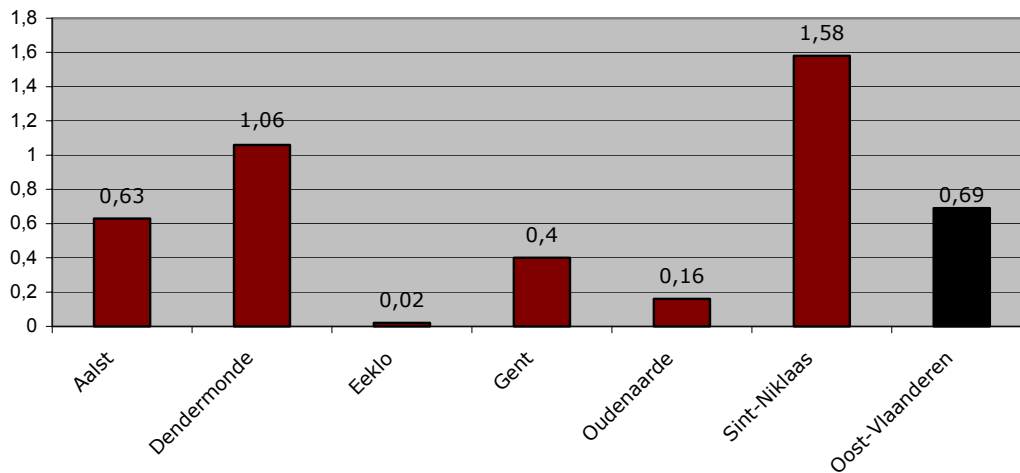
Hierna volgen cijfergegevens met betrekking tot de evolutie van de totale bevolking en van de totale groep ouderen ten opzichte van de totale bevolking binnen de Oost-Vlaamse gemeenten. Op die manier krijgen we een duidelijk beeld van de verschillen tussen de Oost-Vlaamse gemeenten en van de regionale verschillen. Ook de cijfers voor de provincie Oost-Vlaanderen worden steeds weergegeven, zodat ook daar de vergelijking kan gemaakt worden.

3.4 Evolutie van de totale bevolking in de Oost-Vlaamse gemeenten¹³

Een eerste algemene vaststelling op basis van de bevolkingsprognoses voor de gemeenten uit de provincie Oost-Vlaanderen, heeft betrekking op de te verwachten evolutie van de totale bevolking.

¹³ zie Bijlage-tabel 4

Grafiek 7: Procentuele evolutie van de totale bevolking in de Oost-Vlaamse arrondissement 2010 – 2003.

Als we de procentuele groei van de totale bevolking in 2010 ten opzichte van 2003 bekijken, merken we dat de totale bevolking in ieder arrondissement stijgt, zij het in verschillende mate. De meest opvallende stijging doet zich voor in het arrondissement Sint-Niklaas. In het arrondissement Eeklo daarentegen zal de totale bevolking tegen 2010 slechts zeer minimaal stijgen ten opzichte van 2003.

Bekijken we dit op het niveau van de gemeente, dan zien we dat voor 48 van de 65 gemeenten uit de provincie Oost-Vlaanderen verwacht wordt dat de totale bevolking tussen 2003 en 2010 zal toenemen, zij het vaak beperkt (zie Bijlage-tabel 4).

Voor de meeste gemeenten uit de provincie schommelt de verwachte toename van de bevolking tussen 0,1% (Zelee) en 4,0% (Lokeren). In enkele gemeenten wordt een grotere procentuele groei van de bevolking verwacht. Dit geldt voor Berlare (6,1%), Gavere (5,7%), Lochristi (5,3%), Nazareth (5,1%) en als opmerkelijke uitschieter Waarschoot met een procentuele groei van 7,6%. Behalve Berlare bevinden al deze gemeenten zich in het arrondissement Gent.

Nochtans zien we op bovenstaande grafiek geen opvallende stijging van de totale bevolking tegen 2010 in het arrondissement Gent. Dit heeft te maken met de toch wel opvallende daling van de totale bevolking voor de stad Gent (zie volgende paragraaf). Deze cijfers tonen de grote variatie binnen de arrondissementen aan.

Voor een aantal gemeenten zou de totale bevolking in 2010 beperkter uitvallen dan in 2003. Dit is het geval in Aalst, Assenede, Brakel, Eeklo, Gent, Hamme, Kluisbergen, Kruibeke, Laarne, Lovendegem, Ronse, Sint-Lievens-Houtem, Sint-Niklaas, Wachtebeke, Zelzate, Zingem en Zottegem. De grootste daling zou zich voordoen in Wachtebeke (-3,2%), Kruibeke (-2,6%), Gent (-2,6%), Lovendegem (-2,3%) en Assenede (-2,2%).

In de andere gemeenten ligt de daling van de bevolking tussen -1,0% en -0,1%.

Niet alleen de steden dus, maar ook een aantal gemeenten moeten zich voorbereiden op een daling van de totale bevolking. Gezien de hypothesen aan de basis van de gebruikte bevolkingsprognose, heeft de bedoelde bevolkingsdaling trouwens zowel te maken met de evolutie van de geboorte- en sterftcijfers als met de te verwachten migratiebewegingen.

3.5 Totale groep ouderen in verhouding tot de totale bevolking¹⁴

3.5.1 Demografische coëfficiënten

Een aantal coëfficiënten maken het mogelijk op een eenvoudige manier weer te geven hoe het aantal ouderen zich verhoudt ten opzichte van de jongere bevolkingsgroepen.

De *verouderingscoëfficiënt* geeft de verhouding weer van het aantal ouderen (60+) tot het aantal jongeren (-20 jaar). Een coëfficiënt van 102 betekent dat we voor 100 jongeren tussen 0 en 19 jaar 102 ouderen van meer dan 60 jaar tellen.

Als we de cijfers voor 2003 bekijken, betekent dit concreet dat er in Zelzate 130 personen van ouder dan 60 jaar zijn voor 100 jongeren tussen 0 en 19 jaar. Zelzate scoort hiermee het hoogst binnen de provincie. De laagste coëfficiënt vinden we in Wortegem-Petegem, waar er 79 personen van ouder dan 60 jaar zijn voor 100 jongeren tussen 0 en 19 jaar (zie Bijlage-tabel 5).

De *familiale zorgindex* geeft de verhouding weer van het aantal ouderen (80+) tot het aantal personen tussen 50 en 59 jaar. Een coëfficiënt van 31 geeft weer dat 100 personen (tussen 50 en 59 jaar) de zorg op zich moeten nemen voor 31 hoogbejaarde ouderen zijn .

Wat betreft de familiale zorgindex scoort Horebeke in 2003 het hoogst. Daar moeten 100 personen de zorg op zich nemen voor 71 hoogbejaarde ouderen. In De Pinte daarentegen bedraagt de familiale zorgindex slechts 19 (zie Bijlage-tabel 5) .

De *dependentiecoëfficiënt* geeft de verhouding weer tussen het aantal ouderen (60+) tot het aantal personen tussen 20 en 59 jaar. Een coëfficiënt van 41 geeft weer dat er tegenover 100 personen tussen 20 en 59 jaar, 41 ouder dan 60 jaar zijn .

In Horebeke vinden we in 2003 de hoogste dependentiecoëfficiënt. Concreet: in Horebeke zijn er voor 100 mensen tussen 20 en 59 jaar 53 ouder dan 60 jaar. In Lokeren zijn er 35 ouder dan 60 jaar, voor 100 tussen 20 en 59 jaar (zie Bijlage-tabel 5).

Naast deze drie coëfficiënten die een vergelijking maken met jongere leeftijdsklassen is er de zogenaamde *interne vergrijzingscoëfficiënt*: die brengt het aantal hoogbejaarde ouderen van 80+ in relatie tot het aantal ouderen van meer dan 60 jaar.

Uit de cijfers blijkt dat Horebeke in 2003 ook hier het hoogste scoort; er zijn 33 personen van 80 jaar en ouder voor 100 personen van 60 jaar en ouder. Het laagste cijfer vinden we in De Pinte (zie Bijlage-tabel 5).

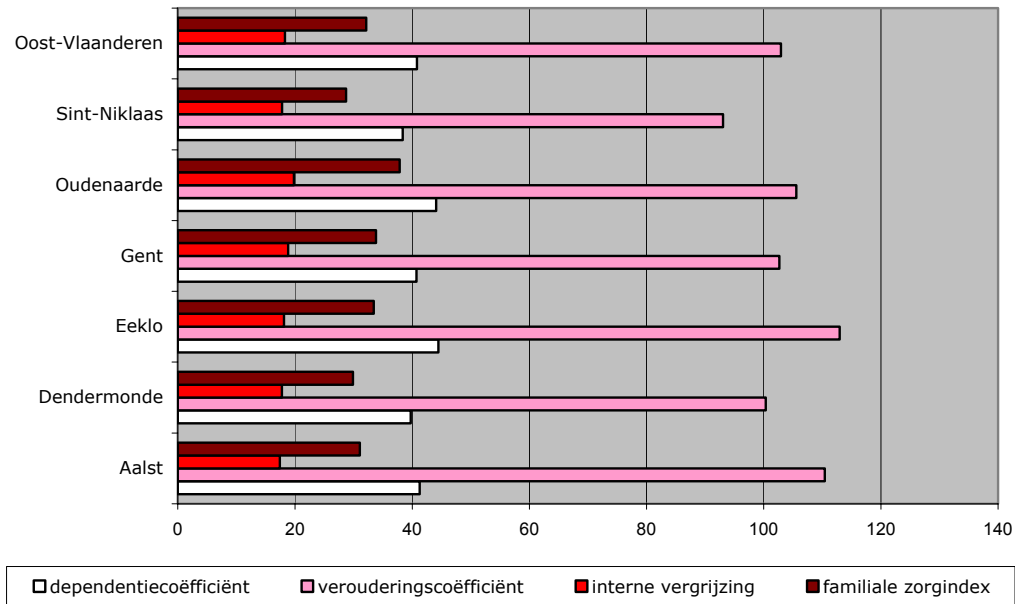
In voorgaande analyse valt op dat Horebeke zowel voor de familiale zorgindex, als voor de dependentiecoëfficiënt en de interne vergrijzingscoëfficiënt het hoogste scoort. Verder in de tekst (zie punt 3.5.2) zal dan ook blijken dat Horebeke het hoogste percentage ouderen (65-plussers) telt binnen de provincie Oost-Vlaanderen.

De Pinte scoort zowel voor de interne vergrijzingscoëfficiënt als voor de familiale zorgindex het laagst. De Pinte telde in 2003 dan ook een laag percentage ouderen ten opzichte van de totale bevolking.

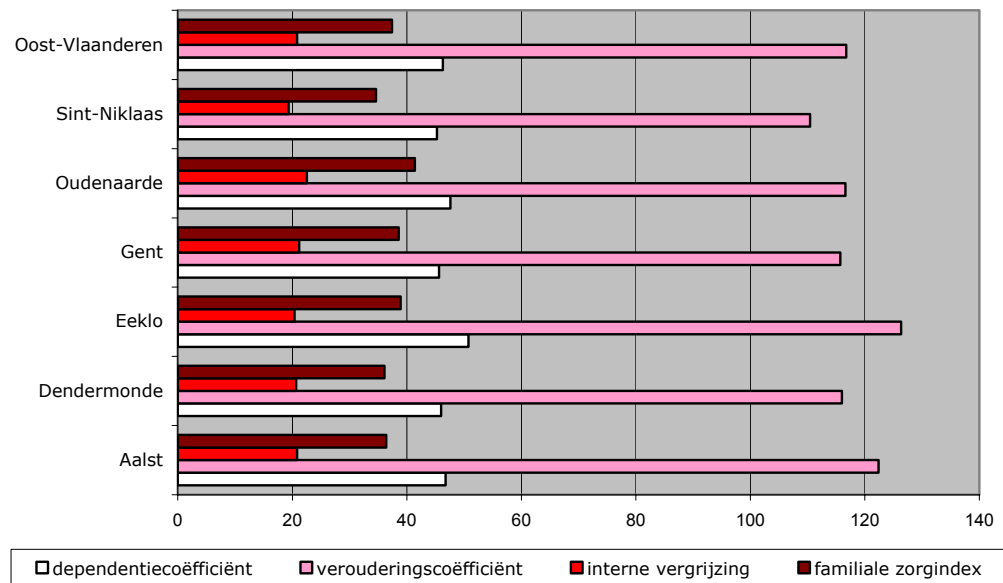
Hierna volgt een grafiek met de demografische coëfficiënten per arrondissement. Zo krijgen we een zicht op de evolutie van de verschillende coëfficiënten tussen 2003 en 2010 (zie Bijlage-tabel 5 en 6).

¹⁴ zie Bijlage-tabel 5

Grafiek 8: Demografische coëfficiënten 2003.

Grafiek 9: Demografische coëfficiënten 2010.

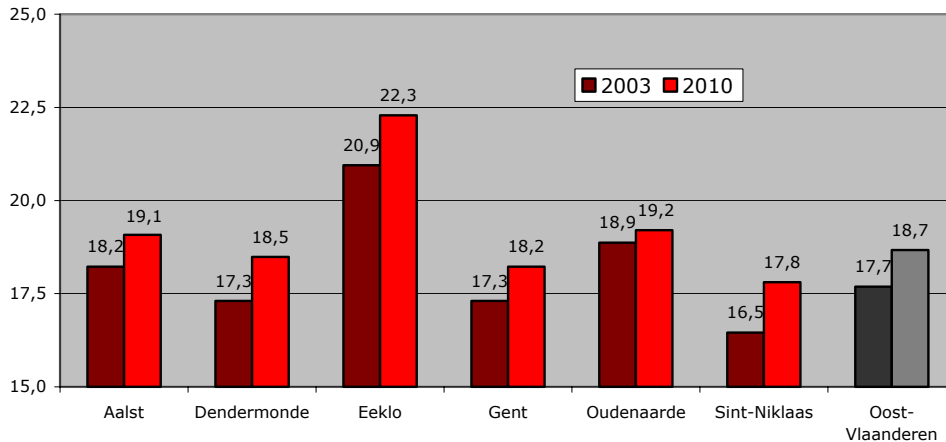
Opvallend aan deze grafieken is de evolutie van de verouderingscoëfficiënt van 2003 tot 2010. Waar deze in 2003 voor de meeste arrondissementen nog rond de 100 schommelt, situeert hij zich in 2010 eerder rond de 110, zelfs 120. Dit betekent dat het aantal ouderen ten opzichte van het aantal jongeren stijgt. Zowel in 2003 als in 2010 scoren de arrondissementen Gent en Aalst het hoogste.

3.5.2 Het aandeel ouderen ten opzichte van de totale bevolking in de Oost-Vlaamse gemeenten¹⁵

Voor de provincie Oost-Vlaanderen stellen we vast dat 17,6% van de totale bevolking in 2003, ouderen zijn. Tegen 2010 wordt voorspeld dat het aandeel ouderen zal stijgen tot 18,7%. Hierna bekijken we het aandeel ouderen binnen de Oost-Vlaamse arrondissementen en gemeenten.

In grafiek 10 merken we voor ieder arrondissement een stijging van het aandeel ouderen. Voornamelijk het arrondissement Eeklo, gevolgd door het arrondissement Oudenaarde, scoren zowel in 2003 als in 2010 hoog. Het arrondissement Sint-Niklaas telt in 2003 én 2010 het laagste aantal ouderen ten opzichte van de totale bevolking.

Grafiek 10: Aandeel ouderen ten opzichte van de totale bevolking 2003 – 2010.

Het aandeel ouderen (65 jaar en ouder) ten opzichte van de totale bevolking varieert in 2003 sterk binnen de verschillende Oost-Vlaamse gemeenten. In bijna alle gemeenten zal het aandeel ouderen in 2010 hoger liggen dan in 2003. Het aandeel ouderen varieert in 2003 tussen 15,0% in De Pinte en 22,1% in Horebeke. In 2010 lopen de percentages uiteen van 15,6% (Wortegem-Petegem) tot 22,5% (Maarkedal).

De *laagste percentages* voor 2003 vinden we terug in De Pinte, Lokeren, Zulte, Stekene, Temse, Lochristi, Aalter, Waasmunster en Beveren.

De *hoogste percentages*, meer dan 20%, vinden we terug in Eeklo, Zelzate, Brakel, Maarkedal en Horebeke. Voor drie van deze gemeenten wordt verwacht dat de totale bevolking tegen 2010 zal dalen. Dit is het geval voor Brakel, Eeklo en Zelzate. Ook de meeste andere gemeenten met een verwachte daling van de bevolking tegen 2010, tellen in 2003 een relatief hoog percentage ouderen.

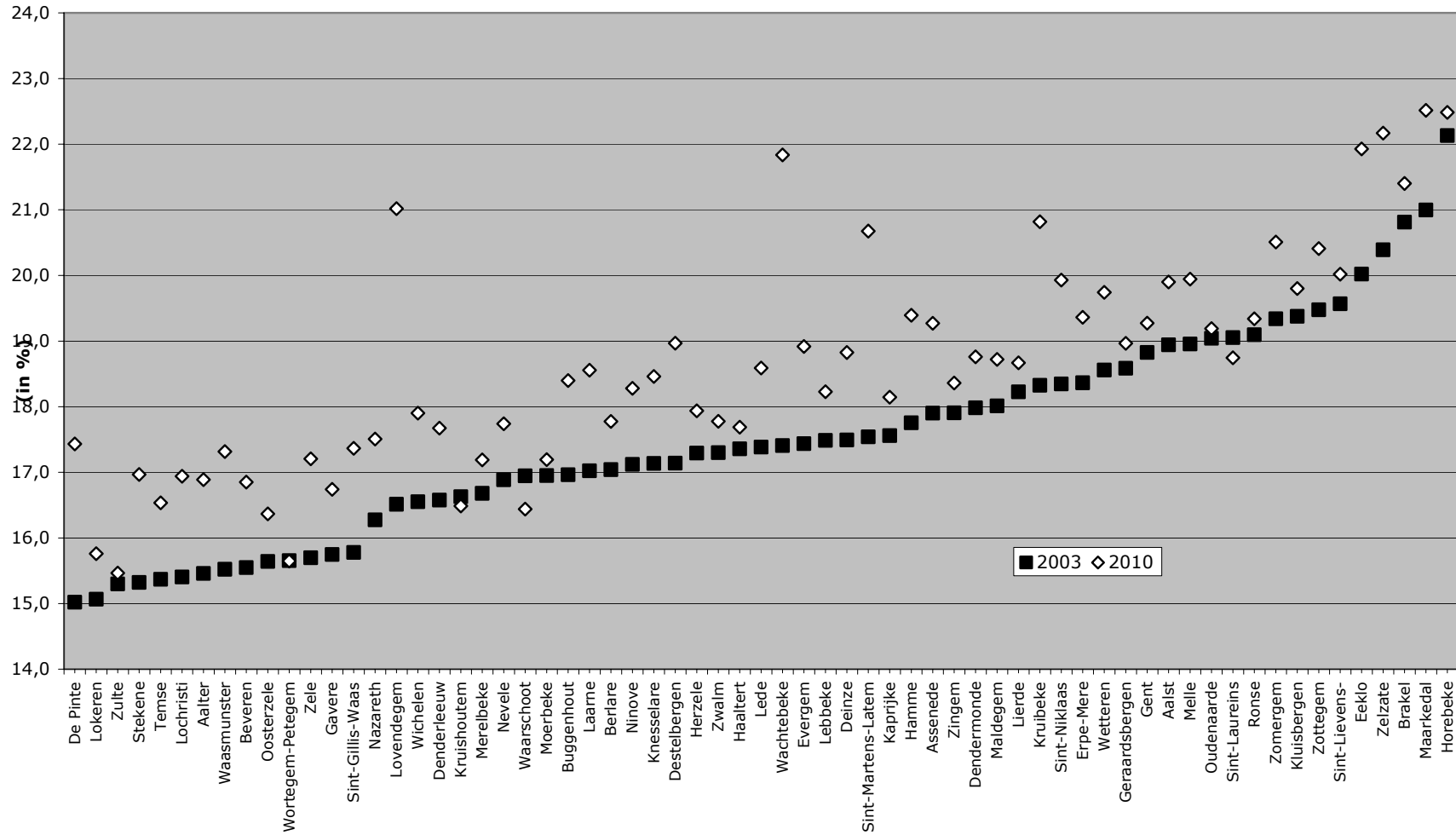
Zulte, Wortegem-Petegem, Lokeren, Oosterzele, Waarschoot en Kruishouten scoren in 2010 de *laagste percentages*.

De *hoogste percentages* worden verwacht in Maarkedal, Horebeke, Zelzate, Eeklo, Wachtebeke en Brakel.

Onderstaande grafiek geeft een beeld van de evolutie van het aandeel 65-plussers ten opzichte van de totale bevolking in 2003 en 2010. De gemeenten werden gesorteerd op de percentages van 2003, zodat de pieken en dalen voor 2010 beter zichtbaar worden. Zoals hoger in de tekst al vermeld, mogen de meeste gemeenten een stijging van het aandeel ouderen verwachten. Dit blijkt ook duidelijk op de grafiek: de witte ritten voor 2010 liggen voor de meeste gemeenten hoger dan de zwarte blokjes voor 2003.

¹⁵ zie Bijlage-tabel 7

Grafiek 11: Percentage 65+'ers ten opzichte van de totale bevolking, 2003 – 2010.

3.5.3 Evolutie van het aandeel ouderen ten opzichte van de totale bevolking¹⁶

Het percentage ouderen ten opzichte van de totale bevolking zal tegen 2010 gemiddeld met ongeveer 1% stijgen. Deze stijging heeft zowel te maken met de evolutie van de totale bevolking als met de evolutie van het aantal ouderen zelf.

Grote uitschieters vinden we in het arrondissement Gent: Lovendegem (+ 4,5%), Wachtebeke (+ 4,4%) en Sint-Martens-Latem (+ 3,1%). In 2010 zal in Lovendegem 21,0% van de totale bevolking 65 jaar of ouder zijn, in Wachtebeke 21,8% en in Sint-Martens-Latem 20,7%. Tijdens een relatief korte periode van 6 jaren stijgt het aandeel ouderen in de bevolking er vrij stevig, respectievelijk met 4,5%, 4,4% en 3,1%.

Een gelijkaardige, zij het iets minder uitgesproken evolutie, doet zich voor in Kruibeke en De Pinte. Daar merken we een stijging van respectievelijk 2,5% en 2,4%. In 2010 zal 20,8% van de totale bevolking in Kruibeke 65 jaar of ouder bedragen, in De Pinte 17,4%.

Maarkedal en Horebeke (arrondissement Oudenaarde) zullen in 2010 het *hoogste aantal* (22,5%) 65-plussers tellen ten opzichte van de totale bevolking, gevolgd door de gemeente Zelzate (22,2%).

Een aantal gemeenten tellen nu een hoog percentage ouderen binnen hun totale bevolking, maar het aandeel ouderen stijgt in 2010 weinig. Dit is het geval voor Brakel, Horebeke, Kluisbergen, Oudenaarde en Sint-Lievens-Houtem.

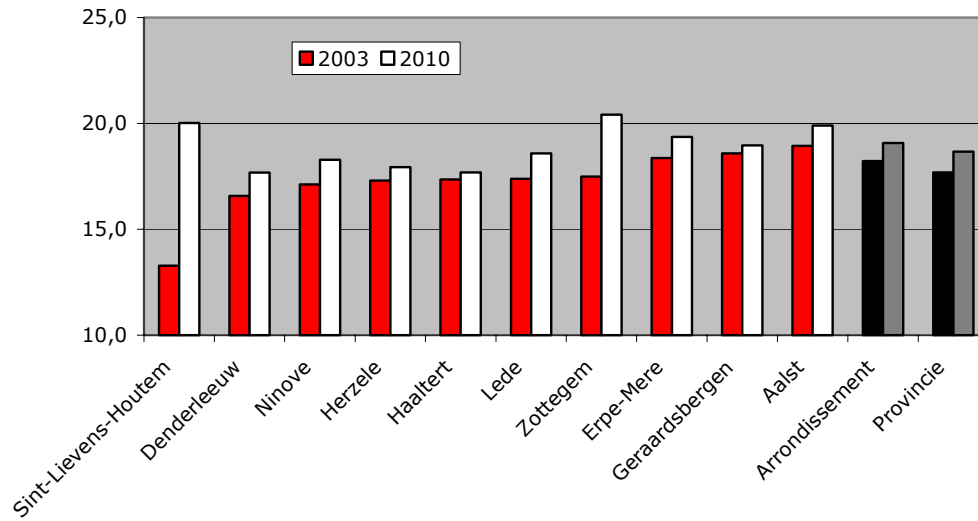
In Kruishoutem, Sint-Laureins en Waarschoot zal het aandeel ten opzichte van de totale bevolking dalen tegen 2010, zij het in zeer lichte mate.

Hierna volgen een aantal grafieken die een beeld geven van het aandeel ouderen per gemeente, gegroepeerd per arrondissement. Iedere grafiek geeft een beeld van het aandeel ouderen in de gemeente, in het arrondissement en in de provincie. De gemeenten werden olopend gesorteerd volgens het percentage van 2003. De gemeenten uiterst links tellen in 2003 het laagste aandeel ouderen in hun totale bevolking, de gemeenten rechts zitten met het hoogste aandeel ouderen.

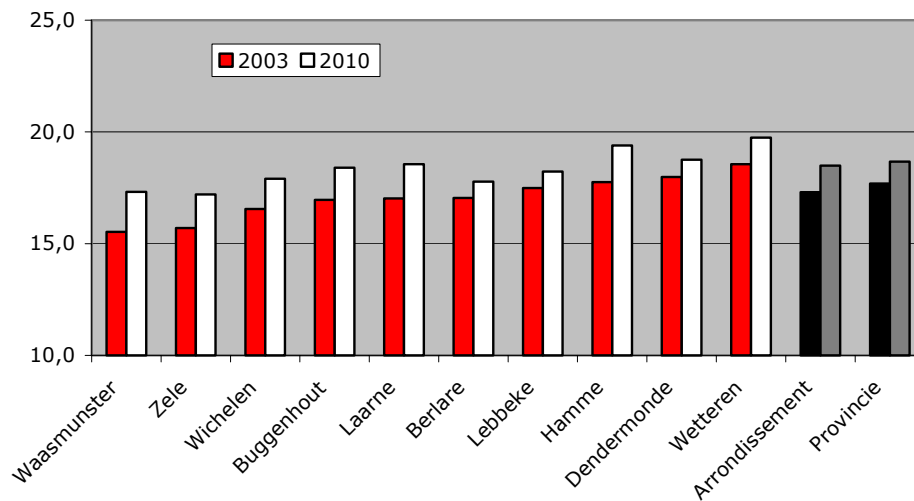
Uit de cijfers (zie ook 3.5.2) bleek al dat het arrondissement Sint-Niklaas laag scoort naar aandeel ouderen in de totale bevolking. Deze vaststelling wordt meteen ook duidelijk als we onderstaande grafieken naast elkaar leggen. Verder blijkt ook dat bij vergelijking met de percentages van Oost-Vlaanderen, de percentages voor het arrondissement Sint-Niklaas voornamelijk lager liggen. Het arrondissement Eeklo scoort qua percentages opvallend hoog.

¹⁶ zie Bijlage-tabel 7

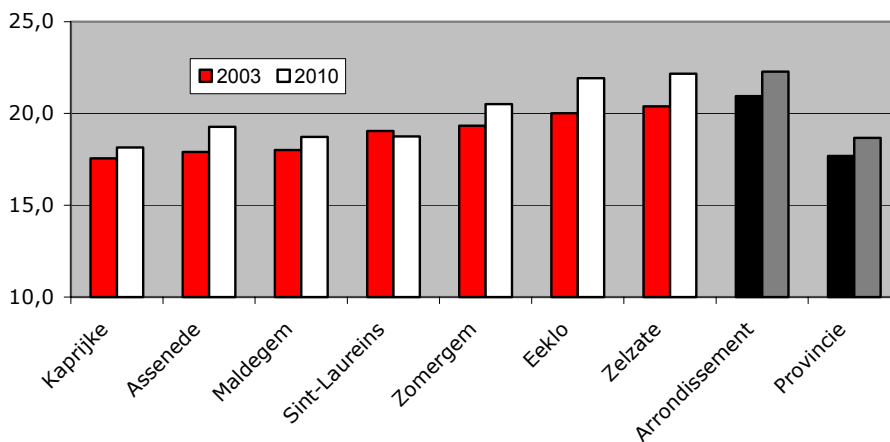
Grafiek 12: Evolutie van het aandeel ouderen – Arrondissement Aalst, 2003 – 2010.

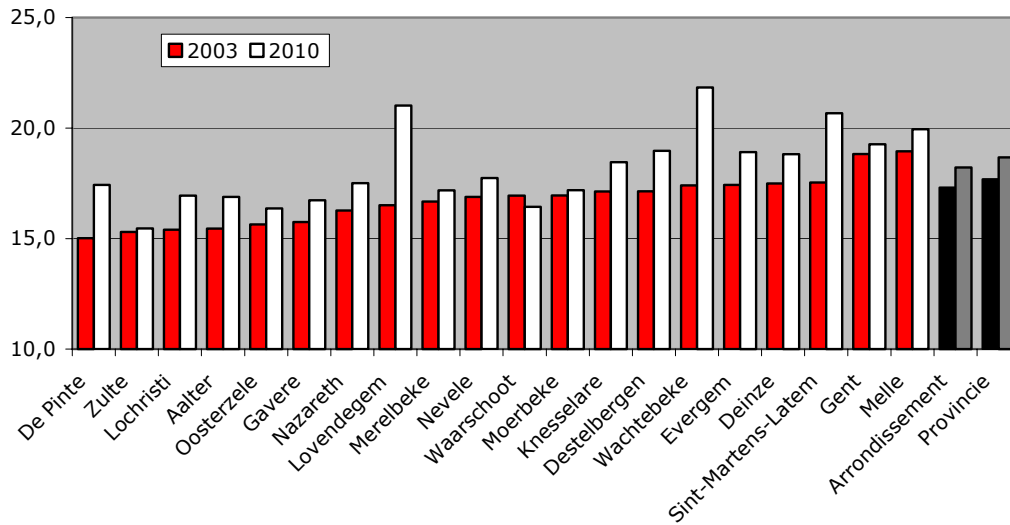
Grafiek 13: Evolutie van het aandeel ouderen – Arrondissement Dendermonde, 2003 – 2010.

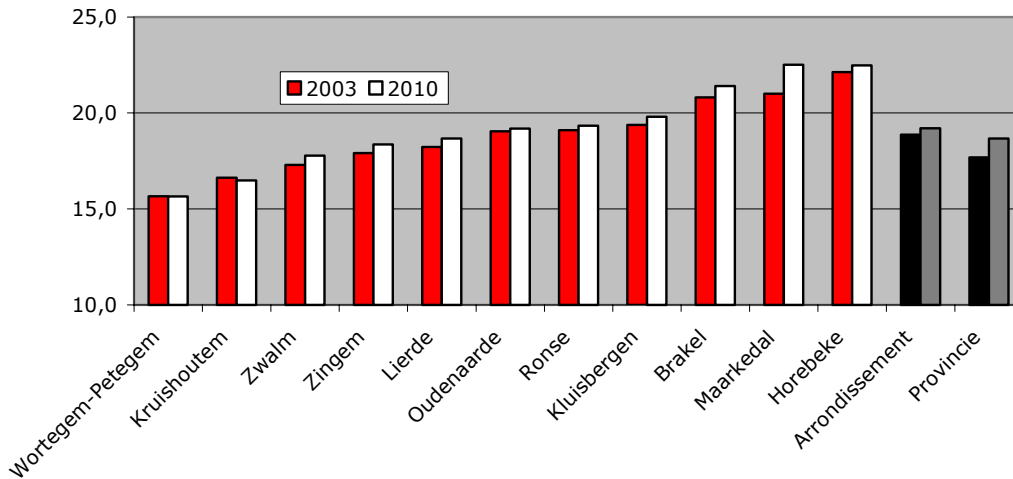
Grafiek 14: Evolutie van het aandeel ouderen – Arrondissement Eeklo, 2003 – 2010.

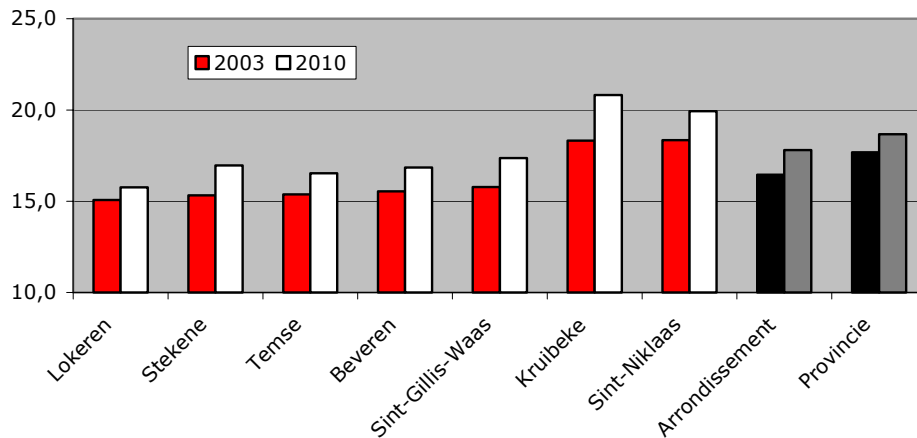
Grafiek 15: Evolutie van het aandeel ouderen – Arrondissement Gent, 2003 – 2010.

Grafiek 16: Evolutie van het aandeel ouderen – Arrondissement Oudenaarde, 2003 – 2010.

Grafiek 17: Evolutie van het aandeel ouderen – Arrondissement Sint-Niklaas, 2003 – 2010.

Naast de weergave van de percentages ouderen in de Oost-Vlaamse gemeenten is ook evolutie betekend in absolute aantallen interessant.

Uit de analyse van de bevolkingsprognoses voor 2003 en 2010 blijkt dat de groep ouderen in de meeste Oost-Vlaamse gemeenten tegen 2010 in absolute aantallen zal toenemen. Deze stijging blijkt soms zeer aanzienlijk.

Als *uitschieters* gelden Sint-Niklaas, Beveren en Evergem. In deze gemeenten zal de groep ouderen respectievelijk uitbreiden met 926, 816 en 634 personen.

In een aantal gemeenten *neemt* het aantal ouderen tussen 2003 en 2010 *af*: Gent (-106 personen), Ronse (-23 personen) en Sint-Laureins (-13 personen). Deze gemeenten zullen in 2010 dus minder ouderen tellen dan vandaag.

Afhankelijk van de toe- of afname van het aantal ouderen zal op lokaal niveau in het algemeen, maar zeker ook ten aanzien van het woonbeleid moeten nagedacht worden over de implicaties ervan op het woonbeleid.

Wie de precieze beleidsrelevantie van deze bevolkingsevoluties wil inschatten moet weten om welke ouderen het precies zal gaan. Zullen er in een gemeente voornamelijk 'jongere' ouderen of eerder 'oudere' ouderen leven?¹⁷ En verder ook, wat is het aandeel van elke leeftijdscategorie binnen de grote groep van ouderen in een gemeente?

Voor een antwoord hierop onderzoeken we de leeftijdsstructuur van de groep ouderen in de verschillende gemeenten.

3.6 De leeftijdsverdeling van de ouderen in de Oost-Vlaamse gemeenten

3.6.1 De huidige leeftijdsverdeling van de ouderen in de Oost-Vlaamse gemeenten (2003)

Op zoek naar een duidelijk beeld van de groep ouderen in de verschillende gemeenten is het van belang te weten hoe het zit met de leeftijdsverdeling van de groep ouderen.

In alle gemeenten tellen we meer jongere ouderen dan oudere ouderen. Toch constateren we tussen de verschillende gemeenten wel onderlinge verschillen met mogelijke gevolgen voor de woningmarkt, het woonbeleid én het sociaal beleid in deze gemeenten. Oudere senioren verlaten in de regel immers meer hun oorspronkelijke woning dan jongere ouderen.

in 2003 schommelt de groep van 65- tot 74-jarigen ten opzichte van de totale bevolking in alle Oost-Vlaamse gemeenten tussen 8,3% en 12,1% (zie Bijlage-tabel 8 en grafiek 30). Aangezien deze groep in absolute aantallen de grootste is, betreft het dan ook het hoogste percentage van alle categorieën van ouderen.

De *laagste percentages* 65- tot 74-jarigen ten opzichte van de totale bevolking vinden we terug in de gemeenten Lochristi (8,3%), Nazareth (8,4%), Wortegem-Petegem (8,4%), Sint-Gillis-Waas (8,4%) en Lokeren (8,5%).

De *hoogste percentages*, tussen 10 % en 11%, komen voor in Oudenaarde (10,5%), Wetteren (10,5%), Sint-Laureins (10,6%), Lierde (10,7%), Sint-Lievens-Houtem (10,8%), Zottegem (10,9%), Aalst (10,9%) en Sint-Martens-Latem (11,0%). De allerhoogste percentages, 11% en meer zijn voor Brakel (11,0%), Eeklo (11,4%) en Zelzate (12,1%).

In al deze gemeenten merken we ook hoge percentages op voor de hele groep van 65 jaar en ouder.

¹⁷ Met jongere ouderen bedoelen we de leeftijdscategorie van 65 tot 74-jarigen, met oudere ouderen bedoelen we de leeftijdscategorie van 75 jaar en ouder.

Bekijken we de huidige groep van 75- tot 84-jarigen per gemeente, dan blijkt deze groep procentueel kleiner dan de groep 65- tot 74-jarigen. Dat ligt enigszins voor de hand omdat er over het algemeen minder 75-tot 84-jarigen resten dan 65- tot 74-jarigen. Toch varieert het percentage 75- tot 84-jarigen ten opzichte van de totale bevolking nog tussen 4,6% in De Pinte en 7,6% in Maarkedal (zie Bijlage-tabel 9 en grafiek 31). Uit de analyse van de cijfers blijkt dat er in gemeenten met veel ouderen (65+) ook relatief veel 75-tot 84-jarigen leven, en omgekeerd.

De *laagste percentages* 75-tot 84-jarigen merken we op in De Pinte (4,6%), Lovendegem (4,8%), Zulte (4,9%), Lochristi (5,0%) en Stekene (5,1%).

Voor 2003 vinden we de *hoogste percentages* 75- tot 84-jarigen terug in Gent (6,8%), Ronse (6,9%), Kluisbergen (7,0%), Brakel (7,4%), Horebeke (7,6%) en Maarkedal (7,6%). Het merendeel van deze gemeenten komen uit het arrondissement Oudenaarde.

In deze gemeenten maken deze vrij bejaarde ouderen nu al een zeer substantieel deel van de bevolking uit.

Het aandeel van de groep 85-jarigen en ouder ten opzichte van de totale bevolking ligt tussen 1,0% (De Pinte) en 5,9% (Horebeke) (zie Bijlage-tabel 10-grafiek 32).

In De Pinte (1,0%), Sint-Martens-Latem (1,2%), Zulte (1,3%), Lierde (1,3%) en Laarne (1,3%) vinden we de *laagste percentages* 85-plussers.

In de gemeenten Brakel, Kluisbergen, Nazareth, Zomergem, Maarkedal en Horebeke merken we een relatief *hoog percentage* 85+ op. In verschillende van deze gemeenten treffen we ook een hoog aandeel ouderen (65+) aan ten opzichte van de totale bevolking. Dit is het geval voor Eeklo, Brakel, Maarkedal en Horebeke.

Bij de uittekening van zowel een ouderenbeleid als een woonbeleid is het van belang voldoende rekening te houden met de groep van aankomende ouderen: de 55- tot 64-jarigen. In 2003 maakt deze groep tussen de 9,5% (Kruishoutem) en 14,6% (Lovendegem) uit in de Oost-Vlaamse gemeenten.

De *laagste percentages* 55- tot 64-jarigen vinden we terug in Kruishoutem (9,5%), Zulte (9,9%), Oosterzele (10,0%) en Waarschoot (10,2%). In deze gemeenten wonen ook relatief weinig ouderen (65-plussers) ten opzichte van de totale bevolking (zie Bijlage tabel 11 en grafiek 33).

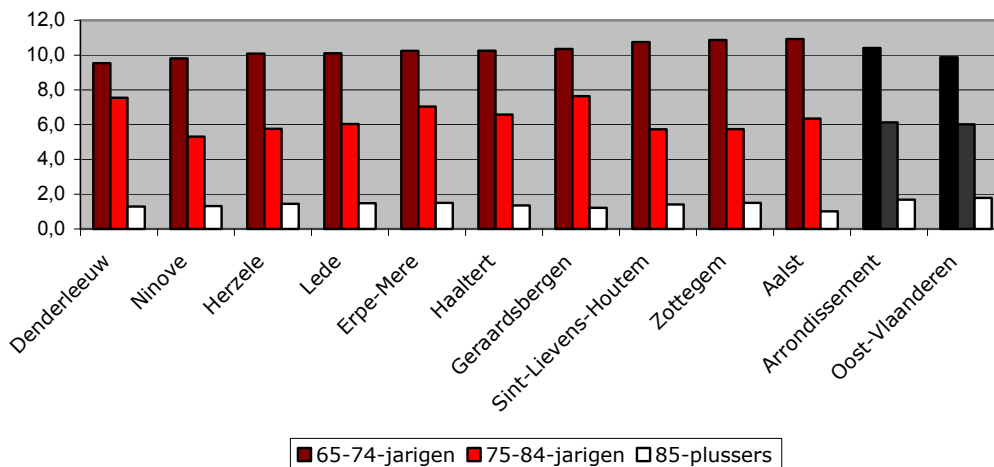
Een aantal gemeenten met een laag percentage 55- tot 64-jarigen kent nu een hoog aantal 85-plussers. Voor deze gemeenten zal de sterke verouderingstendens dus niet aanhouden, aangezien ze weinig aankomende ouderen tellen. Wachtebeke heeft in 2003 een relatief hoog percentage 85-plussers (2,3%), maar telt ook een aanzienlijk percentage aankomende ouderen. Hier zal de sterke verouderingstendens dus vermoedelijk wel aanhouden.

Aan het *andere uiterste* van het spectrum treffen we Lovendegem aan waar nu 14,6% van de totale bevolking tussen de 55 en 64 jaar oud is. Andere gemeenten met relatief veel aankomende ouderen, meer dan 13%, zijn Zelzate (13,3%), Wachtebeke (13,8%) en Sint-Martens-Latem (14,0%). Behalve in Zelzate, leven in deze gemeenten momenteel relatief weinig 65-plussers ten opzichte van de totale bevolking.

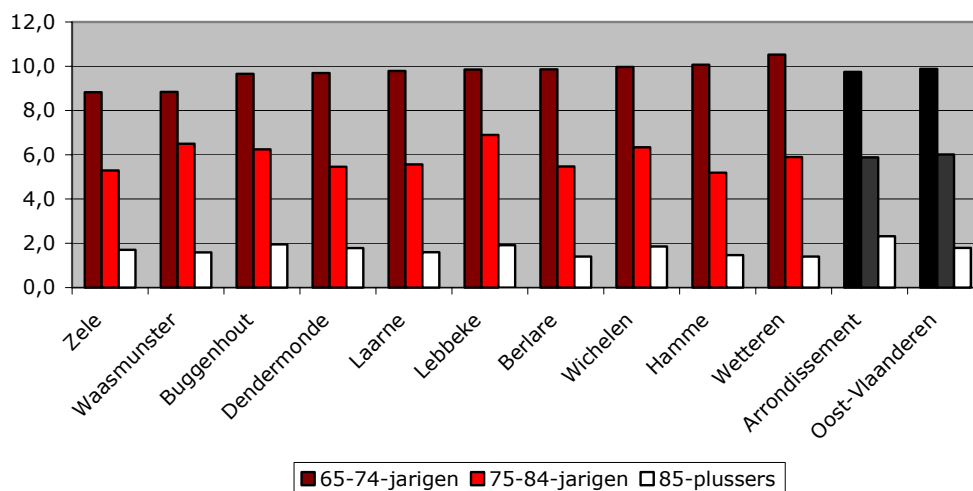
In de volgende grafieken geven we voor 2003 per Oost-Vlaamse gemeente de leeftijdsverdeling van ouderen weer. Uiterst rechts van de grafieken (in grijstinten) tonen we de percentages voor het arrondissement en voor de provincie.

De gemeenten werden gesorteerd volgens de percentages voor de groep 65- tot 74-jarigen. In de grafieken zien we heel duidelijk dat de groep 65- tot 74-jarigen het talrijkst is en de groep 85-plussers het geringst in aantal.

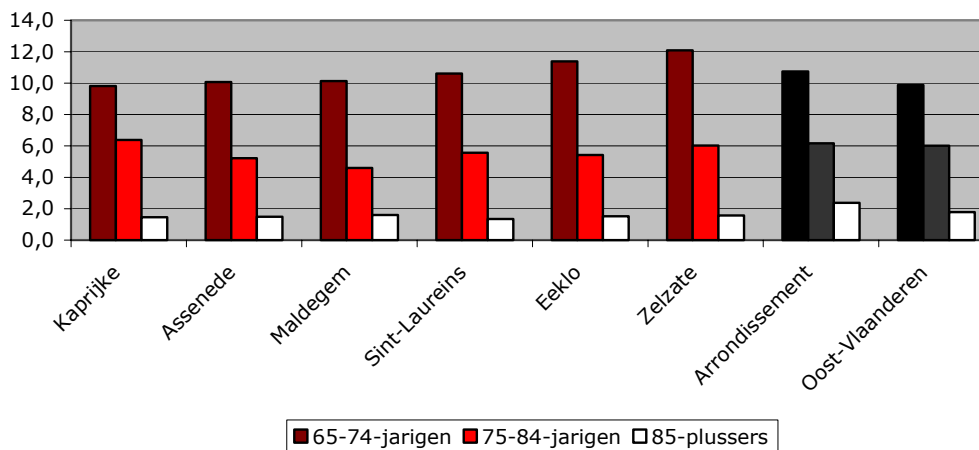
Grafiek 18: Leeftijdverdeling van ouderen in 2003 – Arrondissement Aalst.

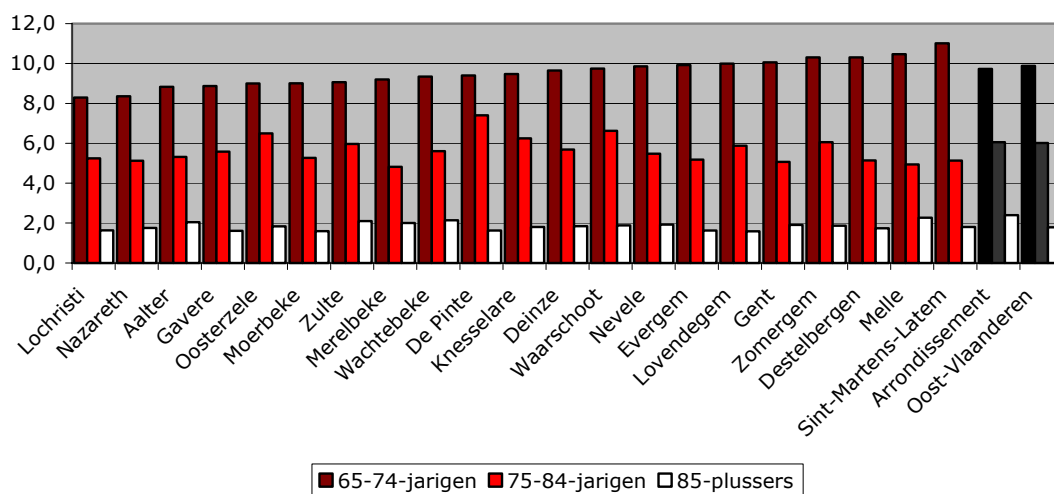
Grafiek 19: Leeftijdverdeling van ouderen in 2003 – Arrondissement Dendermonde.

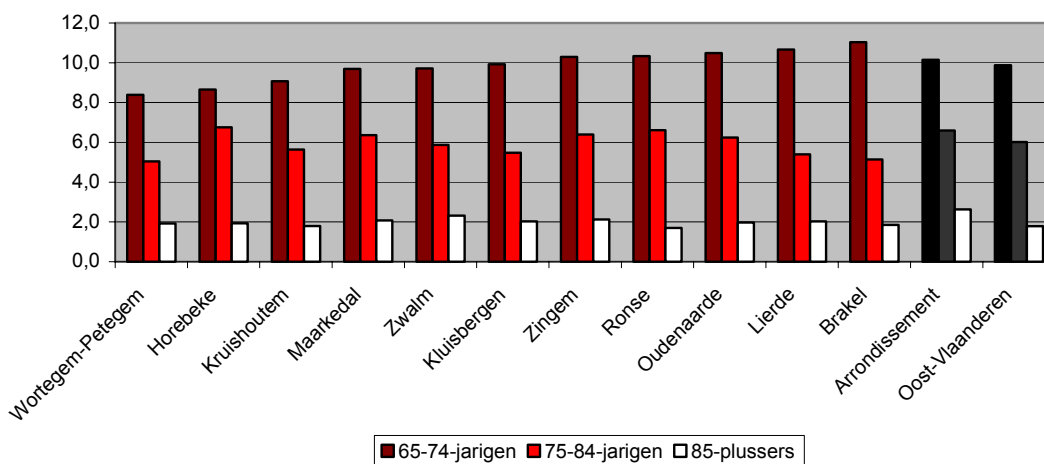
Grafiek 20: Leeftijdverdeling van ouderen in 2003 – Arrondissement Eeklo.

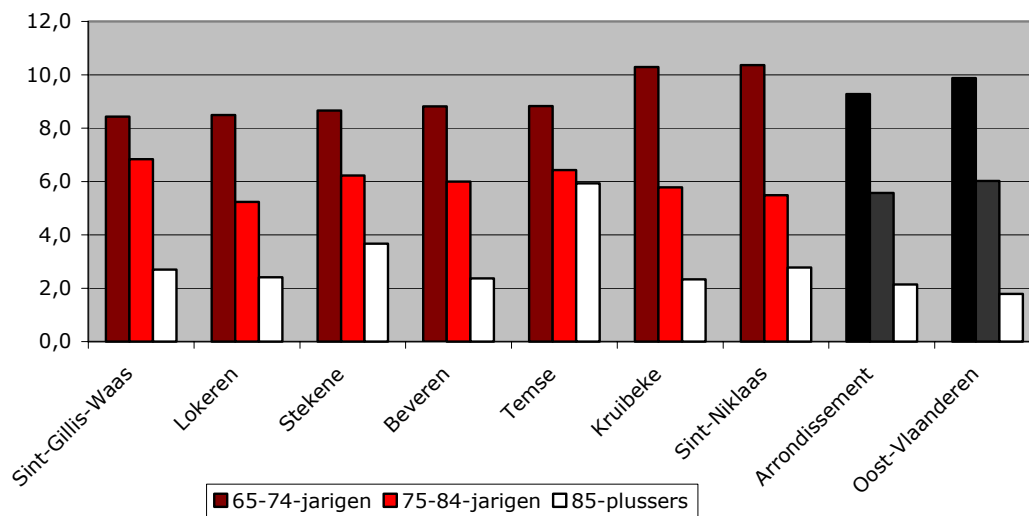
Grafiek 21: : Leeftijdsverdeling van ouderen in 2003 – Arrondissement Gent

Grafiek 22: Leeftijdsverdeling van ouderen in 2003 – Arrondissement Oudenaarde

Grafiek 23: Leeftijdsverdeling van ouderen in 2003 – Arrondissement Sint-Niklaas

3.6.2 De toekomstige leeftijdsverdeling van de ouderen in de Oost-Vlaamse gemeenten (2010)

In dit onderdeel richten we de aandacht op de leeftijdssamenstelling van de toekomstige groep ouderen. Woon- en zorgvoorzieningen dienen immers vaak lang vooraf gepland te worden. De realisatie ervan vraagt vaak veel tijd.

Zoals hierboven (zie 3.5.2) al vermeld, zal het percentage ouderen ten opzichte van de totale bevolking in de meeste Oost-Vlaamse gemeenten tegen 2010 gestegen zijn. Deze stijging zal zich echter niet in alle gemeenten even sterk manifesteren. Ook per leeftijdsgroep zullen nogal sterke verschillen gelden tussen de gemeenten.

Kijken we naar de groep 65-tot 74-jarigen, dan blijkt dat in 2010 alle gemeenten tussen 7,7% (Wortegem-Petegem) en 11,9% (Wachtebeke) inwoners uit die leeftijdscategorie zullen tellen ten opzichte van de totale bevolking (zie Bijlage-tabel 8 en grafiek 30).

De groep 65- tot 74-jarigen maken in 2003 verhoudingsgewijs de grootste groep uit. Ook in 2010 zal het percentage 65- tot 74-jarigen relatief hoog uitvallen.

Dit is zeker het geval voor Wachtebeke. Deze gemeente zal in 2010 met 11,9% het *hoogste percentage* 65- tot 74-jarigen registreren van de hele provincie. Het percentage 65- tot 74-jarigen maakt (tussen 2003 en 2010) een sprong van 9,3% naar 11,9%. Een gelijkaardige, zij het minder uitgesproken evolutie, nemen we waar in Lovendegem (10,0% in 2003; 11,8% in 2010).

In de meeste gemeenten zal het percentage 65- tot 74-jarigen *dalen*. Dit merken we duidelijk in grafiek 30, de lijn van 2010 ligt er voor de meeste gemeenten lager dan deze voor 2003. Deze daling is het meest uitgesproken in Zomergem. Daar is nu 10,3% van de bevolking tussen 65 en 74 jaar oud. In 2010 zal dit percentage dalen tot 8,6%. Een gelijkaardige evolutie zal zich voordoen in Waarschoot, Haaltert, Lierde, Herzele en Sint-Lievens-Houtem.

Uiteraard resulteren de procentuele evoluties uit veranderingen in de absolute aantallen van zowel de groep 65- tot 74-jarigen als van de totale bevolking. In dat verband valt op dat de absolute aantallen 65- tot 74-jarigen volgens de prognoses dalen in een groot aantal gemeenten, zowel waar het totale bevolkingscijfer zal dalen als waar we een stijging van het totale bevolkingscijfer kunnen verwachten.

Voor de 75- tot 84-jarigen zal het percentage ten opzichte van de totale bevolking in 2010 ten opzichte van 2003 in bijna alle gemeenten gestegen zijn (zie bijlage-tabel 9-grafiek 31). Dit geldt niet voor Moerbeke met een lichte procentuele daling van 0,1%.

Het *laagste percentage* 75- tot 84-jarigen in 2010 vinden we terug in Lokeren met 5,4%. Gelijkaardige percentages zien we ook optreden in Temse (5,8%), Sint-Gillis-Waas (5,8%), De Pinte (5,9%) en Stekene (6,0%).

Het *hoogste percentage* vinden we in Brakel met 8,6%. Gemeenten die eveneens hoog scoren zijn Zelzate (8,2%), Eeklo (8,3%), Maarkedal (8,2%) en Zomergem (8,2%).

De procentuele stijging van de bedoelde leeftijdsgroep hangt natuurlijk wel samen met de evolutie van de totale bevolking. Daarom is het interessant ook de absolute aantallen te bekijken. Die zijn namelijk van groot belang bij de planning van woon- en zorgvoorzieningen.

Aalst is koploper wat betreft de stijging van het absolute aantal 75- tot 84-jarigen. We zien een stijging van 4.901 personen in 2003 naar 5.880 personen in 2010 (+979 personen).

Ook in vele andere gemeenten zal het absolute aantal 75- tot 84-jarigen met enkele honderden toenemen. Dit is onder meer het geval in Sint-Niklaas (+614 personen), Evergem (+549 personen) en Gent (+547 personen).

Voor de groep 85-plussers wordt in 2010 in alle gemeenten een stijging verwacht (zie bijlage-tabel 10 en grafiek 32). In 2010 zal 1,5% tot 6,0% van de inwoners van de Oost-Vlaamse gemeenten 85 jaar en ouder zijn. De *hoogste percentages* vinden we terug in Horebeke (6,0%), Maarkedal (5,0%), Zomergem (3,7%), Nazareth (3,3%), Kluisbergen (3,2%) en Wachtebeke (3,1%). Het merendeel van deze gemeenten tellen nu al een vrij hoog percentage 85-plussers. Net zoals voor de groep 75- tot 84-jarigen is het ook voor de 85-plussers van het allergrootste belang voldoende rekening te houden met de verwachte evolutie van de absolute aantallen. Dit is immers de leeftijdsgroep bij uitstek die aangepaste zorg en woongelegenheid nodig heeft.

De *laagste percentages* merken we op in De Pinte (1,5%), Zulte (1,6%), Oosterzele (1,8%) en Sint-Martens-Latem (1,8%).

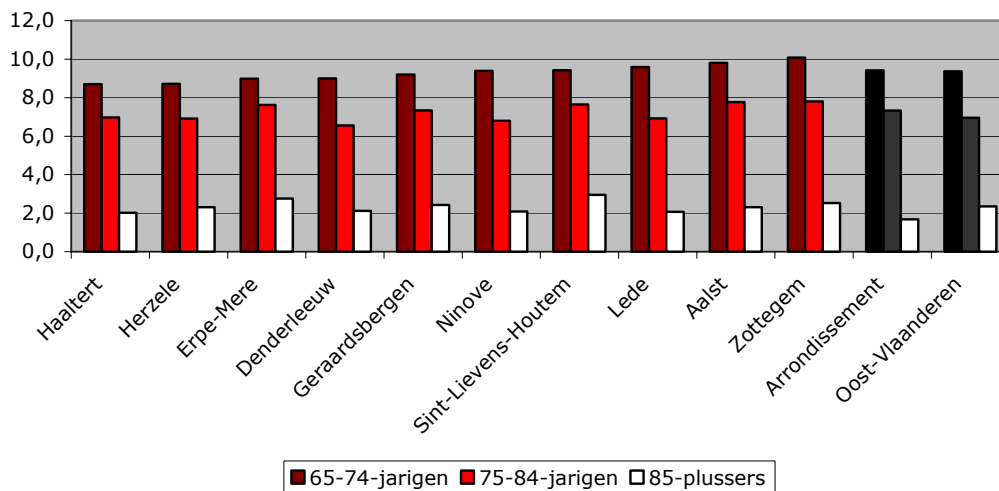
Om in de gemeenten een toekomstgericht ouderenbeleid te kunnen voeren, mogen we verder de groep aankomende ouderen, tussen 55 en 65 jaar oud, niet uit het oog verliezen. Hierbij valt op dat het procentuele aandeel van deze groep ten opzichte van de totale bevolking in 2010 in alle gemeenten zal toegenomen zijn (zie Bijlage-tabel 11 en grafiek 33).

De *grootste stijging* doet zich voor in Waasmunster. Daar is nu 12,2% van de bevolking tussen 55 en 64 jaar oud. In 2010 zal dit percentage opgelopen zijn tot 15,3%. Een gelijkaardige evolutie manifesteert zich in Sint-Laureins, Zwalm, Dendermonde, Moerbeke en Waasmunster.

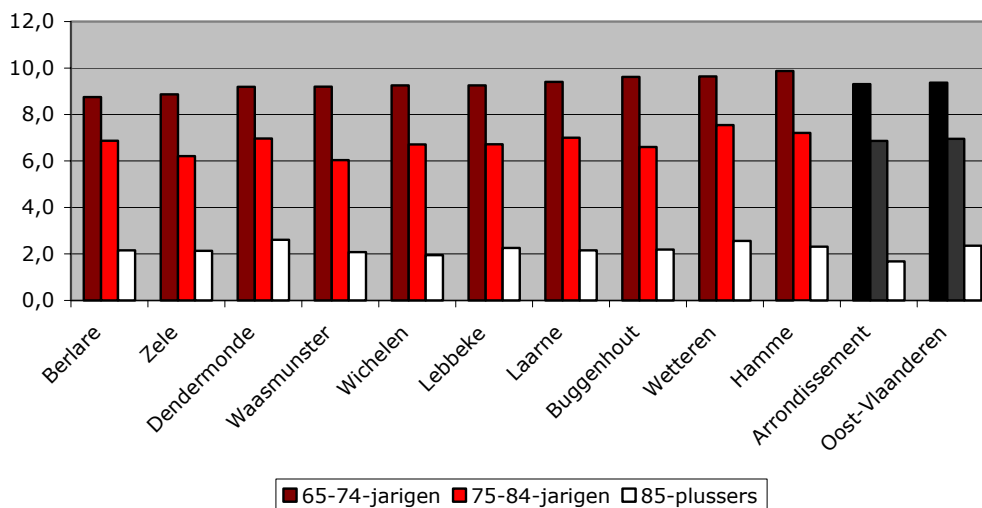
In Sint-Martens-Latem en Nevele zal het aandeel 55-tot 64-jarigen ten opzichte van de totale bevolking slechts licht toenemen (0,3% en 0,6%).

In de grafieken die volgen, geven we de leeftijdsverdeling van de ouderen in de gemeenten per arrondissement weer. We sorteerden de gemeenten volgens de percentages van de groep 65-tot 74-jarigen. In de grijsstinten treffen we de percentages voor het arrondissement en de provincie aan. Net zoals voor de percentages van 2003 valt op dat de groep 65-tot 74-jarigen de grootste blijkt binnen de totale groep ouderen. Het aandeel 85-plussers ligt aanzienlijk lager.

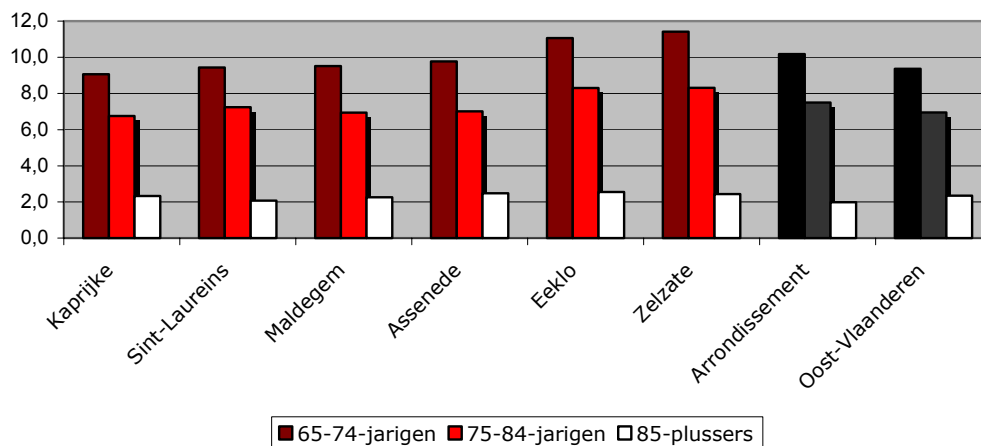
Grafiek 24: Leeftijdverdeling van ouderen 2010 – Arrondissement Aalst.

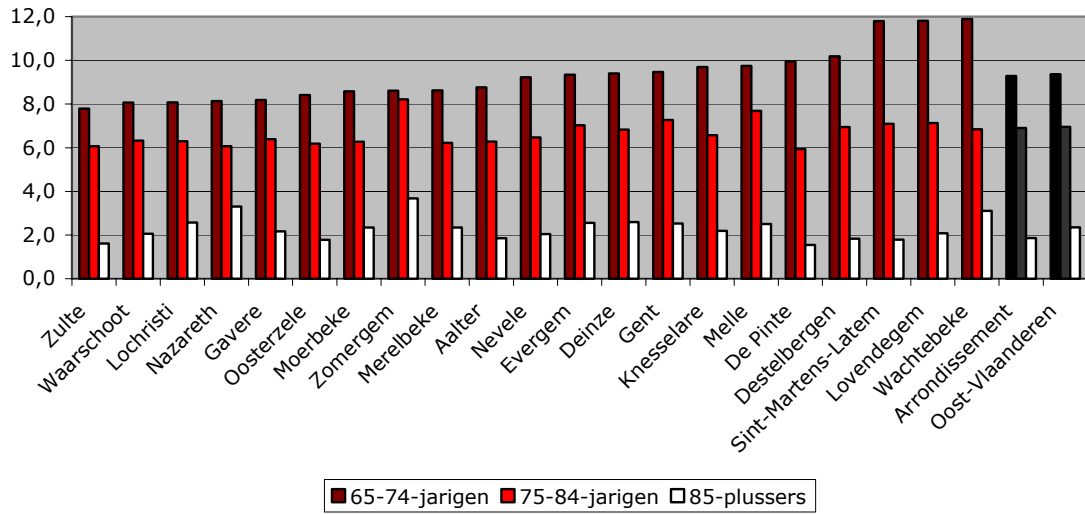
Grafiek 25: Leeftijdverdeling van ouderen 2010 – Arrondissement Dendermonde.

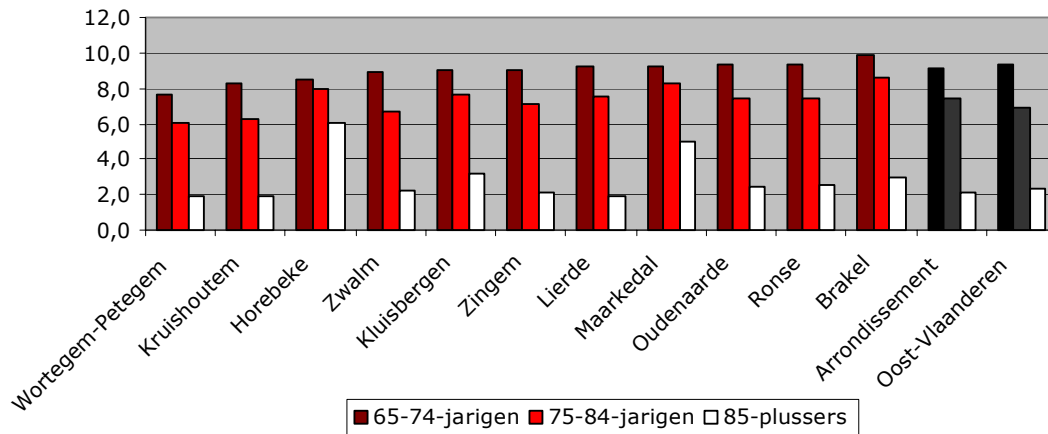
Grafiek 26: Leeftijdverdeling van ouderen 2010 – Arrondissement Eeklo.

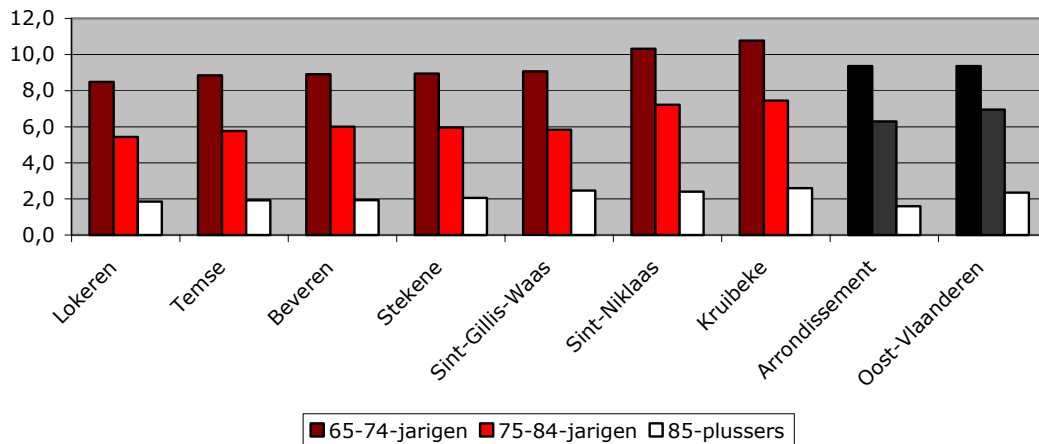
Grafiek 27: Leeftijdverdeling van ouderen 2010 – Arrondissement Gent.

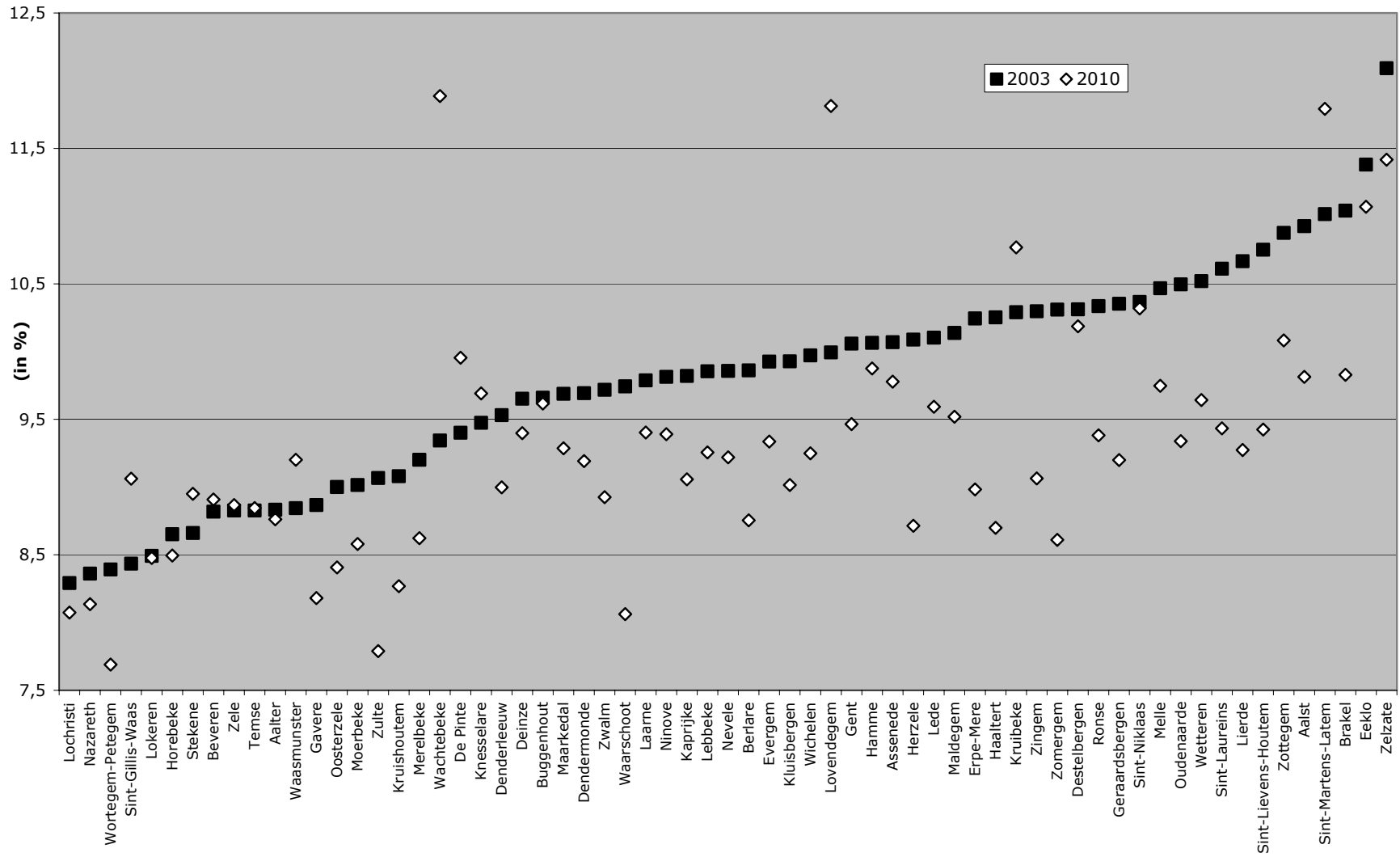
Grafiek 28: Leeftijdverdeling van ouderen 2010 – Arrondissement Oudenaarde.

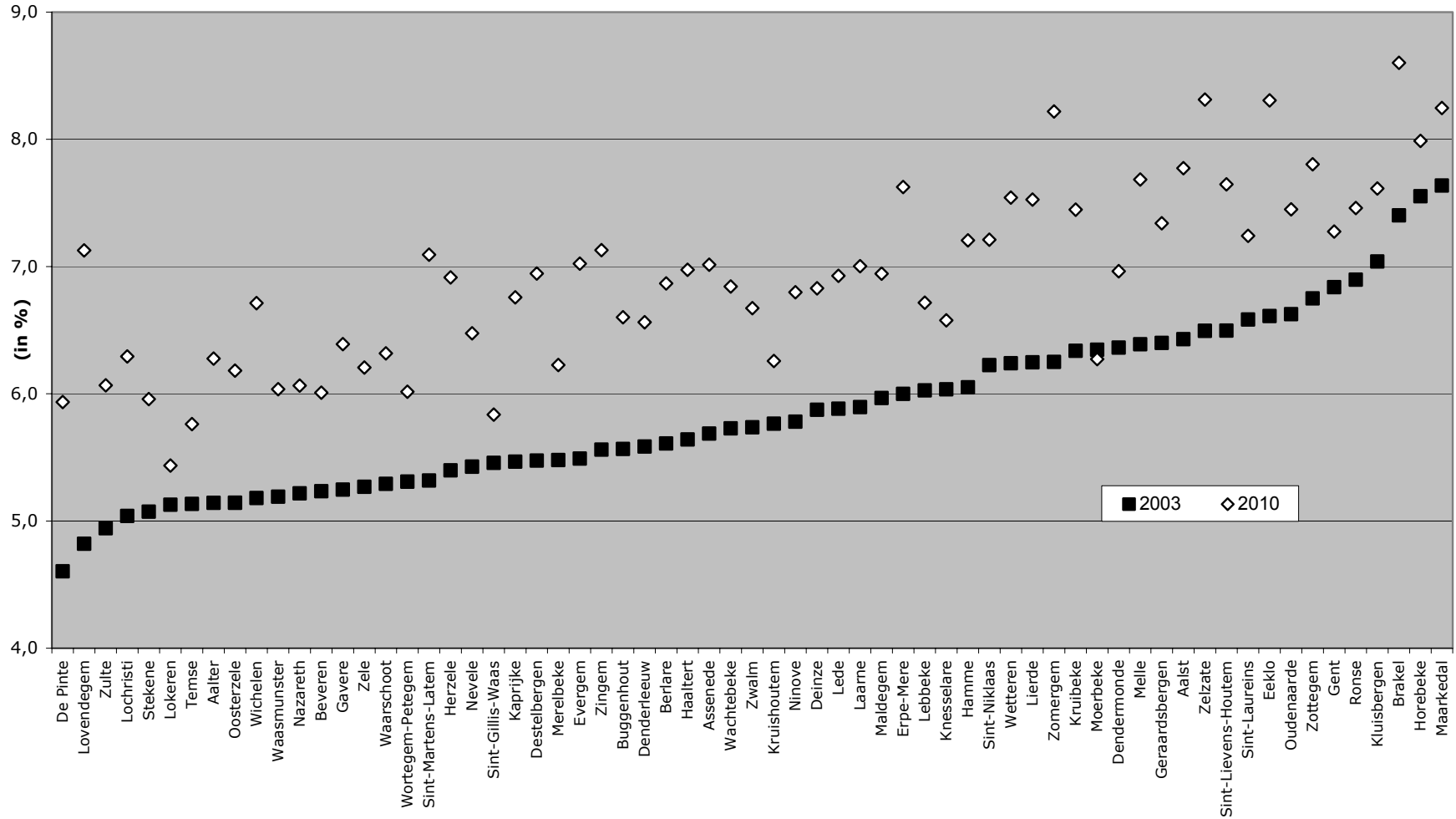
Grafiek 29: Leeftijdverdeling van ouderen 2010 – Arrondissement Sint-Niklaas.

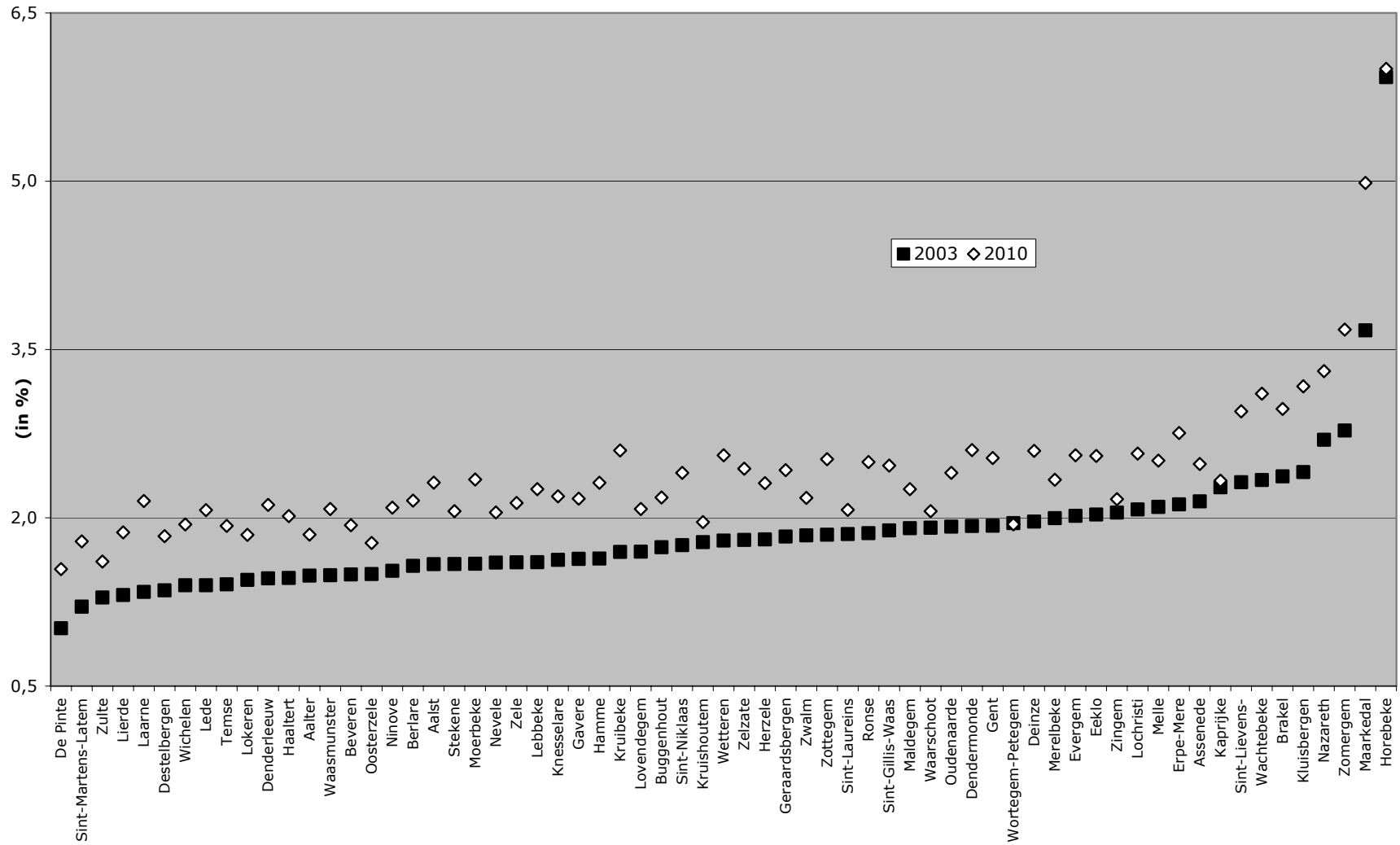
Grafiek 30: Percentage 65-74-jarigen ten opzichte van de totale bevolking, 2003 – 2010.

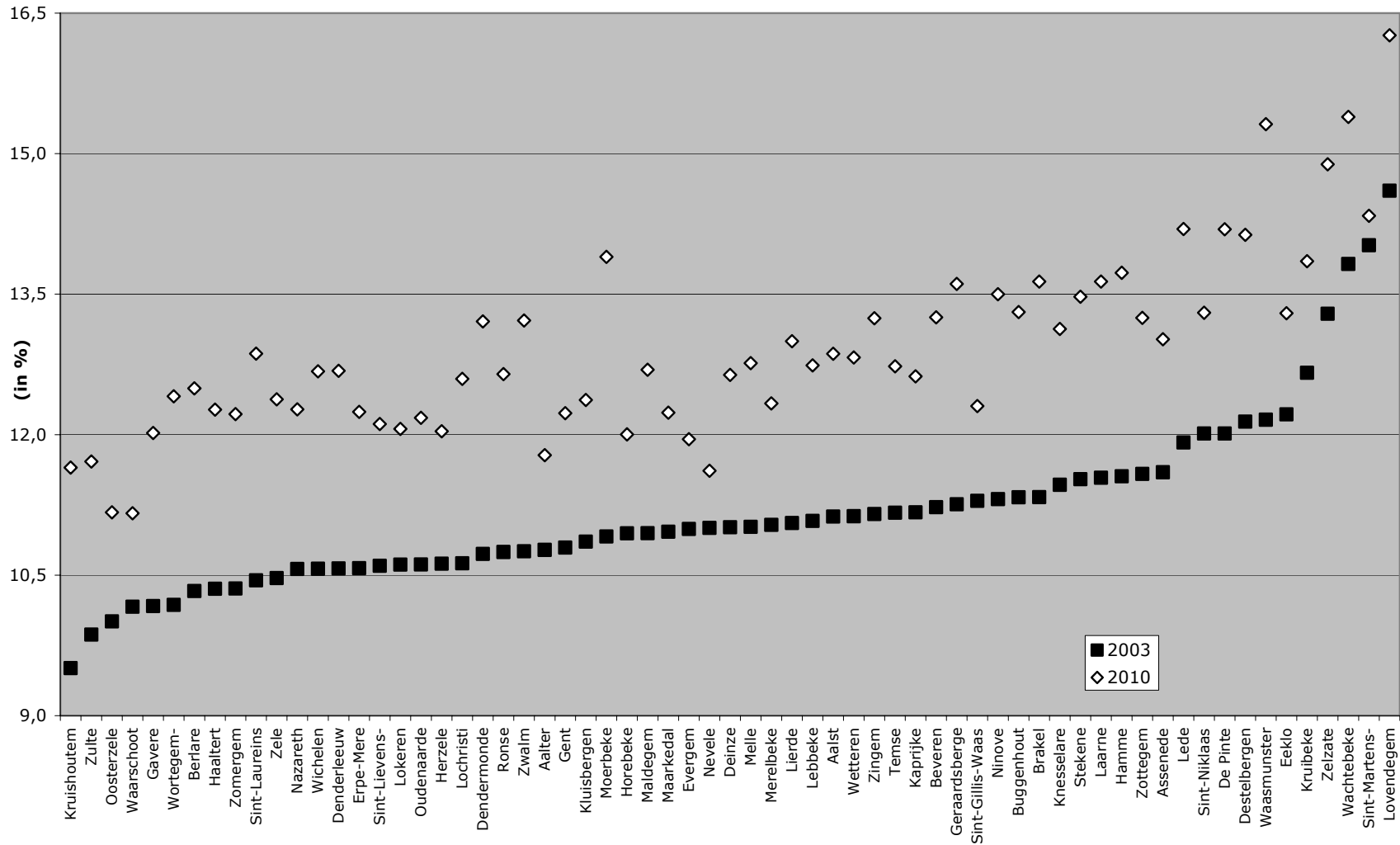
Grafiek 31: Percentage 75-84-jarigen ten opzichte van de totale bevolking, 2003 – 2010.

Grafiek 32: Percentage 85+ ten opzichte van de totale bevolking 2003 – 2010.

Grafiek 33: Percentage 55-64-jarigen ten opzichte van de totale bevolking, 2003 – 2010.

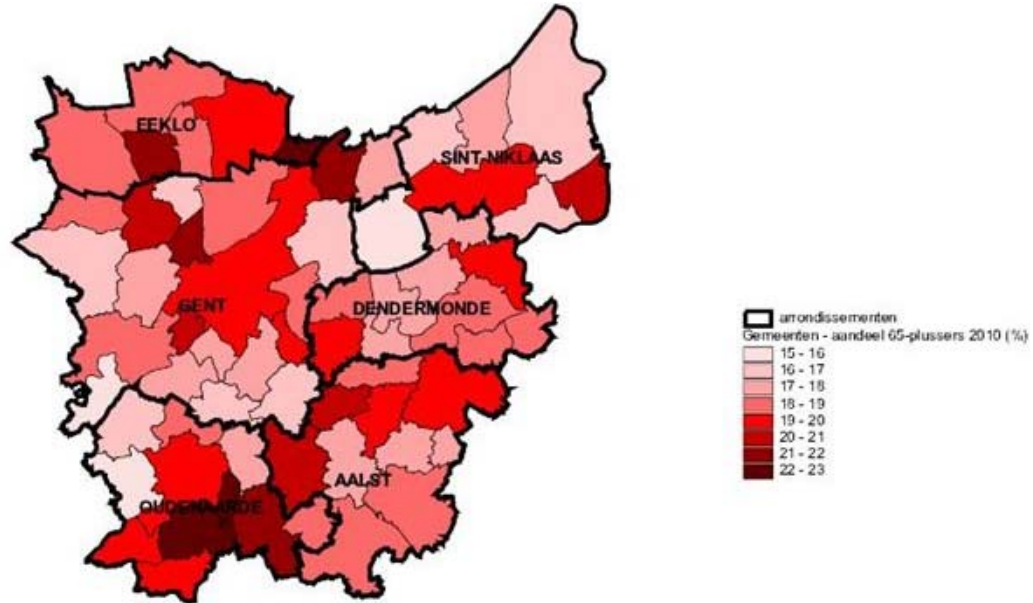

3.7 Vergrijzing in Oost-Vlaanderen in kaart gebracht

Na een analyse van de cijfergegevens en de bijbehorende grafieken biedt een kaart van Oost-Vlaanderen met het aandeel ouderen ten opzichte van de totale bevolking interessante bijkomende informatie.

Het aandeel ouderen wordt weergegeven aan de hand van roodtinten. Hoe lichter de kleur, hoe lager het aandeel ouderen ten opzichte van de totale bevolking.

Kaart 4 Aandeel 65+'ers t.o.v. totale bevolking in 2003 in de Oost-Vlaamse gemeenten.

Bron: NIS
Verwerking: Directie Welzijn en Gezondheid; Provincie Oost-Vlaanderen

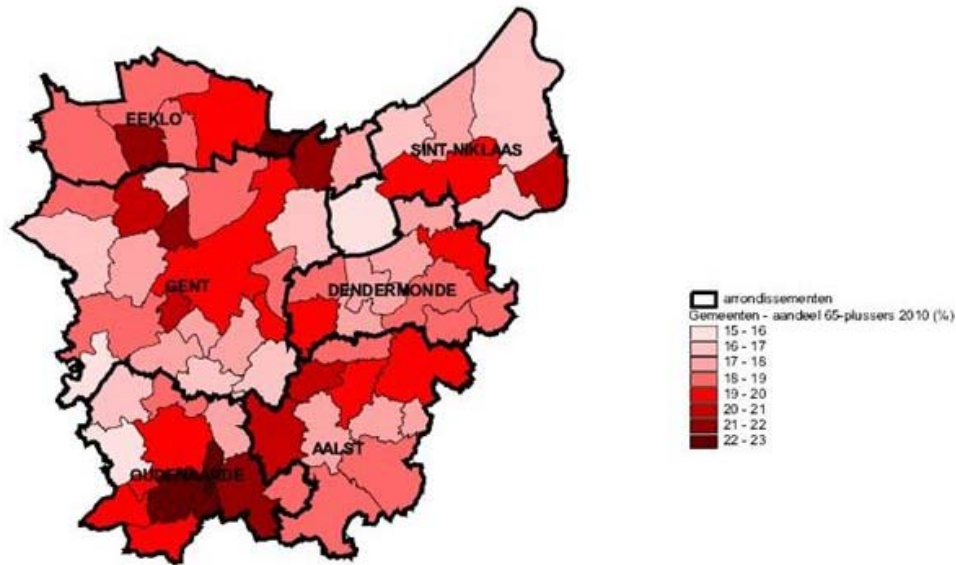
Leggen we het kaartje van Oost-Vlaanderen voor 2003 naast de kaart met de prognose voor 2010 dan valt meteen op dat we te maken krijgen met veel meer uitgesproken donkere roodtinten. Dit bevestigt voorgaande analyses die uitwezen dat het aandeel ouderen de komende jaren aanzienlijk zal stijgen.

Op arrondissementeel niveau zien we dat vooral in het arrondissement Eeklo, gevolgd door het arrondissement Oudenaarde veel donkere tinten voorkomen. In het arrondissement Sint-Niklaas zien we zowel in 2003 als in 2010 de lichtste tinten. Daar vinden we dus in 2003 en in 2010 het laagste aandeel ouderen ten opzichte van de totale bevolking.

Op gemeentelijk niveau telt Horebeke in 2003 het hoogste aandeel ouderen. Op de kaart is Horebeke dan ook het donkerst ingekleurd. In de rest van Oost-Vlaanderen vinden we deze kleur niet meer terug.

Op de kaart voor 2010 daarentegen kleurt ook Zelzate (in het arrondissement Eeklo) het donkerst.

Kaart 5: Aandeel 65+'ers ten opzichte van de totale bevolking in 2010 in de Oost-Vlaamse gemeenten.

Bron: NIS
Verwerking: Directie Welzijn en Gezondheid; Provincie Oost-Vlaanderen

3.8 Besluit

De analyse van de bevolkingprognoses van 2003 naar 2010 leveren ons enkele markante tendensen op.

De demografische coëfficiënten geven weer hoe het aantal ouderen zich verhoudt ten opzichte van het aantal jongeren. Uit de cijfers blijkt dat de gemeente Horebeke, een plattelandsgemeente ten zuiden van de provincie, zowel voor de familiale zorgindex en de dependentiecoëfficiënt als voor de interne vergrijzingcoëfficiënt het hoogst scoort.

Zelzate staat dan weer eerst wat betreft de verouderingscoëfficiënt. In 2003 zijn er voor 100 jongeren (- 20) maar liefs 130 ouderen (60 +)! Ook in vele andere gemeenten binnen de provincie ligt deze coëfficiënt hoger dan 100. Op arrondissementeel niveau vinden we dan weer geen enkel arrondissement waar de verouderingscoëfficiënt lager uitvalt dan 100. Volgens de prognose zet deze evolutie zich ook verder door in 2010.

Deze coëfficiënten geven duidelijk weer dat de druk van de oudere bevolking ten opzichte van de jongere bevolking groter wordt. Vergelijken we de coëfficiënten van Oost-Vlaanderen met deze van Vlaanderen in zijn geheel dan stemt het patroon van Oost-Vlaanderen het best overeen met dat van Vlaanderen.

De Oost-Vlaamse gemeenten variëren sterk inzake het aandeel ouderen in de totale bevolking. De provincie Oost-Vlaanderen telt duidelijk een aantal gemeenten waar het vergrijzingsproces zich nu al vrij manifest manifesteert en waar die ontwikkeling zich tegen 2010 nog explicieter zal doorzetten. Voorbeelden van dergelijke gemeenten zijn Eeklo, Zelzate, Brakel, Horebeke en Maarkedal.

Lovendegem telt in 2003 een relatief laag aandeel ouderen in vergelijking met de overige Oost-Vlaamse gemeenten, maar het aandeel ouderen in de totale bevolking zal er het sterkst toenemen tegen 2010.

In een aantal gemeenten doet zich een lichte daling voor van het aandeel ouderen ten opzichte van de totale bevolking. Dit is het geval in Sint-Laureins, Waarschoot en Kruishoutem. In Waarschoot zal de totale bevolking tegen 2010 flink stijgen, maar het aantal ouderen zal er niet noemenswaardig toenemen.

Uit de cijfers blijkt verder dat het aandeel 65-plussers tegen 2010 in vrijwel alle Oost-Vlaamse gemeenten zal toenemen. Bekijken we echter de leeftijdsstructuur dan blijkt de stijging vooral te wijten aan een stijging van de leeftijdsgroep van 75 jaar en ouder, terwijl de leeftijdsgroep 65- tot 74-jarigen in de meeste gemeenten zal dalen.

Dat er zich een vergrijzing voordoet, staat als een paal boven water. Wel is duidelijk dat deze vergrijzing zich niet in alle gemeenten op dezelfde manier en met dezelfde snelheid en intensiteit voordoet. De vergrijzing vraagt dus in elke gemeente een aangepast en creatief lokaal woon- en zorgbeleid.

4 De woonsituatie van ouderen in de provincie Oost-Vlaanderen

In dit hoofdstuk bekijken we hoe het met het voorzieningenaanbod in Oost-Vlaanderen is gesteld. Rekening houdend met een dubbele vergrijzingbeweging - het aantal ouderen neemt toe, maar ook de levensverwachting neemt toe - kunnen we vaststellen dat de ouderen die een beroep doen op voorzieningen niet alleen ouder worden, maar ook meer zorgbehoevend. Ouderen kiezen er duidelijk voor om zo lang mogelijk zelfstandig te wonen in de eigen, vertrouwde omgeving. Hierna bekijken we beide mogelijkheden: wonen in de eigen woning of wonen in transmurale of residentiële voorzieningen. Vervolgens staan we ook even stil bij een aantal 'alternatieve' woonformules, zoals duplex-wonen, kangoeroe-wonen, ...

4.1 Wonen in de eigen woning

Het zou ideaal zijn dat een woning zo wordt ontworpen en gebouwd dat ook ouderen er comfortabel en veilig kunnen wonen. Dit betekent concreet in elk geval dat de woning geen belemmering of gevaar oplevert voor ouderen en idealiter dat ze de autonomie en zelfredzaamheid van ouderen ondersteunt. Als zorg uiteindelijk nodig blijkt, wordt het dan mogelijk om die aan huis te leveren.

Van de Vlaamse huishoudens is ruim 72% eigenaar van zijn woning. Opvallend is vooral het hoge percentage eigenaars bij senioren. Van de tweepersoonshuishoudens, waarbij beide personen ouder zijn dan 65 jaar, is ruim 84% eigenaar van de woning. Het aantal 65-plussers die eigenaar zijn, is sterk toegenomen van 53% in 1966 tot 78% in 2001. Het hoge woningbezit bij ouderen wijst echter niet per definitie op hoge woningkwaliteit. In wat volgt bekijken we in welke mate de leeftijd en de bewonerstitel samengaan met woningcomfort.

4.1.1 Woningcomfort

De woningcomfort wordt onder andere gemeten op basis van een toilet binnenshuis, een badkamer of douche en centrale verwarming.

Om het woningcomfort te meten ontsloot de Vlaamse Administratie Planning en Statistiek de gegevens van de Socio-Economische Enquête 2001, soms bestempeld als de volkstelling 2001'. Het Nationaal Instituut voor de Statistiek stelde voor Vlaanderen een 10% steekproef ter beschikking. De koppeling van de data aan bestaande registers (ook verkregen via het NIS) resulteerde in een nieuw bestand waarop statistische bewerkingen konden worden uitgevoerd. Hierna volgt een analyse van de gegevens voor Vlaanderen en voor de provincie Oost-Vlaanderen.

A. Het comfort van de Vlaamse woningen

Het comfortniveau van de Vlaamse woningen neemt nog steeds toe. Tussen 1991 en 2001 steeg het aandeel woningen met centrale verwarming in het Vlaamse Gewest van 62,5% tot bijna 71%, het aandeel woningen met badkamer van 89% tot 96,5% en het aandeel woningen met toilet van 91% naar 97,5%.

Verschillen vallen vooral op als het gaat over verwarming. 75% van de eigenaars en van de huurders bij sociale woningmaatschappijen beschikt over centrale verwarming. Bij de huurders op de privé-markt is dit bijna 10 % minder. Voor toilet- en badkamer zijn de verschillen tussen eigenaars en huurders eerder beperkt.

Tabel 8 Voorzieningen van de woning volgens bewonerstittel in Vlaanderen.

	eigenaar	privé-huurder	sociale huurder	N
aandeel woningen met centrale verwarming	75,1%	65,9%	75,9%	231.839
aandeel woningen met badkamer met bad of douche	96,8%	95,4%	97,2%	234.757
aandeel woningen met toilet(ten) (in badkamer of apart)	97,9%	97,2%	96,8%	233.127

Bron: NIS, SEE 2001, 10% steekproef.

Inzake het comfort van de woningen speelt de leeftijd van de bewoner, al dan niet eigenaar, een belangrijke rol. In onderstaande tabel lezen we dat 38% van de 80-plussers over geen CV beschikt, meer dan 16% heeft geen badkamer en meer dan 6% van deze leeftijdsgroep heeft geen toilet in huis.

Tabel 9 Het aandeel woningen zonder comfortvoorzieningen volgens leeftijdsklasse van de referentiepersoon van het huishouden in Vlaanderen.

	geen CV	geen badkamer	geen toilet
leeftijd referentiepersoon			
61 jaar tot 70	26,7%	3,6%	3,2%
71 jaar tot 80	32,0%	7,7%	4,6%
81 jaar en ouder	38,4%	16,2%	6,1%

Bron: NIS, SEE 2001, 10% steekproef.

Nader onderzoek van de cijfers wijst uit dat er vooral bij eigenaars grote verschillen naar leeftijd. Bestaan. Bij de privé-huurders en vooral bij de sociale huurders blijken deze verschillen beperkter. Zo beschikken 43% van de eigenaars bij de oudste leeftijdsgroep niet over centrale verwarming, 20% heeft geen badkamer en 6,5% geen toilet binnenshuis. Hier is duidelijk sprake van een interactie-effect. Eigenaars leven over het algemeen comfortabeler dan huurders op de particuliere markt, maar bij de oudste leeftijdsgroepen wordt de relatie omgekeerd. Ouderen die eigenaar zijn (of blijven) van hun woning genieten net het minste comfort. Een mogelijke verklaring voor de lage woonkwaliteit betreft de ouderdom van de woningen oud en de beperkte renovatieinspanningen.

Verder merken we ook dat 45% van de eigenaars in het buitengebied niet over centrale verwarming beschikt, bijna 22% geen badkamer heeft en 8% geen toilet in huis.

De eigenaars uit de oudste leeftijdsgroep én uit het buitengebied vormen de groep met het geringste woningcomfort.

B. Het comfort van de Oost-Vlaamse woningen

Op basis van de 10% steekproef (zie 4.1.1) vroegen we de gegevens voor de provincie Oost-Vlaanderen op.

Tabel 10 toont de comfortgegevens voor de provincie Oost-Vlaanderen, gerangschikt naar leeftijdscategorie van de bewoners.

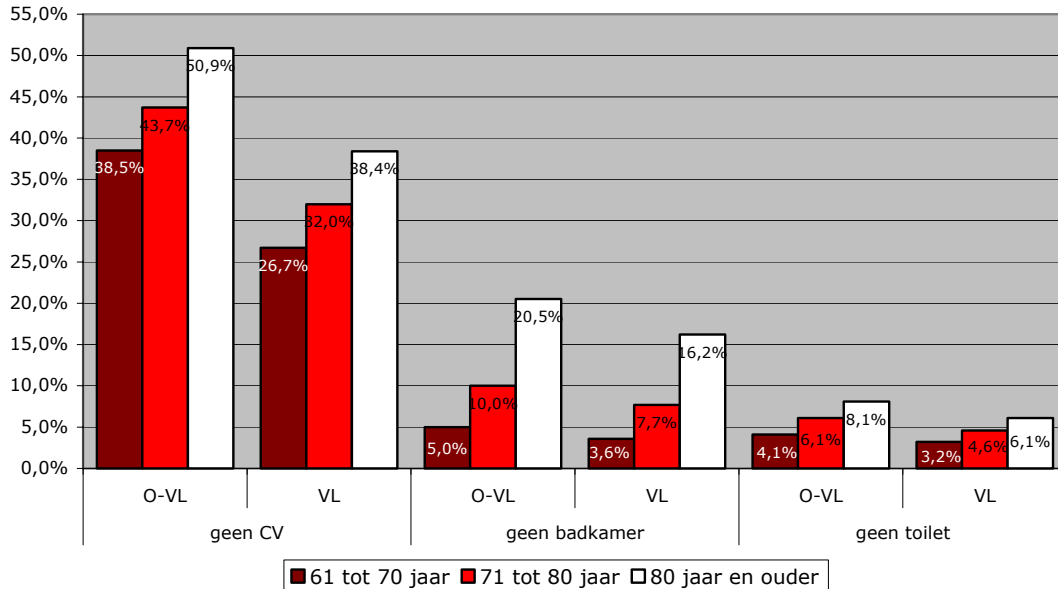
Tabel 10 Comfortgegevens volgens leeftijdscategorie voor de Oost-Vlaamse woningen.

	geen CV	geen badkamer	geen toilet
leeftijd referentiepersoon			
61 jaar tot 70	38,5%	5,0%	4,1%
71 jaar tot 80	43,7%	10,0%	6,1%
81 jaar en ouder	50,9%	20,5%	8,1%

Bron: NIS, SEE 2001, 10% steekproef.

Als we deze cijfers naast de cijfers voor Vlaanderen leggen (grafiek 34), ligt het aandeel woningen zonder comfort in Oost-Vlaanderen een stuk hoger dan in Vlaanderen. Zowel in Vlaanderen als in Oost-Vlaanderen stijgt het aandeel woningen zonder comfortvoorzieningen naarmate de referentiepersoon ouder wordt.

Grafiek 34 Het aandeel woningen zonder comfortvoorzieningen volgens leeftijdsklasse in de provincie Oost-Vlaanderen en Vlaanderen (Bron: NIS, SEE 2001, 10% steekproef).

In Bijlage-tabel 12 worden de comfortgegevens weergegeven per Oost-Vlaamse gemeente. We merken op dat de percentages tussen de Oost-Vlaamse gemeenten onderling vrij sterk verschillen, en ook sterk variëren naargelang de leeftijd van de bewoners.¹⁸

4.1.2 Woonomgeving

Naast een geschikte woning is ook een geschikte woonomgeving voor ouderen van belang om zelfstandig te kunnen blijven wonen. Het gaat hierbij voornamelijk om de toegankelijkheid en bereikbaarheid van de openbare weg en het openbaar vervoer en de aanwezigheid van voorzieningen en faciliteiten in de buurt. In deze publicatie gaan we daar echter niet dieper op in.

Ouderen kunnen de eigen woning aanpassen maar er bestaan ook tal van 'alternatieve' woonformules die specifiek gericht zijn op beter wonen voor ouderen. Hierna bespreken we een aantal van die woonvormen.

4.2 Tijdelijk of bestendig wonen in een transmurale of residentiële voorziening

De beleidsontwikkelingen houden vandaag steeds meer rekening met de voorkeur van de ouderen om zo lang mogelijk thuis te kunnen blijven. Deze evolutie impliceert dat nieuwe zorgvormen ontstaan en dat de grens tussen residentiële opvang en thuiszorg geleidelijk wegvalt. Dit merken we o.a. via het ontstaan van het dagverzorgingscentrum en het kortverblijf (tussenvoorzieningen of transmurale voorzieningen), maar ook in het gevarieerd aanbod van de zogenaamde woon- en zorgcentra.

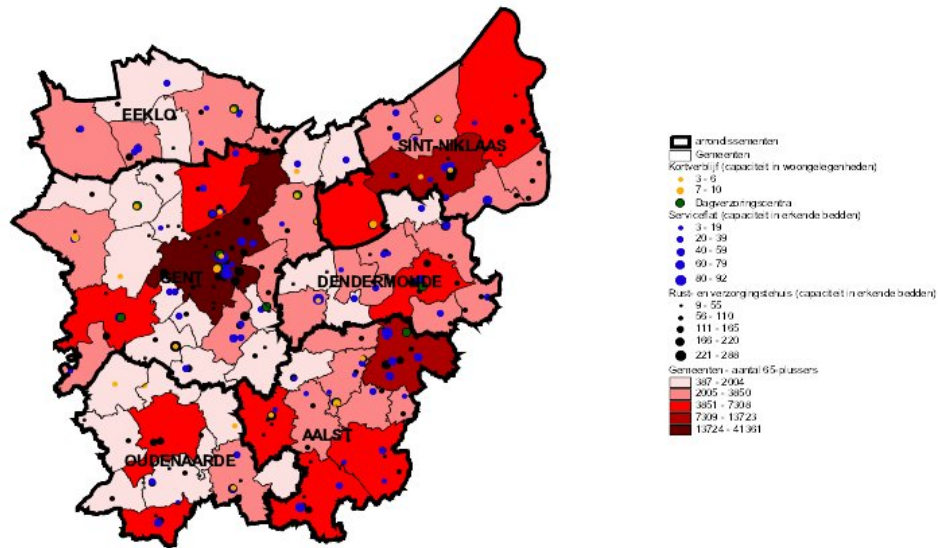
¹⁸ We wensen er nog eens op te wijzen dat de cijfergegevens bekomen zijn op basis van een 10% steekproef voor Vlaanderen. Deze cijfers geven een indicatie, maar vragen de nodige voorzichtigheid naar interpretatie.

Binnen deze diversiteit van woonzorg en zorg kan de thuiszorg de soms gecompliceerde situatie voor zorgbehoevenden mee draaglijk helpen maken. Alvast een belangrijke gedachte voor de ondersteuning en de tijdelijke ontlasting van de niet-professionele mantelzorger.

Kaart 6 stelt het aanbod aan transmurale en residentiële voor ouderen geografisch voor. De inkleuring verwijst naar het *aantal* ouderen in de gemeente. Op die manier komt duidelijk in beeld waar veel of weinig ouderen wonen en in hoeverre het aanbod aan voorzieningen daarop is afgestemd.

4.2.1 Een gedetailleerde overzichtskaart van deze transmurale en residentiële voorzieningen

Kaart 6 Aantal 65+'ers in 2003 in de Oost-Vlaamse gemeenten - woonvormen voor ouderen.

Bron: NIS + sociale kaart
Verwerking: Directie Welzijn en Gezondheid; Provincie Oost-Vlaanderen

4.2.2 Enkele gegevens rond transmurale- en residentiële opvang voor zorgbehoevende ouderen in Oost-Vlaanderen

A. Dagverzorgingscentrum

Volgens het Vlaams Thuiszorgdecreet van 1998 moet een dagverzorgingscentrum de gebruiker, in daartoe bestemde lokalen – zonder overnachting – dagverzorging, alsmede geheel of gedeeltelijk de gebruikelijke gezinsverzorging en huishoudelijke verzorging bieden.

Een dagverzorgingscentrum moet tenminste volgende werkzaamheden verrichten:

- hygiënische en verpleegkundige hulp-en dienstverlening;
- activering, ondersteuning en revalidatie;
- animatie en creatieve ontspanning;
- psychosociale ondersteuning.

Dagverzorgingscentra zijn erkend via het Vlaams Thuiszorgdecreet.

Voor de verblijfseenheden gelden volgende programmaticcijfers:

- 0,2 verblijfseenheden per 3000 inwoners van de leeftijdsgroep van 18 t.e.m. 64 jaar;
- 1 verblijfseenheid per 3000 inwoners van de leeftijdsgroep van 65 t.e.m. 69 jaar;
- 5 verblijfseenheden per 3000 inwoners van de leeftijdsgroep van 70 t.e.m. 79 jaar;
- 10 verblijfseenheden per 3000 inwoners van de leeftijdsgroep van 80 t.e.m. 89 jaar;
- 25 verblijfseenheden per 3000 inwoners van de leeftijdsgroep vanaf 90 jaar.

Bij de dagcentra in Oost-Vlaanderen blijkt 35 % van de norm ingevuld. Dit is minder dan het gemiddelde van de invulling van de norm in Vlaanderen (38,5%).

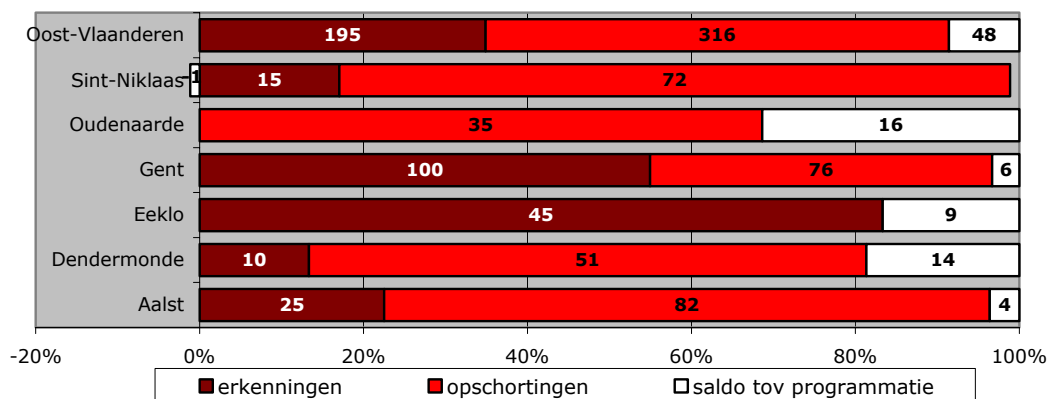
In onderstaande tabel en grafiek geven we per Oost-Vlaams arrondissement de aantallen weer inzake erkenningen, voorafgaandelijke vergunning met opschorting, en de saldo's ten aanzien van de programmatienorm. Bijlage-tabel 13 biedt ook een gedetailleerd overzicht per gemeente. De Bijlage-tabel 14 vermeldt het aantal erkende dagverzorgingscentra per gemeente.

Tabel 11 Dagcentra in de Oost-Vlaamse arrondissementen .

Arrondissement	Erkenningen	Opschortingen	Programmering	% van de norm	Saldo t.o.v. programmatie
Aalst	25	82	111	23%	4
Dendermonde	10	51	75	13%	14
Eeklo	45	0	54	83%	9
Gent	100	76	182	55%	6
Oudenaarde	0	35	51	0%	16
Sint-Niklaas	15	72	86	17%	-1
Oost-Vlaanderen	195	316	559	35%	48

Bron: Ministerie Vlaamse Gemeenschap: Departement Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur. Verwerking Provincie Oost-Vlaanderen-Dienst Welzijn (sector Wonen), toestand 01/01/2004.

Grafiek 35: Dagverzorgingscentra in de Oost-Vlaamse arrondissementen.

Heel wat plaatsen van de programmering zijn al ingevuld door een voorafgaande vergunning met opschorting. Dit betekent dat de ingevulde plaatsen wel al toegekend zijn, maar nog niet werden erkend, laat staan dat ze operationeel zouden zijn. Voor sommige initiatiefnemers blokkeert deze formule met opschorting de eventuele operationalisering.

De invulling verloopt omwille van uiteenlopende redenen soms erg moeizaam.

De decretaal opgelegde schaalgrootte (een minimum van zeven verblijfseenheden) geldt als een eerste rem. Daarnaast speelt ook de minimale financiering een rol (het bedrag van

de subsidie wordt bepaald door de gemiddelde bezetting, uitgezonderd de eerste drie jaar).

Sinds 1 januari 2000 wordt voor de erkende dagverzorgingscentra ook een forfait voorzien via het RIZIV. Zo werd dit initiatief ook weer wat interessanter.

Tot slot echter is van belang dat de Vlaamse erkenningen geen volledig beeld bieden van de reële werking. Sommige rusthuizen verkiezen een dagverzorging of nachtopvang te organiseren zonder erkenning.

In het kader van haar provinciaal thuiszorgbeleid voorziet de provincie Oost-Vlaanderen in een provinciaal overleg dagverzorgingscentra.

Belangrijke thema's in dit overleg zijn: het vervoersprobleem, de vraag naar differentiatie, de weekendopvang, ongelijkmatige spreiding, e.a.

B. Centra voor kortverblijf

Een centrum voor kortverblijf is een voorziening die de gebruiker, in daartoe bestemde lokalen, 's nachts of gedurende een beperkte periode, verblijf, en ook – geheel of gedeeltelijk – de gebruikelijke gezinsverzorging en huishoudelijke verzorging biedt.

Een centrum voor kortverblijf dient ten minste volgend aanbod te organiseren:

- verblijf;
- hygiënische en verpleegkundige hulp- en dienstverlening
- activering, ondersteuning en revalidatie
- animatie en creatieve ontspanning
- psychosociale ondersteuning

Deze centra zijn erkend via het Vlaams Thuiszorgdecreet.

De programmatiecijfers voor de woongelegenheden in de centra voor kortverblijf zijn gelijk aan deze van de dagverzorgingscentra.

In onderstaande tabel en grafiek worden per Oost-Vlaams arrondissement de aantallen weergegeven inzake erkenningen, voorafgaandelijke vergunningen met opschorting, en de saldo's ten aanzien van de programmatienorm. Bijlage-tabel 15 bevat verder een gedetailleerd overzicht per gemeente en Bijlage-tabel 16 het aantal erkende centra voor kortverblijf per gemeente.

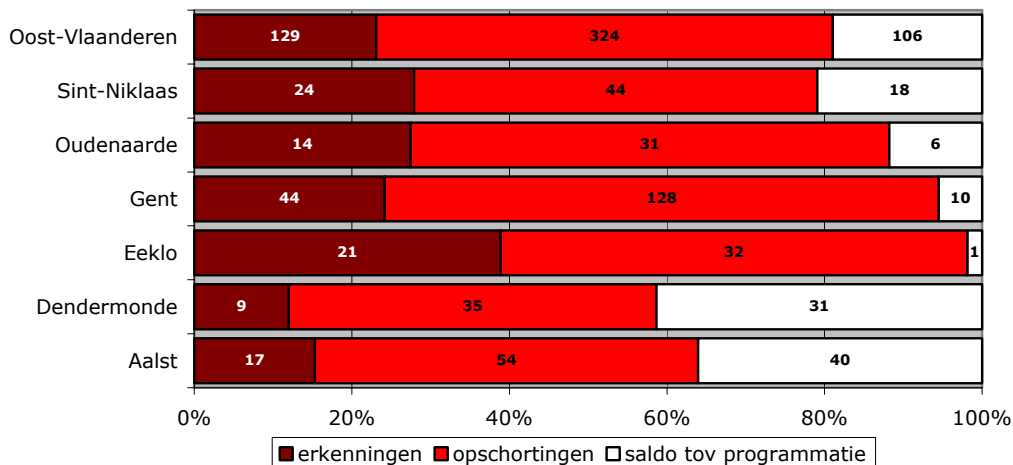
Tabel 12 Centra voor kortverblijf in de Oost-Vlaamse arrondissementen.

Arrondissement	Erkenningen	Opschortingen	Programmering	% van de norm	Saldo t.o.v. programmatie
Aalst	17	54	111	23%	4
Dendermonde	9	35	75	13%	14
Eeklo	21	32	54	83%	9
Gent	44	128	182	55%	6
Oudenaarde	14	31	51	0%	16
Sint-Niklaas	24	44	86	17%	-1
Oost-Vlaanderen	129	324	559	35%	48

Bron: Ministerie Vlaamse Gemeenschap: Departement Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur. Verwerking Provincie Oost-Vlaanderen-Dienst Welzijn (sector Wonen), toestand 01/01/2004.

Uit deze cijfers blijken minder uitgesproken regionale verschillen dan bij de dagverzorgingscentra. Niettemin is slechts 23% van de programmatienorm ingevuld, wat toch beter is dan het algemeen Vlaams gemiddelde (17,5%).

Grafiek 36: Centra voor kortverblijf in de Oost-Vlaamse arrondissementen.

Hier valt vooral op dat heel wat plaatsen van de programmering ingevuld zijn dank zij een voorafgaande vergunning met opschorting. Deze ingevulde plaatsen zijn met ander woorden al wel toegekend maar zijn omwille van diverse redenen nog niet erkend, laat staan operationeel. De minimale Vlaamse financiering zal hier wel een belangrijke factor zijn. De federale financiering verloopt conform deze van de rustoorden en de RVT's.

Voor de voorzieningen is het inderdaad bijzonder hoog gegrepen om de decretaal vereiste 3 woonegelegenheden vrij te houden voor opvang in kortverblijf. In de praktijk blijft het namelijk meestal beperkt tot deparnangeopvang.

In het kader van haar provinciaal thuiszorgbeleid voorziet de provincie Oost-Vlaanderen kortverblijven op grond van provinciaal overleg.

Belangrijke thema's binnen dit overleg zijn: de ongelijkmatige spreiding, de hoge vergunning met opschorting, de beeldvorming en de bekendheid, de problematiek van het oneigenlijk kortverblijf, e.a.

C. Serviceflatgebouwen en woningcomplexen met dienstverlening

Serviceflatgebouwen en woningcomplexen met dienstverlening worden in het decreet omschreven als één of meerdere gebouwen die een functioneel geheel vormen en die bestaan uit individuele wooneenheden waar bejaarden zelfstandig wonen en uit gemeenschappelijke voorzieningen voor dienstverlening waarop zij facultatief een beroep kunnen doen.

Om erkend te worden moeten zij ingeplant zijn in of bij een bewoonde wijk en binnen een minimale en maximale capaciteit blijven.

Deze aangepaste woonvorm moet diensten in de nabijheid aanbieden zolang de bewoners voldoende zelfredzaam zijn. Dit laatste punt is vrij rekbaar en leidt tot diverse discussies.

Het programmacijfer voor serviceflats bedraagt twee wooneenheden per 100 bejaarden. Voor de toepassing van de programmaticijfers wordt uitgegaan van de bevolkingsprojectie voor het vijfde jaar volgend op het jaar waarop de erkenningsaanvraag wordt ingediend.

Voor Oost-Vlaanderen is 64% van de programmatiernorm ingevuld. Dit is een bijzonder sterke invulling in vergelijking met het Vlaams gemiddelde (39%).

De spreiding van de serviceflats tussen openbare en vzw-rusthuizen is ongeveer gelijk. Het grootste aantal bevindt zich echter in de openbare rusthuizen. De wachtlijsten voor serviceflats blijken wel aanzienlijk.

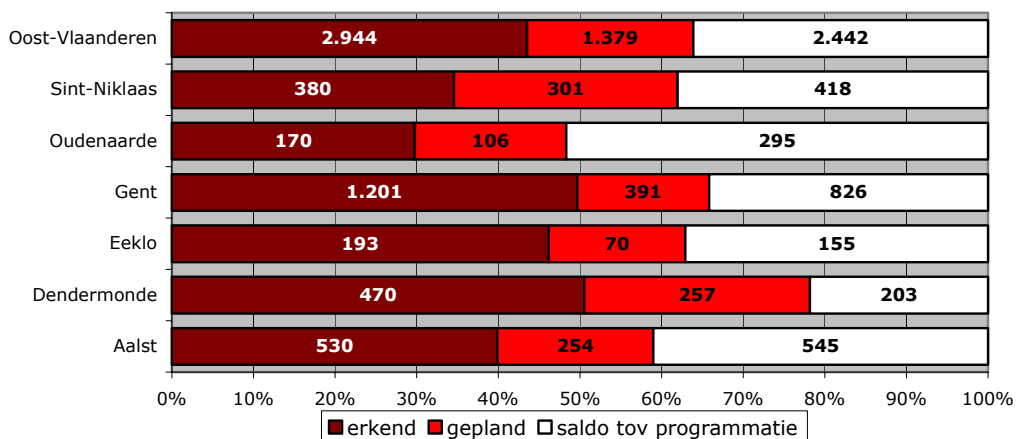
In onderstaande tabel en grafiek worden per Oost-Vlaams arrondissement de aantallen weergegeven inzake erkenning, planning en saldo's in vergelijking met de programmatiernorm. Bijlage-tabel 17 biedt een gedetailleerd overzicht per gemeente en bijlage-tabel 18 het aantal erkende serviceflatgebouwen per gemeente.

Tabel 13 Aantal erkende serviceflatgebouwen in de Oost-Vlaamse arrondissementen.

Arrondissement	Erkenningen	Gepland	Programmering	Vervullings- percentage	Saldo t.o.v. programmatie
Aalst	530	254	1.329	40%	545
Dendermonde	470	257	930	51%	203
Eeklo	193	70	418	46%	155
Gent	1.201	391	2.418	50%	826
Oudenaarde	170	106	571	30%	295
Sint-Niklaas	380	301	1.099	34%	418
Oost-Vlaanderen	2.944	1.379	6.765	44%	2.442

Bron: Ministerie Vlaamse Gemeenschap: Departement Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur. Verwerking Provincie Oost-Vlaanderen-Dienst Welzijn (sector Wonen), toestand 01/01/2004.

Grafiek 37: Aantal erkende serviceflatgebouwen in de Oost-Vlaamse arrondissementen.

Opvallend is dat de invulling in vier van de zes Oost-Vlaamse regio's 60% en meer bedraagt.

In de andere regio's (Aalst en Oudenaarde) belooft de invulling minder dan 60%. Dit is het duidelijkst in de regio Oudenaarde met 48%.

D. Rusthuizen

Het rusthuis wordt in het decreet omschreven als één of meerdere gebouwen die een functionele inrichting voor collectief verblijf vormen waar aan bejaarden die er op duurzame wijze verblijven huisvesting wordt geboden samen met, geheel of gedeeltelijk, de gebruikelijke gezinsverzorging en huishoudelijke verzorging.

Een rusthuisopname is bedoeld voor ouderen die zo beperkt zelfredzaam zijn dat een groot deel van de zorgverlening, huishoudelijk en/of persoonlijk, moet opgevangen worden. Mantelzorg in combinatie met professionele thuishulp volstaat niet meer, of is niet beschikbaar.

Binnen de rusthuissector bestaan erg uiteenlopende openbare en private initiatieven. Diverse rusthuizen transformeren zich naar een woon- en zorgcentrum.

De nieuwe programmaticcijfers zijn opgesteld in functie van het leeftijdsspecifieke gebruikersrisico. Daarnaast zijn er evaluatiecriteria die de lokale/regionale noden inschatten waaraan deze intramurale voorzieningen moeten beantwoorden.

De huidige programmaticcijfers zijn:

- 1 woongelegenheden per 100 bejaarden in de leeftijdsgroep 60 tot 74 jaar;
- 4 woongelegenheden per 100 bejaarden in de leeftijdsgroep 75 tot 79 jaar;
- 12 woongelegenheden per 100 bejaarden in de leeftijdsgroep 80 tot 84 jaar;
- 23 woongelegenheden per 100 bejaarden in de leeftijdsgroep 85 tot 89 jaar;
- 32 woongelegenheden per 100 bejaarden in de leeftijdsgroep 90 jaar en ouder.

Voor de toepassing van de programmaticcijfers wordt uitgegaan van de bevolkingsprojectie voor het vijfde jaar, volgend op het jaar waarin de erkenningsaanvraag wordt ingediend.

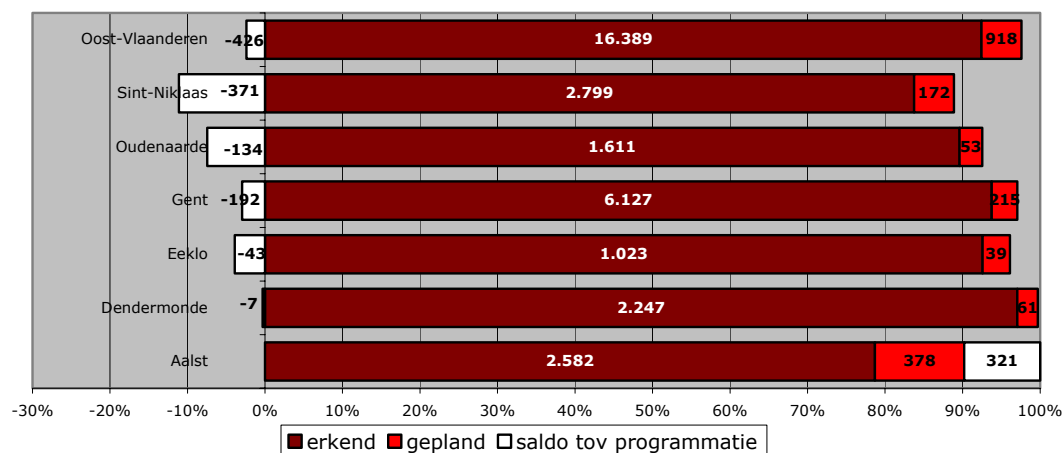
Onderstaande tabel en grafiek geeft per Oost-Vlaams arrondissement de aantallen weer inzake erkenning, planning, en saldo's i.v.m. de programmatienorm. Bijlage-tabel 19 bevat een gedetailleerd overzicht per gemeente en bijlage-tabel 20 het aantal erkende rusthuizen weer per gemeente.

Tabel 14 Aantal erkende rusthuizen in de Oost-Vlaamse arrondissementen.

Arrondissement	Erkenningen	Gepland	Programmering	Vervullingspercentage	Saldo t.o.v. programmatie
Aalst	2.582	378	3.281	79	321
Dendermonde	2.247	61	2.301	98	-7
Eeklo	1.023	39	1.019	100	-43
Gent	6.127	215	6.150	100	-192
Oudenaarde	1.611	53	1.530	105	-134
Sint-Niklaas	2.799	172	2.600	108	-371
Oost-Vlaanderen	16.389	918	16.881	97	-426

Bron: Ministerie Vlaamse Gemeenschap: Departement Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur. Verwerking Provincie Oost-Vlaanderen-Dienst Welzijn (sector Wonen), toestand 01/01/2004.

Grafiek 38: Erkende rusthuizen in de Oost-Vlaamse arrondissementen.

De erkende woongelegenheden en de vergunde woongelegenheden samen resulteren in het Oost-Vlaanderen in een invulling die hoger uitvalt dan de gestelde programmanorm. Dit kan hier omdat alert op de lokale en regionale noden wordt ingespeeld.

Bekende problemen in de rusthuissector zijn: de meervraag uitgedrukt in wachtlijsten (in verband met dit aspect zijn op dit ogenblik geen betrouwbare cijfers voorhanden), de betoelaging van de rusthuizen volgens de zorgbehoefte en niet volgens de reële woonproblemen van ouderen, te zware normlast voor gebouwen en infrastructuur, de ongelijkheid tussen ROB-bedden en RVT-bedden (zie verder), onderbezetting inzake personeel, de betaalbaarheid van de zorg, e.a.

E. Als RVT erkende bedden

In de financiering van de residentiële ouderenzorg maakt de federale overheid een onderscheid tussen ROB-bedden voor valide of semi-valide ouderen (rusthuisbedden) en RVT-bedden (rust- en verzorgingstehuisbedden) voor ouderen die veel zorg nodig hebben.

RVT houdt eigenlijk een bijkomende erkenning in van een rusthuisbed.

De uitbreiding van de RVT-bedden werd in het recente verleden gekoppeld aan de vermindering van sommige ziekenhuisbedden.

De meeste residentiële voorzieningen zijn dan ook gemengde voorzieningen van ROB-bedden en RVT-bedden.

RVT-bedden worden beter gefinancierd dan ROB-bedden.

Maar aangezien de nood aan intensievere zorgverlening groter wordt door de toenemende veroudering is het huidig aantal RVT-bedden ontoereikend. En alhoewel bepaalde rusthuisbewoners RVT-gerechtigd zijn, wordt de voorziening waarin ze terecht komen, niet gefinancierd.

Binnen het tweede protocolakkoord werden hiervoor extra middelen uitgetrokken. De verdeling van het totaal beschikbare contingent van 1.223 RVT-equivalenten voor 2003 gebeurde op basis van de bevolkingsprognose 2007 en het leeftijdsgebonden gebruikersrisico. In 2003 werden dan ook 766 Vlaamse RVT-equivalenten besteed aan bijkomende RVT-bedden in de rusthuizen. Aangezien één RVT-equivalent overeenkomt met de omschakeling van 2,61 bestaande rusthuisbedden, stemt dit overeen met een bijkomende erkenning voor 1.999 RVT-bedden.

De overige 34 RVT-equivalenten zijn gereserveerd voor de financiering van dagverzorgingscentra, centra voor kortverblijf en kleinschalig wonen voor dementerenden in erkende rusthuizen.

Vandaag stellen we in dit verband twee tendensen vast:

- enerzijds blijkt het onderscheid tussen een ROB-bed en RVT-bed achterhaald. Eigenlijk zou de zorglast van de resident het statuut van het bed moeten bepalen;
- anderzijds differentiëren de rustoorden sterk hun aanbod op basis van thuiszorgondersteunende diensten, andere opvangvormen, permanentie voor serviceflatbewoners, palliatieve zorgverlening, opvang van dementerenden, crisisopvang, nachtopvang, specifieke RVT-verzorging.

Kortom het rustoord van de toekomst, het woon- en zorgcentrum dient zich voor de toekomst aan.

'Een woon- en zorgcentrum is een centrum dat zorg en zorgcoördinatie in een thuisvervangend milieu aanbiedt, aan ouderen met een meervoudige en complexe zorgbehoefte ten gevolge van tijdelijke of definitieve beperkingen van zelfredzaamheid. Naast deze residentiële kernopdracht ondersteunt en ontwikkelt het centrum een aantal thuiszorgondersteunende activiteiten'.

Aan de vragen, gesteld binnen het woon-en zorgcontinuüm, kunnen diverse woon- en zorgtypes beantwoord worden. Deze diverse types kunnen worden aangeboden door één zorgaanbieder of door een netwerk van zorgaanbieders.

Centraal staat niet de voorziening, centraal staat de zorgvraag.

4.3 Alternatieve/creatieve woonvormen

In wat voorafging kregen we een beeld van de woonsituatie van ouderen, enerzijds van ouderen die een eigen huis bewonen, anderzijds van ouderen die binnen een voorziening wonen. Behalve deze 'klassieke' woonformules voor ouderen bestaan er tal van woonformules specifiek voor ouderen. Hierna stellen we enkele van deze woonformules voor en illustreren we ze op basis van een concreet initiatief in Oost-Vlaanderen. Voor verschillende van deze woonformules bestaan er binnen Oost-Vlaanderen trouwens meerdere voorbeelden.

4.3.1 Duplex-wonen

Het principe van "gestapelde ééngezinswoningen" blijft opgang maken. Deze woonvorm houdt zowat het midden tussen een appartement en een "volwaardige" ééngezinswoning met tuin. Meestal bevindt zich op de gelijkvloerse verdieping een appartement (type ½) en op de verdieping een twee- of meerslaapkamer 'duplexappartement' met de slaapkamers onder het dak.

Enerzijds beantwoordt dit bezettingsprofiel aan het proces van gezinsverdunding en aan de veroudering van de bevolking; anderzijds blijkt deze formule ook wonderwel te passen binnen het traditionele landschap van sociale verkavelingen en woonstraten met een beperkte kroonlijsthoogte. Op die manier kunnen kleinere sociale woongelegenheden immers onopvallend worden ingepast in een laagbouwomgeving, zonder daarbij kwistig om te springen met de beschikbare grondreserves. Ook de bouwkost per m² blijft gunstig en is vergelijkbaar of zelfs lager dan die van eengezinswoningen. De ontsluiting van de bovenliggende appartementen kan individueel of gekoppeld per twee worden georganiseerd, met een buiten- of met een binnentrap. Op de gelijkvloerse verdieping kan voor het bovenliggende appartement bijvoorbeeld ook nog een berging (fietsen, ...) of garage worden voorzien.

Voorbeeld: duplexwoningen Eigen Dak cv (Wetteren en Wichelen)

Duplexwoningen zijn woningen die steeds bestaan uit 2 woonlagen. Op de gelijkvloerse verdieping wonen ouderen, op de eerste verdieping woont een jong gezin. Het voordeel van deze woonvorm is dat het gevoel van eenzaamheid verlaagt, het veiligheidsgevoel verhoogt en de wederzijdse dienstverlening wordt aangemoedigd.

De eerste duplexappartementen (Eigen Dak cv) gelegen in de Tuinwijk te Wetteren werden voor de eerste maal verhuurd in 1957.

4.3.2 Aanleunwoningen

Aanleunwoningen zijn ontstaan vanuit een samenwerking tussen wonen én welzijn en binnen de krijtlijnen van het sociaal huurbesluit.

Hierdoor kunnen senioren met een laag inkomen, maar met een nog hoge graad van zelfredzaamheid hun privacy en autonomie behouden én is er tevens de geruststellende gedachte dat, in noodgevallen, beroep kan gedaan worden op de ondersteunende diensten (maaltijdbedeling, poetsdienst, verzorging, ..) van de aanpalende verzorgingsinstelling (rusthuis, dienstencentrum, ...).

Beide organisaties behouden hun specifiek karakter en doelstelling.

De verhuring gebeurt volgens de voorwaarden inzake eigendom en inkomen, zoals bepaald in het sociaal huurbesluit. Hierdoor is er geen vaste dagprijs maar bepalen de inwoners een huur a rato van het inkomen en betalen zij een surplus wanneer er een beroep wordt gedaan op de ondersteunende diensten van de verzorgingsinstelling. Zo wordt er onder meer een oproepsysteem geïnstalleerd om directe hulp in geval van nood te garanderen en is er soms een overdekte doorgang tussen de verzorgingsinstelling en de aanleunflats.

De bewoners van de aanleunflats zijn onderworpen aan de gangbare huurovereenkomst en dus niet aan een verblijfsovereenkomst (zoals wel het geval is bij privé initiatieven - Serviceflats).

Alle aanleunflats zijn geconcipieerd volgens de principes van aanpasbaar bouwen of levenslang wonen en deze projecten beogen op lange termijn absoluut niet het statuut van een serviceflat of rusthuis .

Voorbeeld: Residentie Rekkelingehof (Deinze)

Dit project is een passend antwoord op de groeiende vraag van de ouderen die een aangepaste huisvesting wensen, maar nog niet de overgang willen maken naar een verzorgingsinstelling. Door de toenemende zorgbehoefte in de rusthuizen en RVT's is er dikwijls geen plaats meer voor nog relatief valide bejaarden die zich in de omgeving van zwaar behoevenden trouwens niet echt op hun gemak voelen. Residentie Rekkelingehof is een succesvol samenwerkingsinitiatief tussen de sectoren welzijn (OCMW Deinze) en de sociale huisvesting (De Volkshaard). De aanleunwoningen sluiten aan bij het bestaande rusthuis. De inwoners van de aanleunflats beschikken over een oproepsysteem dat hen rechtstreeks in verbinding stelt met de permanentie van het rusthuis. Verder kunnen zij naar wens gebruik maken van andere diensten van het OCMW-rusthuis: de maaltijdbedeling, deelname aan clubs, culturele activiteiten, adviesverlening, ...

4.3.3 Quattrowoningen

QUATTRO is een Deens-Belgisch bouwconcept van exclusieve internationale klasse, gebaseerd op een zelfdragende vierkantstructuur. Stijl, licht en vrijheid met een hart zijn de typische kenmerken, die ongebreidelde combinatiemogelijkheden toelaten inzake bestemming, materiaalkeuze en uitstraling.

Voorbeeld: woonpark de Leeftuin Lochristi (De Leefboom)

De Leeftuin is het resultaat van een diepgaand onderzoek naar de waarden van mensen om ons heen. De wensen, ideeën en suggesties uit dit onderzoek zijn vertaald in een woonpark met 13 wooneenheden, dicht bij het centrum van de bloemengemeente Lochristi. De Leeftuin is een geheel van intieme bungalows met eigen terrasjes en tuin, met volkstuintjes en parkzone, met een klinkerbaantje en parkeerstroken, met harmonieuze straatverlichting en fietsrekken, met plantenbakken en zitbankjes. De woningen worden gebouwd volgens het concept van de quattrowoning.

4.4 Besluit

Tegen 2010 zal een kwart van de Vlaamse bevolking ouder zijn dan 60 jaar en tegen 2020 zal dit aandeel bijna 1/3 bedragen. Vlaanderen telde iets meer dan 200.000 80-plussers in 2000, de demografische prognose voorspelt in 2010 ruim 300.000 80-plussers. Een toename van meer dan de helft!

Ouderen zullen dus in de toekomst onze samenleving grijs kleuren, of misschien zeggen we beter 'zilver', als we het positief willen uitdrukken.

De druk en de vraag zullen toenemen om vele woningen op uiteenlopende manieren te verbeteren of aan te passen, ook in de provincie Oost-Vlaanderen,.

Uit de cijfers blijkt duidelijk dat de comfortvoorzieningen in de Oost-Vlaamse woningen een stuk lager liggen dan gemiddeld in Vlaanderen, en dat er zoals trouwens ook op andere plaatsen, uitgesproken regionale en lokale verschillen optreden. Bepaalde lokale besturen zullen op dit vlak dus een bijzondere inspanning moeten leveren. We spreken dan nog maar alleen van een minimum aan basiscomfort. En we hebben het nog niet over de vele extra inspanningen nodig voor meer zelfredzaamheid in woningen met een minimum aan basiscomfort.

Wat het zorgwonen betreft zijn wachtlijsten schering en inslag. Rusthuizen en RVT-bedden slibben dicht, de vraag naar dag-, nacht-, en weekendopvang manifesteert zich alsmaar duidelijker; het wettelijk kader is er, maar voldoet niet meer aan de vraag (tegen 2010 zal de objectieve nood aan rusthuiswoonegelegenheden 17% zijn toegenomen), of het wettelijk kader is er maar de programmering wordt onvoldoende geoperationaliseerd. In dat verband spelen tal van redenen, maar de budgettaire redenen zullen waarschijnlijk de meest precare blijven. We denken in deze context aan de dagverzorgingscentra, de kortverblijven en de serviceflats (de objectieve toename zal hier liggen tussen 8% en 13%). En signaleren verder nog het betaalbaarheidsvraagstuk voor de oudere zelf en zijn familie.

Daarnaast merken we toch ook bijzonder veel private en openbare initiatieven die de vraag van de hedendaagse ouderen willen beantwoorden. In dit verband vallen de omschakeling op van rusthuizen naar woon- en zorgcentra, waar ook aanleunwoningen en serviceflats deel van uitmaken, de gedifferentieerde woonzorg inzake dementerende personen, initiatieven met aandacht voor de zelfredzaamheid van de oudere zelf dank zij diverse hulpmiddelen in de thuissituatie, de inspanningen van de Federale overheid voor bijkomende RVT-bedden (best op basis van een goede regionale spreiding), nieuw gediversifieerd aanbod in een samenspel tussen woon- en zorgactoren, bijvoorbeeld dank zij inspanningen van sociale huisvestingsmaatschappijen en private en openbare rusthuizen, ...

Al die initiatieven vragen om een geïntegreerd en concreet ondersteuningsbeleid ter zake.

5 Beleidsopties van de provincie Oost-Vlaanderen in verband met het wonen in het algemeen en het wonen in de zorgsector

Het **Bestuursakkoord (2003)** tussen de overheidsniveaus in Vlaanderen vermeldt dat 'de provinciebesturen het engagement hebben genomen om verantwoordelijkheid te nemen voor:

- een streekgebonden, op maat gesneden impulsbeleid (gericht op het optimaliseren van de bestaande dienst-, hulp- en zorgverlening en op het gericht aanpakken van hiaten);
- de ondersteuning van de netwerkvorming op provinciaal en subprovinciaal ("regionaal") niveau tussen de actoren in de dienst-, hulp- en zorgverlening, in casu vooral met het oog op de intersectorale afstemming, en
- de ondersteuning van de sociale planning binnen hun territorium.'

De **provinciale beleidsverklaring 2001-2006** vermeldt de intentie om de ondersteuning van het lokaal en regionaal woonbeleid uit te breiden. Deze doelstellingen kunnen bereikt worden door 'gestructureerde informatie ter beschikking te stellen om zo de planningscapaciteit van de lokale besturen te verhogen' en door 'ondersteuning te bieden betreffende screening, streeksonderzoek en behoeftenanalyse'.

In het kader van het huisvestings- en woonbeleid voert het provinciebestuur Oost-Vlaanderen verder een impulsbeleid op vlak van wonen door het ondersteunen van projecten en vernieuwende wooninitiatieven in de huisvestingssector. 'Nieuw is het onderzoek naar een mogelijke ondersteuning voor duurzaam en levenslang wonen (het aanpasbaar (ver)bouwen), voor alternatieve, ontdebbelende en intergenerationele woonvormen...'. In dat kader is er ruimte voor specifieke woon- en zorgvormen.

Omtrent zorg vermeldt de beleidsverklaring 2001-2006 het volgende: 'Er is een ganse beweging gaande in het conceptueel denken rond ouderenzorg. Ontschotting is meer dan noodzakelijk. 'Levenslang' en 'geïntegreerd worden sleutelwoorden. Een goede organisatie van ouderenzorg vergt dat we de strenge opdeling tussen de diverse vormen van zorg doorbreken. Zorgcomplexiteit en evoluties in de zorgbehoefte vragen flexibilisering van zorg, zoals dat ook merkbaar is in de zorg voor personen met een handicap. Het zorgcircuit dringt als formule in de plaats van de opsplitsing in residentiële zorg, transmurale zorg en thuiszorg binnen in de nieuwe mentaliteit van zorgstrategisch denken, inbegrepen de relatie met wonen, dag- en vrijetijdsbesteding. De organisatie van overleg en behoefte- en vraagscreening zijn daarbij volop aan de orde.'

Via sociale planning, het concrete beleidsinstrument, moet enerzijds beleidsrelevante informatie beschikbaar komen omtrent wonen in het algemeen en zorg voor ouderen in het bijzonder, en is anderzijds methodologische knowhow vereist om de deskundigheid van lokale woonactoren te bevorderen.

Concreet hebben gemeentelijke overheden en intergemeentelijke samenwerkingsverbanden begeleiding nodig om een efficiënt woonbeleid te ontwikkelen in functie van de geregistreerde behoefteanalyse.

De publicatie 'Menswaardig wonen voor ouderen in de provincie Oost-Vlaanderen' is een belangrijk instrument om vorm te geven aan deze beleidsintenties. Immers alleen via een grondige en objectieve kennis van de maatschappelijke realiteit kan het provinciebestuur, samen met de lokale besturen, komen tot een goede en coherente beleidsvoering inzake wonen en zorg.

Naast de primordiale analyse en een deskundig aanbod hieromtrent, vermeldt het **provinciaal beleidsplan thuiszorg** ook nog andere aandachtspunten voor een bijbehorend provinciaal beleid.

We noemen ze hier even op:

- sensibiliseren rond een voldoende gedifferentieerde samenstelling van gemeentelijke woonraden, waarin ook welzijns- en zorgactoren inspraak hebben;
- een impulsbeleid inzake alternatieve woonvormen voor ouderen;
- levenslang wonen promoten;
- wonen voor kwetsbare groepen uitdrukkelijk aanmoedigen;
- premies inzake aanpassing en verbetering van woningen onderling afstemmen;
- een blijvend doordacht ondersteuningsbeleid inzake verbeteren en aanpassen van woningen, vooral voor ouderen;
- experimentele ruimte voor de omvorming van rusthuizen naar woon- en zorgcentra, in samenwerking met de Vlaamse Overheid en de desbetreffende actoren.

Er is met andere woorden nog een ganse weg af te leggen. De daadwerkelijke realisatie ervan zal onderlinge samenhang (adequate subsidiariteit) en afstemming veronderstellen, bundeling van krachten, initiatiefdurf en duidelijk en transparant ondersteuningsbeleid op provinciaal en lokaal niveau.

6 De beleidssuggesties voor de Vlaamse Gemeenschap

6.1 De officiële beleidssuggesties in beleidsnota's en beleidsbrieven

Als bovenstaande analyse iets duidelijk maakt dan is het wel dat de overheid er alle belang bij heeft de implicaties van de vergrijzingsprocessen op de woonsituatie in Vlaanderen voor ogen te houden. Symptomatisch daarvoor is ten eerste dat, rekening houdend met de omvang van de problemen die zich aandienen, het thema zelf maar heel beperkte aandacht krijgt, in erg vage bewoordingen bovendien en vooral onder vorm van te verwachten initiatieven.

6.1.1 Ouderen en het risico op een preciaire woonsituatie

In zijn Beleidsnota Vlaams Woonbeleid 2000-2004 benoemt Bert Anciaux, toenmalig Vlaams minister van Cultuur, Jeugd, Stedelijk beleid, Huisvesting en Brusselse Aangelegenheden, de ouderen als de tweede doelgroep van het woonbeleid in Vlaanderen. Naast bepaalde andere bevolkingsgroepen lopen zij volgens de bewindsman *"een relatief groot risico om in een preciaire woonsituatie terecht te komen."* (Anciaux, 2000, 3) De Vlaamse overheid wil daarom meer bepaald ook de oudere burgers aanmoedigen om de woningkwaliteit te verbeteren. In zijn Beleidsnota kondigde minister Johan Sauwens daartoe de heroriëntatie van een aantal instrumenten, waaronder specifiek ook de verbeterings- en aanpassingspremie aan. (Sauwens, 2000, 20)

A. De bejaarden-eigenaars

Een bijzondere doelgroep vormen voor Anciaux de bejaarden-eigenaars, bejaarden die hun eigen huis bewonen. *"Volgens onderzoek wonen ze niet altijd even goed, niet altijd even aangepast: te groot, te veel aan kamers, trappen,... en hebben ze tegelijkertijd dikwijls moeite om de eindjes aan mekaar te knopen."*

Deze bejaarden moeten de kans krijgen om tijdig te verhuizen naar een aangepaste woning - hiervoor moet nog een formule gezocht worden. Hun grote, en meestal ook kamerrijke oude woningen zouden dan uitstekend kunnen dienen voor startende gezinnen." (Anciaux, 2000, 17) Johan Sauwens, de minister die Bert Anciaux in 2000 opvolgt, gaat concreet in op de geschetste piste. Om ouderen die in een onaangepaste en meer bepaald in een te grote woning wonen tot verhuizen aan te sporen, versoepelde hij o.a. de eigendomsvoorwaarde in een nieuw sociaal huurbesluit voor bejaarden. Daardoor hebben zij bij toewijzing van een sociale huurwoning nog een jaar de tijd om hun woning te verkopen, kunnen zij gemakkelijker in een geschikte sociale huurwoning terecht en komt hun woning vrij voor de huisvesting van een groter gezin. (Sauwens, 2000, 25)

Vraag is natuurlijk of een versoepelde regelgeving zal volstaan om de gewenste effecten te sorteren. Uitgerekend als het om ouderen gaat, kunnen tenminste drie factoren de beleidsmakers voor het blok zetten. Eerst en vooral is er de traditionele honkvastheid van de Vlaamse bewoners, gebaseerd op de gehechtheid aan de buurt en het jarenlang opgebouwd lokaal netwerk, die vooral speelt bij de oudere leeftijdscategorieën. Verder gelden de concrete implicaties van verhuizen en herhuisvesten uitgerekend vooral voor oudere mensen. En ten derde geldt het probleem van de informatiedoorstroming. In dit concrete dossier zal er veel meer moeten gebeuren dan de publicatie van een perscommuniqué of van een brochure om oudere bewoners tot meer woonmobiliteit te bewegen. Zo kunnen we ervan uitgaan dat persoonlijke contacten hier essentieel zijn en dat de versoepelde en financieel meer aantrekkelijke regelgeving waarvan hoger sprake gecombineerd zal moeten worden met elementen van dienstverlening vanuit het welzijns- en opbouwwerk.

B. De ouderen-verhuurders

Verder besteedt minister Anciaux ook aandacht aan de ouderen-verhuurders: *"Bijzonder aandachtspunt is de privé-huurmarkt ... Ook deze moet kwalitatief beter worden. Deze*

huurmarkt is nu vaak in handen van kleine, familiale verhuurders, dikwijls ook van ouderen, die om allerlei redenen deze woningen niet kwalitatief op peil houden. Hieraan willen wij verhelpen, onder andere via het conformiteitsattest. In samenwerking met de lokale besturen zullen we scenario's uitwerken om deze particuliere eigenaars-verhuurders te stimuleren de kwaliteit van hun woningen te verbeteren: enerzijds door hen te wijzen op hun verantwoordelijkheden bij leegstand en verkrotting van woningen en anderzijds door hen te begeleiden en incentives te geven bij de renovatie van hun woningen." (Anciaux, 2000, 14)

C. De huurders

Kwaliteitsgarantie op de private huurmarkt veronderstelt echter ook initiatieven op het niveau van de huurder: *"Zeer belangrijk is ... de hervorming van het stelsel van huursubsidies, waardoor onder andere ouderen met een laag inkomen, de kans krijgen een behoorlijke woning te huren."*¹⁹ Naast de toekenning van huursubsidies, wilde minister Anciaux ook nog de Sociaal Verhuurkantoren inschakelen om *"... slechte woningen uit de privé woningmarkt te renoveren."* (Anciaux, 2000, 15) Met dergelijke ingrepen wilde de minister onder meer de ouderen aansporen naar de steden te trekken. (Anciaux, 2000, 16)

D. Vaste campingbewoners, woonwagenbewoners en etnisch-culturele minderheden wonen toch ook!

Het opvallend gebrek aan voeling met het terrein manifesteren de opeenvolgende ministers van huisvesting (en hun collega van welzijn) in verband met de woonsituatie van toch wel belangrijke bewonerscategorieën. Zo heeft de Werkgroep Allochtone Ouderen het in de 'adviezen ten behoeve van een ouderenbeleid dat ruimte biedt aan etnisch-culturele minderheden' op geen enkel moment over (de band met) de huisvestingsaspecten. En in zijn Beleidsbrief Vlaams Woonbeleid 2002-2003 beperkte toenmalig minister Jaak Gabriëls zich tot:

- een pleidooi inzake selectieve maatregelen voor specifieke doelgroepen en met name initiatieven om vaste campingbewoners een betaalbaar en kwaliteitsvol huisvestingsalternatief te bieden; en
- een verwijzing naar de beslissing van mei 2001 om de woonwagen als volwaardige woonvorm te erkennen met de bedoeling woonbehoeftige gezinnen uit de etnisch-culturele minderheidsgroep van woonwagenbewoners op een volwaardige en aangepaste wijze te kunnen ondersteunen in de realisatie van hun recht op wonen. (Gabriëls, 2002)

6.1.2 Ouderen hebben aangepaste woningen nodig

Ouderen hebben, zegde minister Anciaux, net als andere bijzondere bewonerscategorieën zoals eenoudergezinnen, alleenstaanden, grote gezinnen, andersvaliden, campingbewoners, ... allemaal verschillende woningen nodig. *"Daarom moeten sociale woningen gevarieerder en moderner worden, met oog voor de technische, ecologische, sociale en architecturale vereisten, en de omgevingskwaliteiten: groen, speelruimte, groepering van woningen in woongemeenschappen, rationeel energieverbruik in de woningen, ... Daartoe zijn innoverende voorbeeldprojecten nodig en sensibiliseringsacties.*

¹⁹ En de Beleidsbrief preciseert: "Het subsidiëren van huurders die gehuisvest zijn in goede woningen - al dan niet nadat een ongeschikte of onbewoonbare woning werd verlaten - zal samen met een stelsel van *richthuursprijzen* er mede toe leiden dat het economisch minder rendabel wordt om onvolwaardige woningen te verhuren. Dit kan enkel het geval zijn indien de huursubsidie een impact heeft, in die zin dat een significant aandeel van de ongeschikte woningen verlaten wordt of niet meer aantrekkelijk wordt om te verhuren. De druk op het segment van ongeschikte huurwoningen om te saneren neemt hierdoor toe, terwijl de vraag ernaar afneemt. Zo wordt de verhuring van onvolwaardige woningen ontraden door de verhuring van geschikte en aangepaste woningen aan te moedigen. Uiteraard zullen de effecten van de toestroom op de kwalitatief volwaardige huurmarkt, onder meer een mogelijke huurprijshoogte, moeten worden beheerst en nauwlettend opgevolgd. Een mogelijkheid hiertoe is de selectieve invoering van een richthuursprijs voor die woningen waarvan de huurder een huursubsidie wordt verleend."

Beide zullen in de toekomst worden opgestart." (Anciaux, 2000, 8-9) In uitvoering van dat uitgangspunt preciseerd Anciaux' eerste opvolger Johan Sauwens dat in het ontwerp van huursubsidiebesluit bijzondere aandacht gaat naar de bejaarde huurder: *"Naast een versoepeling van de eigendomsvoorwaarde zullen zij voor een huursubsidie in aanmerking kunnen komen van zodra zij een geschikte en aangepaste woning zullen gaan betrekken of toetreden tot een vorm van groepswonen (cf. de 'woongroepen' in Nederland, Abbeyfield-woonvormen e.d.) Ook een vernieuwd stelsel van renovatie- en aanpassingspremie moet ouderen ertoe aanzetten om hun eigen (dikwijls veel te grote) woning om te vormen tot kangoeroe- of duplexwoningen of om ze na renovatie gewoon te verhuren."* (Sauwens, 2000, 25)

6.1.3 Zelfstandig wonen dankzij de combinatie 'huisvesting' en 'welzijn'

Minister Gabriëls expliciteert in dat verband 'zelfstandig wonen' nog als een bijkomende dimensie: *"Opdat ouderen langer en beter zelfstandig zouden kunnen wonen, dient ook de aandacht te worden versterkt voor het aanbieden van woonarrangementen. De ontwikkeling van creatieve oplossingen zoals woongemeenschappen, zijnde een cluster van zelfstandig wonen met ondersteuning van gemeenschappelijke diensten, dient gestimuleerd te worden."* (Gabriëls, 2001, 21) In het verlengde van dat voornemen brak minister Jaak Gabriëls in zijn beleidsbrief Woonbeleid 2002-2003 een lans voor de samenwerking tussen welzijn en sociale huisvesting en maakte hij daarbij melding van een VHM-denktank die op zoek is naar pragmatische oplossingen voor problemen rond projecten waarin beide sectoren samenwerken. In dezelfde Beleidsbrief kondigde hij overigens een gezamenlijk beleidsplan aan in samenwerking met de minister voor welzijn inzake *"gestructureerde samenwerking ... aangestuurd vanuit het lokaal beleidsniveau"*. (Gabriëls, 2002, 26)

Vlaams minister Vogels van Welzijn, Gezondheid en Gelijke Kansen pleit in vergelijkbare termen voor een actieve ouderdom, maar beklemtoont dat ze politiek-maatschappelijk oog wil hebben voor de kwetsbare ouderen. *"Ouderen hebben recht op zorg. Vandaar dat ook deze zorg toegankelijk dient te zijn voor alle betrokkenen. De basiszorg waar elke oudere, ongeacht zijn woonplaats, een beroep op kan doen, dient te worden gedefinieerd en gekoppeld aan een minimaal maatschappelijk aanvaardbaar kwaliteitsniveau. Aangepaste en/of nieuwe beleidsinstrumenten, die kwalitatieve, betaalbare en menswaardige zorg garanderen voor iedereen, zullen worden ontwikkeld en ingevoerd. Het ouderenzorgbeleid, waarin de zorgvraag van de oudere persoon het uitgangspunt is, zal verder worden ontwikkeld. Ook hier zal gezocht worden naar nieuwe begrippen, beelden, modellen, concepten en scenario's. Het scenario van de oudere en zorgbehoevende persoon die op het einde van zijn leven noodgewongen, om de nodige zorg te kunnen ontvangen, 3 tot 5 maal verhuist (thuis - serviceflat, serviceflat - rust- en verzorgingstehuis, rust- en verzorgingstehuis - ziekenhuis en/of palliatieve eenheid) past niet langer in een behoeftegestuurd ouderenzorgbeleid."* (Vogels, 2000, 40)

6.1.4 Een pleidooi voor preventie: aanpasbaar bouwen

De 'bakstenen' materie van de woonproblematiek, maakt onvermijdelijk dat het woningpatrimonium vele generaties wonen manifest en nogal eens kwalijk blijft conditioneren (Goossens, 1997, 277-278). We kunnen bijgevolg maar beter anticiperen op toekomstige noden en behoeften inzake wonen, bijvoorbeeld op basis van een doorgedreven programma 'aanpasbaar bouwen'. *"Heel concreet betreft aanpasbaar bouwen de creatie van woonruimte die zodanig is ontworpen dat noodzakelijke aanpassingen later eenvoudig en daardoor relatief goedkoop kunnen plaatsvinden wanneer de situatie van (een van) de bewoner(s) dat veronderstelt. Daarbij denken we bijvoorbeeld aan gezinsuitbreiding of -verdunding, fysieke handicap, ouder worden, ..."* (Goossens, 1993, 761)

Klaarblijkelijk geleerd door het verleden plande minister Anciaux voortaan ook meer preventief te werk te zullen gaan: *"Ook voor ... (de ouderen - LG) zou het principe van 'Aanpasbaar wonen' op de sociale en de private woningmarkt moeten ingang vinden"* (Anciaux, 2000, 17). Minister Sauwens volgt Anciaux in die redenering: *"Het principe van 'aanpasbaar bouwen' wordt verder gepromoot, via de verspreiding van en vorming rond de ontwerp-gids 'levenslang wonen'. Om het 'aanpasbaar bouwen' ingang te doen vinden op de sociale en de private woningmarkt heeft de Vlaamse Huisvestingsmaatschappij het*

initiatief genomen om in elke provincie een voorbeeldproject te realiseren dat aan de criteria van 'aanpasbaar bouwen' voldoet." (Sauwens, 2000, 25)

6.1.5 Een pleidooi voor langer thuis wonen

De aandacht gaat daarbij nog altijd in hoge mate naar de traditionele vormen van ouderenopvang in min of meer grootschalige bejaardenhuisvesting waarin "... de zorg goed uitgebouwd is, maar het wonen voorlopig nog secundair is." (Werkgroep Kwaliteitsvol Wonen van Ouderen, 2001, 3)

Dat gezegd zijnde merken we ten eerste wel dat bij de beleidsmakers het besef groeit dat de meerderheid van de ouderen erg sterk de wens tot uitdrukking brengen zo lang mogelijk in de eigen vertrouwde omgeving te kunnen blijven wonen. Daarom trent lezen we in Doelstelling 11 ('In 2010 waarborgt Vlaanderen een toereikend, efficiënt, effectief en voor iedereen toegankelijk en kwaliteitsvol zorgaanbod') van het 'Pact van Vilvoorde'²⁰: "Wat de ouderenzorg betreft bestaat er een ruim aanbod aan residentiële opvang onder de vorm van rusthuizen, serviceflats en rust- en verzorgingstehuizen. Eind 2001 waren er in totaal 72.824 erkende plaatsen beschikbaar in de Vlaamse Gemeenschap (inclusief Brussel). Dit zijn 7,22 residentiële plaatsen per honderd 65-plussers of 34,31 plaatsen per honderd 80-jarigen en ouder.

In 1999 lagen deze ratio's iets hoger nl. 7,31% en 35,78%. Dit verschil heeft niets te maken met een vermindering van het aanbod, integendeel, dit is in twee jaar tijd gestegen met 1.379 eenheden. De verklaring moet gezocht worden in de snelle veroudering van de bevolking. Ten overstaan van de programmatiernorm die rekening houdt met de behoeften van de doelgroep, is de dekkinggraad voor rusthuizen van 1999 tot 2001 gedaald van 89,3% tot 86,5%. Voor serviceflats is er een verbetering opgetreden hoewel de programmatiernorm voor deze opvangvorm nog lang niet bereikt is: van 33,8% naar 35,8% in 2001.

Deze cijfers moeten gerelateerd worden aan de toenemende inspanningen die de Vlaamse overheid levert om de thuiszorg te bevorderen en ouderen zolang als mogelijk in het vertrouwd thuismilieu te laten wonen. Het aantal geholpen gezinnen dat via thuiszorgdiensten wordt bijgestaan, steeg van 2,53 in 1999 tot 2,62 geholpen gezinnen per 100 private huishoudens in 2001." (Administratie Planning en Statistiek, 2003, 34-35)

6.2 Bijkomende beleidsaanbevelingen

De zin van bovenstaande officiële beleidsvoornemens is wat de formulering betreft niet echt voor fundamentele kritiek vatbaar, gezien zowel het meestal evident karakter ervan als omwille van de vrij vage formulering en de afwezigheid van concrete, zeg maar kwantitatieve en budgettaire engagementen. Om tegemoet te komen aan de reële behoeften van de ouderen inzake waardig wonen in Vlaanderen lijkt ons echter, nog los van de algemene mankementen van het woonbeleid in Vlaanderen, toch veel meer vereist.

6.2.1 Een pleidooi voor meer en gevarieerde dienstverlening

Zo blijft de vraag of we, in het verlengde van de vrij algemene wens om langer thuis te blijven wonen, niet uitdrukkelijk moeten uitkijken naar een royale uitbreiding van formules van ambulante zorgverstrekking en dienstverlening. Die zorg zal veel ruimer moeten geconcipeerd zijn dan alleen maar geneeskundig. Ook voedselbevoorrading, poetsdiensten, dagelijkse elementaire hygiënische verzorging, klusjesdiensten (Maes, 2000, 98-100) en diensten van woningonderhoud, en zelfs bewaking zullen op grote schaal door de samenleving c.q. de overheid moeten opgenomen worden willen we oudere mensen toelaten zo lang als mogelijk thuis te blijven. In de mate die optie dan uiteindelijk niet langer leefbaar blijkt, komen ook andere meer individuele formules, waaronder bijvoorbeeld de serviceflat, meer in het vizier. In dat verband kunnen we nochtans een paar vragen opwerpen. Beschikken ook minder gefortuneerde ouderen over voldoende

²⁰ Het 'Pact van Vilvoorde' is het geheel van afspraken en indicatoren die de sociale partners en de Vlaamse regering hebben erkend als basis om de beleidsinspanningen op diverse terreinen te kunnen inschatten geleverd en te leveren om Vlaanderen zo hoog mogelijk te laten scoren op de lijst van Europese regio's. (Administratie Planning en Statistiek, 2003)

middelen om zich een dergelijk aanbod te kunnen permitteren? En als dat niet het geval is, kan de overheid tijdig en op voldoende ruime schaal borg staan voor de realisatie van serviceflats voor iedereen die dat wenst?

In de mate de ambitie om volwaardige dienstverlening te realiseren niet gehaald wordt, zal in elk geval verder veel meer financiële en psychologische inzet vereist zijn om de woonmobiliteit in die mate te stimuleren dat ze een oplossing kan betekenen voor de woonproblemen van ouderen én jongeren.

6.2.2 Prioritair voor aanpasbaar bouwen

De vaststelling dat ook behoorlijk wat oudere eigenaars in ronduit slechte woningen huizen, impliceert een aansporing om werk te maken van een veralgemeend en intensief programma van sanering en renovatie. Voor huurders én eigenaars dus.

Als ze hun woning (laten) ontwerpen, besteden bouwheren doorgaans erg weinig aandacht aan de wisselende behoeften van zichzelf en hun gezin. Ook aan de ongemakken van de vergrijzing gaan ze in de regel voorbij. Ook onze overheden hebben hieromtrent amper stimuli ontwikkeld. *“Wie een woning wil bouwen of verbouwen zou er van meet af aan, dus al bij het maken van de eerste plannen, moeten aan denken dat de levensstijl en de woonbehoeften van z’n gezin in de loop der jaren zeer waarschijnlijk zullen veranderen. Een hedendaagse woning zou om deze fundamentele reden bewust aanpasbaar in de tijd moeten worden gebouwd.*

...

Wat we echter vaststellen is dat, bij nieuwbouw of bij grondige verbouwing, het uitzicht en de indeling van de woning al te sterk bedacht wordt vanuit de actuele (statische) levensstijl van de bouwheer en vanuit een ideaal levenscyclusbeeld voor zijn gezin in de toekomst. Te weinig wordt bedacht dat het gezin zeer waarschijnlijk kleiner gaat worden (kinderen vliegen het nest uit), dat een gezinslid voor langere tijd ziek kan worden of minder beweeglijk, ... waardoor de woning eigenlijk niet meer is afgestemd op wat de bewoners nog aankunnen of wensen.” (Froyen, 2001, 209-210)

Een woning gebouwd of verbouwd volgens de principes van het aanpasbaar bouwen laat toe in elke fase van het gezinsleven, bij elke wijzigende woonbehoefte van de bewoners en om welke reden ook, snel en met zo weinig mogelijk kosten en ‘breekwerk’ de vereiste hulpmiddelen te installeren (Froyen, 2001, 209-210).

Of om duidelijk te concluderen: zolang in beleidsnota’s en -brieven zoals vandaag in Vlaanderen alleen maar lippendienst wordt bewezen aan aanpasbaar bouwen en daartegenover geen enkele reële inspanning staat, blijven ook alle andere plechtige verklaringen bijvoorbeeld inzake recht op wonen en duurzaamheid complete volksmisleiding.

Omdat we terzake met zijn allen veel te weinig vooruitziend zijn geweest, moeten we het vandaag en morgen dus nog stellen met een woningpark dat amper aangepast is aan de woonbehoeften en -wensen van de vele oudere bewoners. Wil de overheid kunnen ingaan op de vrij algemene wens om zo lang als mogelijk ‘thuis’ te kunnen blijven wonen, dan zal ze op korte termijn en in afwachting van preventief bouwen, bijgevolg tegelijkertijd moeten starten met een intensief en kostelijk, want ruimtelijk erg verspreid beleid van woningaanpassing.

6.2.3 Vraag: waar blijven de sociale infrastructuurwerken?

Een niet voldoende onderkend aspect van dienstverlening op buurtniveau betreft de beschikbare infrastructuur. Als in het recht op wonen ook de kwaliteit van de omgeving vervat ligt, dan heeft de overheid zich ook geëngageerd om de nodige ‘sociale infrastructuur’ te voorzien: parken en groenaanleg, speelgelegenheid, ontmoetingsruimten, sportinfrastructuur, ... Recent nog bleek uit onderzoek naar de woonsituatie van jongeren in Vlaanderen dat bij gebrek aan aangepaste infrastructuur jongeren niet alleen benadeeld worden in hun ontwikkelingskansen, maar bovendien dat het samenleven met andere bewonersgroepen in de buurt erdoor onnodig bezwaard wordt (Verhetsel, 2003).

6.2.4 En waarom geen buurtafspraken?

Een ander, nauwelijks betokkeld thema betreft de verhoudingen binnen de woonomgeving. Natuurlijk zijn we al wel vertrouwd met burenruzies zonder meer, en met de dikwijls preciaire verhoudingen tussen 'buren' van uiteenlopende etnisch-culturele herkomst. Analooq aan de ervaringen terzake in Nederland mogen we ons echter meer nog dan vandaag verwachten aan uiteenlopende 'overlastproblemen' van generationele aard: "Terwijl de uitwaaiering van normen in Nederland zich al vanaf de jaren zestig voordoet (eerst door een aanzienlijk cultuurverschil tussen de generaties, later door de immigratie van allerlei bevolkingsgroepen) duurde het tot aan deze eeuw eer de waarde- en normendiscussie het politieke debat aanvoerde. Tegelijkertijd zorgden de individualisering en de ontwikkeling van de welvaartsstaat ervoor dat je je niet meer zo druk hoefde te maken over de relatie met je buren, waarvan je immers veel minder afhankelijk was dan voorheen. Dit alles vergrootte de ongevoeligheid voor sociale controle." (Van Hoorn, 2003, 17) Ouderen en jongeren hanteren op nogal wat terreinen van het dagelijks leven uiteraard dikwijls erg uiteenlopende, soms zelfs conflicterende waarden en normen, gedragen er zich zodoende ook concreet naar en creëren op die manier een voedingsbodem voor 'burenhinder'. 'Volgens een al wat ouder onderzoek van de Nationale Woningraad (1991) heeft ongeveer een kwart van de Nederlanders regelmatig overlast van zijn buren. Opmerkelijk is daarbij dat de klachten niet zo vaak met de buren zelf besproken worden. Driekwart van de Nederlanders bleek het 'enigszins' tot 'zeer lastig' te vinden de overlast bij de buren bespreekbaar te maken. En hoe homogener de samenstelling van de bevolking, hoe hoger de drempel bleek te zijn. Het ontbreken van duidelijke normen waaraan men kan refereren, verklaart vermoedelijk waarom men zo tegen een gesprek over het woongedrag opziet.' (Van Hoorn, 2003, 16) Op grond daarvan trachtten Gouda en Rotterdam in te gaan op de behoefte aan meer duidelijkheid over 'gewenst gedrag' en stelden ze een aantal zogenaamde 'stadsregels' op. Binnen het project 'Prettig wonen doen wij zo' werkten de Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting samen met elf woningcorporaties uit de regio rond Amsterdam 'woonregels per buurt' uit. (Van Hoorn, 2003, 17-18) In dat verband nam ook het stadsbestuur van Sint-Truiden een voor België alvast opmerkelijk initiatief: "Het ... heeft enkele aanbevelingen geformuleerd, die het samenleven van de Truienaars met allochtonen moet bevorderen. Elke vreemdeling, die in de stad komt wonen, krijgt een folder met de tips." (els, 2003)

De ervaringen in Nederland wijzen alvast in twee richtingen: inzake burenomgang "... bestaan vaak geen algemeen geldende normen. Dat betekent dat deze hooguit voor een groep of voor een redelijk beperkt gebied kunnen worden vastgesteld." (Van Hoorn, 2003, 18) En in verband met de woonregels in de regio Amsterdam bleek bij een evaluatie twee jaar na de invoering ervan dat de woonafspraken bij alle geëvalueerde complexen over het algemeen een positief effect sorteerde en wilden de meeste bewoners de afspraken ook handhaven. Interessant is ook dat in de meeste volkshuisvestingscomplexen rond de 40% van de bewoners van oordeel is dat de woningcorporaties de woonregels nadrukkelijker zouden moeten doen nakomen en dat ze de meldingen van overlast serieuzer zouden moeten nemen.

"Al met al kan worden geconcludeerd dat de aanwezigheid van duidelijke regels de overlast aanzienlijk kan beperken. Een belangrijke voorwaarde is wel dat de corporatie zichzelf op dit punt serieus moet nemen." (Van Hoorn, 2003, 20)

6.2.5 Ooit gedacht aan intergenerationale en multiculturele solidariteit?

Het succes van het Europees welvaartsmodel danken we in hoge mate aan de geïnstitutionaliseerde solidariteitsgedachte waarvan het sociaal zekerheidssysteem het kroonjuweel vormt. Vanuit dat perspectief organiseerde toenmalig Vlaams minister Wivina Demeester-De Meyer van financiën en begroting, gezondheidsinstellingen, welzijn en gezin in 1993 een Vlaams Welzijnscongres onder het motto 'Ouderen in Solidariteit'. (Demeester-De Meyer, 1993) Ook als het over wonen gaat, kan die solidariteit alleen maar voordelen opleveren. Getuige daarvan bijvoorbeeld de positieve effecten die het sociaal huurbeleid gesorteerd heeft bij lage inkomenscategorieën die op die manier toch aan behoorlijk wonen zijn kunnen toekomen. Vanuit die overtuiging schreven we eerder al dat "... de oplossing van het woonprobleem in Vlaanderen, in termen van zijn leeftijdsdimensie, meer gebaat is bij een doordachte en constructieve concertatie omtrent de gemeenschappelijke (solidaire) belangen van de jongere en de oudere

bewonersgeneraties, dan vanuit een antagonistische opstelling, bijvoorbeeld op basis van het 'bejaarden eerst'-principe. (Goossens, 1993, 748-749)

In dit verband doen we er bijvoorbeeld goed aan niet al te snel veralgemenend te concluderen, zelfs niet op grond van 'algemene ervaringen'. *"Bij gelegenheid duiken wel eens verhalen op die suggereren dat ouderen binnen eenzelfde woonomgeving niet altijd even gemakkelijk samenleven met andere bewonerscategorieën [jongere gezinnen (met kinderen), migranten, ...], of omgekeerd. Die feitelijke vaststelling interpreteren als een onontkoombaar cultureel gegeven, ontslaat de huisvestingsverantwoordelijken van creatieve en constructieve ingrepen."* (Goossens, 1993, 756) Destijds verwezen we zelf ter illustratie naar een geslaagd opbouwwerkproject in Anderlecht.

Vandaag verwoordt Mark Elchardus deze gedachte in dezelfde geest: *"Die groep van 85- en 90-plussers is de groeiende groep die dikwijls alleen en verlaten zit in rusthuizen. Voor die heel oude mensen werkt het netwerk van vrienden en familie niet meer. In het beste geval zijn ze aangewezen op de vriendelijkheid van een Kongolese of Marokkaanse verzorgster. Het enige wat voor hen werkt, is het netwerk van instellingen en organisaties, en de multiculturele samenleving.*

Dat houdt een waarschuwing in voor de toekomst. Het blijft nuttig om het belang te benadrukken van informele relaties, van vrienden, familie en burens. Maar we moeten aanvaarden dat er een moment komt waarop dit niet meer werkt. De meeste mensen kunnen de zorg voor, ja zelfs het contact met zorgbehoevende, demente bejaarden niet aan. De romantiek van 'de familiebanden kunnen dat allemaal opvangen', vergeet het. Daar zijn instellingen, daar is professionele hulp nodig en die zal er niet zijn als de multiculturele samenleving niet slaagt." (Elchardus in: Pauli, 2003) In deze bijdrage hadden we het al over het succesvol gebruik van buurtafspraken in Nederland. (zie 6.2.4)

Een andere illustratie betreft de gehechtheid van 'Vlaamse' (oude) mensen aan hun woonplaats. Voldoende mobiliteit op de woningmarkt zou inderdaad baat brengen aan jongere én oudere bewonerscategorieën. Welnu, ten eerste moeten we de historisch geconstateerde honkvastheid niet als een blijvende karakteristiek benaderen en daartoe verwezen we naar de 'enorme' mobiliteitskansen waardoor mensen zich meer en meer ontplooiën (vooral) buiten hun directe woonomgeving en waardoor ze zich bijgevolg ook veel minder dan de vorige generaties territoriaal zijn gaan hechten. Anderzijds blijven er vandaag toch ook nog al te veel, vooral fiscale horden opgezet die de woonmobiliteit terdege hinderen. (Goossens, 1993, 756-757) Al moeten we daaraan onmiddellijk toevoegen dat de (Vlaamse) overheid op dat vlak recent toch al over de brug gekomen is met 'fors verminderde registratierechten': "De tarieven zijn om te beginnen verlaagd: het 'algemeen' tarief bedraagt nog 10 % in plaats van 12,5 % en het tarief voor een 'klein beschrijf' is gedaald van 6 % naar 5 %. In bepaalde gevallen zijn de registratierechten ook 'meeneembaar': als u al een huis heeft gekocht en een paar jaar later verhuist, hoeft u niet noodzakelijk meer de volle pot te betalen. En wie een woning koopt en geen andere woning of bouwgrond heeft, moet geen registratierechten betalen op de eerste 12 500 euro van de aankoopssom. Met andere woorden: een huis of grond kopen, wordt vanaf nu een stuk goedkoper en verhuizen wordt gemakkelijker.", aldus Dirk Van Mechelen, Vlaams minister van Financiën en Begroting, Innovatie, Media en Ruimtelijke Ordening (Administratie Budgettering, Accounting en Financieel Management, 2002, 3)

Ook mobiliteit bevorderen is onbetwistbaar een kwestie van solidariteit. Het laat toe het beschikbare woningpark veel meer optimaal te gebruiken dan vandaag, door bijvoorbeeld de (te ruim geworden) huizen van de oudere generatie vrij te maken voor jongere huishoudens met kinderen of voor gezinnen die elders op de arbeidsmarkt aan de slag moeten of willen.

6.3 En het nieuwe regeerakkoord?

De reële draagwijdte van het nieuwe Vlaamse regeerakkoord 2004²¹ valt op dit moment nog moeilijk in te schatten. Veel zal onder meer afhangen van wat minister Keulen concreet voorstelt in zijn beleidsnota 'Wonen en Woonbeleid 2004-2009'. 'Onder meer',

²¹ <http://www2.vlaanderen.be/ned/sites/regeerakkoord/vlaamsregeerakkoord2004.pdf>

want het verleden heeft geleerd dat Vlaamse beleidsdocumenten, ook als het over huisvesting gaat, weinig sluitende garanties voor de toekomst inhouden. En zeker nu de budgettaire contouren bepaald weinig riant blijken, dreigen de wooninitiatieven opnieuw eerder pover uit te vallen.

Maar als er iets vast staat dan is het wel dat Vlaanderen de 'eeuwenoude' Belgische traditie van **eigendomsverwerving** meer dan overeind zal houden. Mits aangepaste regelgeving kan speciale aandacht voor de problematiek van woningbezit bij ouderen moeilijk als overbodig worden bestemd. Hoe langer hoe meer 65-plussers zullen immers geconfronteerd worden met de ongemakken van hun eigen, gedateerde woning, en de nood aan een woonsituatie en -omgeving aangepast aan hun fysieke beperkingen zal in verhouding toenemen. Nu al merken we bijvoorbeeld dat een wassend aantal oudere eigenaars hun woning verlaten voor een comfortabel appartement in een (stedelijke of rurale) woonkern met de nodige private en collectieve voorzieningen binnen wandel- c.q. loopafstand. Het stelsel van de meeneembare registratierechten bevordert gelukkig dat soort mobiliteit op de woningmarkt. Luc Coppens (2004) schetst de ontwikkeling als volgt: "Tegen het einde van de jaren zestig zetten de babyboomers - de generatie die onmiddellijk na de Tweede Wereldoorlog is geboren - de vlucht uit de stad in. Bij bosjes vestigden zij zich in het groen rond de steden. Bescheiden en vooral minder bescheiden villa's op stevige stukken grond zijn daar nu de getuigen van.

Maar zelfs een kind van de jaren zestig blijft niet eeuwig jong. De jongste babyboomers zijn nu net geen 60 jaar oud. De kinderen zijn al even de deur uit, en het huis in de rand is te groot aan het worden. Een appartement wordt een steeds aantrekkelijker alternatief.

De komende tien tot vijftien jaar, blijkt uit berekeningen van de vastgoedsector, zullen massaal woningen ter beschikking komen. En die evolutie zou wel eens tot een overaanbod op de vastgoedmarkt kunnen leiden, want de bevolkingspiramide is zich stilaan aan het omkeren.' (De Standaard, 6.9.2004)

Onder meer de groeiende vraag naar appartementen verklaart trouwens, volgens het studiebureau Stadim, waarom deze woonvorm op de vastgoedmarkt al een tijd maar in de recentste periode vooral zo'n hoge toppen scheert: 'De appartementsprijzen in Vlaanderen zijn het afgelopen half jaar met twaalf procent gestegen. Almaar meer mensen kiezen ervoor om een appartement te kopen in plaats van te huren.' (De Standaard, online, 28.10.2004)

Een laatste groot thema waaromtrent het vergrijzende deel van de bevolking nogal wat verwachtingen koestert heeft te maken met de combinatie van wonen en zorg. De aankomende generatie ouderen lijkt hoe langer hoe minder vrede te nemen met de klassieke - en eufemistisch uitgedrukt - sobere en nogal collectivistische formules die de sector van de bejaardenzorg tot vandaag aanbiedt. In het verlengde van die vaststelling laat de overheid bij herhaling horen dat zij allerlei 'pistes' overweegt om ouderen te garanderen zo lang mogelijk thuis te laten wonen. Welke formules theoretisch mogelijk zijn, is al langer bekend (duplexwonen, kangoeroewonen, levenslang wonen, woningsplitsing, wooninbreiding, woonzorgzones, ...) (Platform Wonen van Ouderen, 2004)²². Minder zeker is wat de Vlaamse regering hieromtrent nu precies plant, welke timing zij daarbij hanteert en welk budget zij daarvoor veilt heeft: *'In het kader van de vergrijzing geven we aanmoediging aan nieuwe woonvormen. We denken bijvoorbeeld aan de realisatie van kangoeroewoningen of het aanpassen van grote woningen om er meerdere woongelegenheden (voor hoofdverblijfplaatsen) in te maken ...'* (Vlaams Regeerakkoord 2004, 28). En: *'We geven alle kansen aan mensen die zorg nodig hebben, om zo lang mogelijk thuis in de eigen vertrouwde woning te wonen en daar te worden verzorgd. Er zijn ook grenzen aan de thuiszorg. Daarom stimuleren we zorgvoorzieningen om zich zo te organiseren en te vernieuwen dat ze vraag-gestuurd blijven werken. We streven ernaar een doelmatig en doeltreffend antwoord te verschaffen op alle zorgbehoeften. Daartoe realiseren we een goede afstemming tussen alle zorgvormen (preventie en gezondheidsbevordering, zelfzorg, mantelzorg, thuiszorg, thuiszorgondersteunende zorg, residentiële- en ziekenhuiszorg). We geven prioriteit aan de zelfzorg, de mantelzorg, de preventie en de eerstelijnszorg. We hebben bijzondere*

²² <http://users.skynet.be/platform.wonen/>

aandacht voor de performantie van de residentiële en ziekenhuiszorg. We verschaffen de zorggebruikers ook meer zekerheid door het zorgaanbod meer toegankelijk, bereikbaar, beschikbaar en betaalbaar te maken en de administratieve procedures in de behandeling van de zorgvraag te vereenvoudigen.’ (Vlaams Regeerakkoord 2004, 31)

De betrokken ministers zullen binnen afzienbare tijd in hun respectieve beleidsnota's ongetwijfeld op al deze vragen en ontwikkelingen een verlossend antwoord bieden.

Luc Goossens

OASes (Universiteit Antwerpen)

7 Wonen als beleidsvraag en politieke opgave

Als onze bijdrage iets duidelijk maakt dan is het wel de complexiteit van de woonproblematiek als beleidsopgave. De beleidsmakers hebben er in België lang over gedaan eer ze begrepen dat wonen meer is dan een dak boven het hoofd hebben. Dat besef is stilaan gegroeid en resulteerde in de formele erkenning van het recht op wonen, ingeschreven zowel in de Belgische grondwet als in de Vlaamse Wooncode: iedere Belg, c.q. Vlaming heeft recht op een degelijke en betaalbare woning, gelegen in een behoorlijke omgeving en op de zekerheid daar gedurende een voldoende lange periode te kunnen blijven wonen. Wij kunnen ons niet van de indruk ontdoen dat Vlaanderen dringend nood heeft aan een doortastend woonbeleid waarin onder meer de hoge vlucht van de vergrijzing verrekend wordt en de bijbehorende welzijnsbehoeften van de groeiende groep ouderen aan bod komen. De nieuwe politieke meerderheid realiseert zich aantoonbaar hoe immens de opgave terzake is. Zo blijkt alvast uit de verkiezingsprogramma's en het regeerakkoord dat daaruit resulteerde. En dat de waakzaamheid van de bewoners groot is, daarvan getuigt de oprichting van het Platform Wonen waarin meer dan veertig belangrijke organisaties uit het middenveld vertegenwoordigd zijn. Dank zij dat maatschappelijk draagvlak moet de politieke wereld zich geruggensteund voelen om van Vlaanderen voor al zijn inwoners, jong en oud, en arm en rijk een oase te maken. Die opdracht kan vandaag niet anders dan immens genoemd worden en ze zal dat gedurende nog een paar decennia blijven. Een reden te meer om de woonnood, de woonwensen en woonbehoeften vanaf nu zonder aarzelen bovenaan de politieke agenda te plaatsen en er de passende middelen voor te reserveren. Slecht wonen bezwaart namelijk de gezinsrelaties, het veroorzaakt kwalen en ziekten en daardoor weer werkverzuim, het leidt tot slechte schoolresultaten en zodoende tot verspilling van broodnodig jong talent, ... En uiteindelijk verplicht slecht wonen de overheid tot extra uitgaven voor gezondheidszorg, onderwijs, werkloosheid, ... die ze beter in huisvesting had geïnvesteerd!

Luc Goossens

OASeS (Universiteit Antwerpen)

05.11.2004

BIBLIOGRAFIE

ADMINISTRATIE BUDGETTERING, ACCOUNTING EN FINANCIËEL MANAGEMENT, (2002) *Wegwijs in de Vlaamse Registratierechten*, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Brussel, 20 p.

AFDELING WOONBELEID (1998), *Handboek Wonen van Ouderen*, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Brussel, 378 p.

ADMINISTRATIE PLANNING EN STATISTIEK, (2003) *Het Pact van Vilvoorde in concrete cijfers. De opvolging van de 21 doelstellingen*, Ministerie van de Vlaamse gemeenschap, Brussel, 65 p.

ALBRECHTS, Louis, *Ruimtelijke antwoorden op veroudering: het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen*, in: PLATFORM WONEN VAN OUDEREN, (2001), p. 310-314.

ANCIAUX, Bert (2000) *Vlaams Woonbeleid*, Beleidsnota 2000-2004, Vlaams minister van Cultuur, Jeugd, Stedelijk beleid, Huisvesting en Brusselse Aangelegenheden, Brussel, 2000, 22 p.

BOESMAN, Eddy (2001), *Kwaliteit van de woningen bewoond door bejaarden*, in: PLATFORM WONEN VAN OUDEREN, 2001, 47-48.

CANTILLON, Bea, VUYLSTEEK, Karel & VERBOVEN, Lieve, (red.) (1994), *Visies en Beleid*, Ouderen in solidariteit, Vlaams Welzijnscongres, Kluwer Editorial, Zaventem, , 170 p.

COPPENS, L. (2004), *ANALYSE. Waarom wij los van elkaar willen wonen? Een eigen huisje in het groen*, in: De Standaard (6 september): 43.

DEMEESTER-DE MEYER, Wivina (1993), *Ouderen in solidariteit*. Vlaams Welzijnscongres 1993, Congreswerkboek, Kluwer Editorial, Zaventem, 980 p.

els (11.07.2003) *Vreemdelingen krijgen tips om „niet te storen“*, in De Standaard.

FESTJENS, Marie-Jeanne (1994), *De knelpunten van de vergrijzing: pensioenen en sociale zekerheid*, in: Cantillon, 1994, 5-10.

FROYEN, Hubert (2001), *Wonen van ouderen in een aanpasbaar huis. Aanpasbaar bouwen als bouwen voor iedereen*, in: PLATFORM WONEN VAN OUDEREN, 209-213.

GABRIËLS, Jaak (2001), *Vlaams Woonbeleid 2001-2002*, Beleidsbrief, Vlaams minister van Economie, Buitenlandse Handel en Huisvesting, Brussel, 37 p.

GABRIËLS, Jaak (2002), *Vlaams Woonbeleid 2002-2003*, Beleidsbrief, Vlaams minister van Economie, Buitenlandse Handel en Huisvesting, Brussel, 45 p.

GOOSSENS, Luc, (1993), *De ouderen in/en het woonbeleid*, in: DEMEESTER-DE MEYER, Wivina, , 1993, 747-764.

GOOSSENS, Luc; THOMAS, Isabelle & VANNESTE, Dominique, m.m.v. I. Debeer en Veerle Geurts (1997), *Huisvesting in sociaal-economisch en geografisch perspectief 1981-1991*, Algemene Volks- en Woningtelling op 1 maart 1991, Monografie nr. 10, NIS & DWTC, 307 p.

GOOSSENS, Luc & ROSSAERT, Isabelle (2001), *Een sociaal ouderenhuisvestingsbeleid*, in: PLATFORM WONEN VAN OUDEREN, 2001, 305-309.

HUIGENS, Els (2001), *De openbaarheid van de openbare ruimte. De relatie sociale veiligheid en openbare ruimte*, in: PLATFORM WONEN VAN OUDEREN, 2001, 288-298.

LAGROU, Evert (2001), *Ouderen en stedenbouw. Een verschuiving van functionele naar geografische integratiekaders*, in: PLATFORM WONEN VAN OUDEREN, 2001, 281-287.

LAMBRECHT, M. (1997), *De vergrijzing van de bevolking. Over de analyse van de bevolkingsevolutie en het gevaar van overhaaste conclusies*, Planning Paper 81, Federaal Plannebureau, Brussel, 43 p.

MAES, Trui; VANDEN BERGH, Heleen & JACOBS, Thérèse (1998), *Keerpunten in de woongeschiedenis van ouderen. Een onderzoek naar de woonsituatie van ouderen*, Afdeling Woonbeleid (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap), Brussel, 110 p.

MEULEMANS, Bert; GEURTS, Veerle & DE DECKER, Pascal (1996), *Doelgroepen van het woonbeleid. Een analyse van de woonproblemen in Vlaanderen*, Steunpunt Wonen en Woonbeleid (UFSIA – Universiteit Antwerpen), Antwerpen.

MEULEMANS, Bert; GEURTS, Veerle & DE DECKER, Pascal (1996), *Wonen in Vlaanderen. Een onderzoek naar de doelgroepen van het woonbeleid*, AROHM Brussel, 32p.

NATIONALE WONINGRAAD (1991), *Omggaan met burenoverlast*, Woningraad Extra 55, Almere.

MOYKENS, Karine (2004), *10-jarig bestaan serviceresidentie-Academische zitting 23/01/2004*, Solidariteit voor het Gezin vzw, Brussel, 7 p.

NEVEN, Rik (april 2003), *Doorbreking van het hokjesdenken: OCMW Deinze en Volkshaard sloegen handen in elkaar voor Residentie Rekkelingehof*, Bouwen aan de Gezondheidszorg, nr 51, Geel, 4 p.

PACOLET, J.; LANOYE, H. & VAN DEN CRUYCE, A. (1998), *Financiering van de bouw van serviceflats en rustoorden voor bejaarden*, HIVA (KU Leuven), Leuven.

PANNECOUCKE, Isabelle e.a. (2001), *Profiel van de sociale huurder en subjectieve beleving van de realisaties van de sociale huisvesting*, OASes – CSB (Universiteit Antwerpen), Antwerpen, 177 p.

PANNECOUCKE, Isabelle & DE DECKER, Pascal (2003), *Onderzoek naar de mogelijkheden voor de integratie van de particuliere huurmarkt in het Vlaams Woonbeleid*, OASes (Universiteit Antwerpen), Antwerpen, 264 p.

PAULI, Walter (2003), *Mark Elchardus. Waarom de Wetstraat van vergrijzing dringend politieke prioriteit moeten maken*, in: De Morgen, 20.10.2003, 4.

PAULY, Danny; BOONS, Marc en JACQUES, Stefan e.a.(2003), *Masterplan Ouderenzorg Limburg 2001-2010*, Provincie Limburg, 2de Directie Welzijn, Provinciale Dienst Ouderen, Hasselt, 142 p.

PAUWELS, Koenraad en VANDEN BOER, Lut (2003), *De woonsituatie van ouderen*, Centrum voor bevolkings- en Gezinsstudie – Vlaams-Wetenschappelijke instelling, Brussel, 8 p.

PICKERY, Jan (2004), *Stativaria 31: Woonkwaliteit en tevredenheid met de Woonomgeving in Vlaanderen - Een analyse van de Algemene Socio-Economische Enquête 2001*, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Brussel, 31 p.

PLATFORM WONEN VAN OUDEREN (2001), *Handboek wonen van ouderen. Een veelzijdige kijk op het wonen van een nieuwe generatie*, Afdeling Woonbeleid (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap), Brussel, 378 p.

PLATFORM WONEN VAN OUDEREN (2004), *Creatieve woonvormen*, Leuven, 6 p.

RAES, Tom (1994), *Beleidssuggesties en -instrumenten, inventaris uit de werkvergaderingen*, Ontwerp ten behoeve van de Platformvergadering 25 maart 1994, Platform Wonen van Ouderen, s.e., s.l., 11 p.

SAUWENS, Johan, *Vlaams Woonbeleid 2000-2001* (2000), Beleidsbrief, Vlaams minister van Binnenlandse Aangelegenheden, Ambtenarenzaken en Sport, Brussel, 41 p.

TEUGELS, Marleen (2003), *De ouderenzorg zit structureel in het rood*, Weliswaar, november-december 2003, nr. 51, p. 39-44.

VAN DER VORST, Ignace (2004), *Dossier: Een 'tweede jeugd' in Zuid-Oost Vlaanderen*, Streekplatform Zuid-Oost Vlaanderen, Aalst, 12 p.

VAN HOORN, Frank (2003), *Waarden en normen in de woonomgeving*, in: Tijdschrift voor de Volkshuisvesting, 9(juli 2003)4, 16-20.

VANWEDDINGEN, Myriam e.a. (2003), *VRIND 2003*, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Brussel, 408 p.

VERHETSEL, Ann; WITLOX, Frank & TIERENS, Nele (2003), *Jongeren en wonen in Vlaanderen. Woonsituatie, woonwensen en woonbehoeften*, De Boeck, Antwerpen, 262 p.

VOGELS, Mieke, *Welzijn, Gezondheid en Gelijke Kansen*, Beleidsnota 2000-2004, Vlaams Minister van Welzijn, Gezondheid en Gelijke Kansen, Brussel, 2000, 84 p.

WERKGROEP ALLOCHTONE OUDEREN (30.11.2001), *Adviezen ten behoeve van een ouderenbeleid dat ruimte biedt aan etnisch-culturele minderheden*, uitgewerkt in opdracht van de Vlaamse minister van welzijn, gezondheid en gelijke kansen, Werkgroep Allochtone Ouderen, s.l., 29 p.

WERKGROEP KWALITEITSVOL WONEN VAN OUDEREN (10.12.2001), *Kwaliteitsvol wonen van ouderen*, Beleidsadviezen, s.e., s.l., 41 p.

WILLEMS, Paul, *Inwoners naar aantal en omvang*, Wetenschappelijk Rapport Mira-S-2000, Bevolking

Wonen in de Vlaamse gemeenten. Focus op wonen 2. Analyse op basis van het 'Gemeentelijk Woondossier' (december 2002), Provinciebesturen van Antwerpen, Limburg, Oost-Vlaanderen, Vlaams-Brabant en West-Vlaanderen en Onderzoeksgroep Armoede, Sociale Uitsluiting en de Stad (OASES) – Universiteit Antwerpen.

Belga, VUM-kranten – jdm, Appartementsprijzen met 12 procent gestegen, in: De Standaard – online, (28.10.2004).

BIJLAGEN:

- Bijlage-tabel 1 Aandeel volledig comfort naar socio-economische kenmerken, Vlaanderen
- Bijlage-tabel 2 Aandeel eigenaars naar socio-economische kenmerken, Vlaanderen (1976-1985-1992-1997)
- Bijlage-tabel 3 Profiel van gesubsidieerde en niet-gesubsidieerde eigenaars en huurders, Vlaanderen (1997-1999)
- Bijlage-tekst 1 Vreemdelingen krijgen tips om "niet te storen"
- Bijlage-tabel 4 Evolutie van de totale bevolking in de Oost-Vlaamse gemeenten (2003-2010)
- Bijlage-tabel 5 Demografische coëfficiënten Oost-Vlaanderen (2003)
- Bijlage-tabel 6 Demografische coëfficiënten Oost-Vlaanderen (2010)
- Bijlage-tabel 7 Evolutie in de Oost-Vlaamse gemeenten van het absolute aantal ouderen (65+) en van hun procentuele aandeel ten opzichte van de totale bevolking (2003-2010)
- Bijlage-tabel 8 Evolutie in de Oost-Vlaamse gemeenten van het absolute aantal 65-74-jarigen en van hun procentueel aandeel ten opzichte van de totale bevolking (2003-2010)
- Bijlage-tabel 9 Evolutie in de Oost-Vlaamse gemeenten van het absolute aantal 75-84-jarigen en van hun procentueel aandeel ten opzichte van de totale bevolking (2003-2010)
- Bijlage-tabel 10 Evolutie in de Oost-Vlaamse gemeenten van het absolute aantal 85-plussers en van hun procentueel aandeel ten opzichte van de totale bevolking (2003-2010)
- Bijlage-tabel 11 Percentage 55-64-jarigen ten opzichte van de totale bevolking (2003-2010)
- Bijlage-tabel 12 Kwaliteit van de Oost-Vlaamse woningen volgens leeftijdscategorie (2001)
- Bijlage-tabel 13 Erkenningen Dagverzorgingscentra Oost-Vlaanderen (01.01.2004)
- Bijlage-tabel 14 Erkende Dagverzorgingscentra Oost-Vlaanderen (01.01.2004)
- Bijlage-tabel 15 Erkenningen Centra voor Kortverblijf Oost-Vlaanderen (01.01.2004)
- Bijlage-tabel 16 Erkende Centra voor Kortverblijf Oost-Vlaanderen (01.01.2004)
- Bijlage-tabel 17 Erkenningen Serviceflatgebouwen Oost-Vlaanderen (01.01.2004)
- Bijlage-tabel 18 Erkende Serviceflatgebouwen Oost-Vlaanderen (01.01.2004)
- Bijlage-tabel 19 Erkenningen Rusthuizen Oost-Vlaanderen (01.01.2004)
- Bijlage-tabel 20 Erkende Rusthuizen Oost-Vlaanderen (01.01.2004)

Bijlage-tabel 1: Aandeel volledig comfort naar socio-economische kenmerken, Vlaanderen.

	jonger dan 40				40-64 jaar				65 en ouder				totaal			
	1976	1985	1992	1997	1976	1985	1992	1997	1976	1985	1992	1997	1976	1985	1992	1997
alle huishoudens	55,8	66,6	72,7	73,9	46,4	67,9	72,5	80,9	20,6	40,7	47,5	63,7	43,3	61,2	66,7	74,4
Gezinstype																
Alleenstaande	50,6	49,3	63,7	70,5	31,9	50,3	57,6	74,7	17,6	33,2	40,1	57,9	25,2	40,2	51,1	66,0
koppel zonder kind	49,5	53,0	71,9	68,8	39,4	64,2	70,7	77,8	21,8	44,8	53,8	68,8	34,2	55,1	65,2	72,7
koppel met 1 kind	54,7	67,0	70,8	70,6	55,2	71,0	79,2	83,7	-	-	-	-	54,9	68,5	74,1	77,4
met 2 kinderen	60,6	75,9	80,3	79,9	65,8	82,6	83,8	86,8	-	-	-	-	62,2	78,4	81,6	83,0
met 3/+ kinderen	57,6	78,6	78,9	86,0	62,1	73,9	85,2	89,5	-	-	-	-	59,9	76,5	81,7	87,8
Overige	53,4	(50,0)	(67,6)	(71,3)	41,4	67,9	70,5	82,5	-	-	-	-	39,9	65,9	67,9	79,4
aantal tewerkgestelden																
0	(28,2)	33,8	(53,5)	56,9	23,4	50,1	61,0	73,1	19,7	39,7	47,7	64,0	20,7	42,3	52,0	66,0
1	55,4	62,6	67,1	70,7	51,7	68,0	69,1	76,8	-	-	-	-	51,3	64,9	66,8	73,4
2/+	57,7	74,1	77,9	78,9	47,9	77,6	82,9	88,6	-	-	-	-	51,9	75,6	79,8	84,2
aktiviteit gezinshoofd																
Tewerkgesteld	56,8	69,4	73,8	76,4	51,3	74,4	77,1	84,2	-	-	-	-	53,7	71,9	75,2	80,7
niet-tewerkgesteld	29,0	35,6	55,7	55,0	27,4	51,5	63,0	74,1	20,0	40,4	47,4	63,5	22,3	43,7	53,3	66,4
Pensioen	-	-	-	-	27,4	55,8	66,3	76,5	20,0	40,4	47,4	63,5	21,3	44,1	52,6	67,1
Werkloos	(20,7)	37,5	(65,2)	43,7	15,7	34,2	(49,4)	66,7	-	-	-	-	16,5	35,8	56,2	55,5
ziek/invaliden	-	-	-	-	23,7	55,1	58,5	77,1	-	-	-	-	22,7	53,0	55,2	81,0
beroepscategorie gezinshoofd																
ongeschoold arbeider	38,0	50,3	52,1	56,7	27,0	47,6	48,6	60,8	8,7	24,8	29,2	52,8	24,3	40,1	42,5	57,0
geschoold arbeider	47,0	62,3	69,0	67,2	39,4	57,6	66,0	68,2	13,6	39,7	37,1	50,6	39,2	56,9	63,6	64,2
lager bediende	62,4	69,3	78,1	81,5	61,2	79,3	83,0	89,3	40,7	58,4	60,7	75,4	59,3	72,2	76,4	83,9
kader/ondernemer	83,4	89,1	86,0	89,5	83,5	92,0	89,7	92,3	67,6	(74,9)	(83,8)	90,6	81,7	88,9	87,7	91,2
zelfstandige/landb.	55,5	69,9	72,4	69,3	45,5	73,2	68,4	85,7	22,0	47,5	57,5	58,4	40,1	66,4	66,6	72,2

	jonger dan 40				40-64 jaar				65 en ouder				totaal			
	1976	1985	1992	1997	1976	1985	1992	1997	1976	1985	1992	1997	1976	1985	1992	1997
aantal inkomens																
Alleenstaande	50,6	49,3	63,7	70,5	31,9	50,3	57,6	74,7	17,6	33,2	40,1	57,9	25,2	40,2	51,1	66,0
koppel 1 inkomen	56,9	64,4	66,4	65,7	51,6	68,0	69,8	77,5	23,0	44,3	55,8	67,8	48,6	62,5	65,4	72,3
koppel 2/+ inkomens	55,3	70,5	76,4	77,1	45,0	71,1	77,1	83,9	22,6	50,4	52,2	69,0	44,9	68,3	73,6	79,4
gestand. Inkomensquintiel																
1	30,1	41,6	51,5	57,4	24,2	44,4	55,5	62,4	14,3	31,2	37,3	52,6	18,4	37,6	45,7	56,5
2	47,1	58,9	57,2	71,0	32,1	59,8	56,4	73,8	18,2	35,6	45,8	67,2	32,4	52,8	53,5	70,6
3	51,9	64,8	74,4	69,3	43,5	67,2	72,7	74,4	23,1	49,2	55,8	70,4	44,2	62,7	70,1	71,9
4	53,3	71,3	77,7	77,0	52,9	75,5	80,5	87,6	38,3	65,5	(57,0)	72,0	51,8	72,6	77,0	81,5
5	69,2	79,9	84,1	89,4	69,7	89,1	90,4	93,2	60,0	56,0	(80,0)	(84,5)	68,9	79,7	86,8	91,4
Bestaanszekerheid																
Bestaansonzeker	(33,3)	(33,3)	(40,6)	(53,2)	24,1	47,7	(45,0)	(72,0)	17,3	33,5	31,8	47,8	20,1	37,6	37,3	54,4
Bestaanszeker	56,2	67,8	73,9	75,0	47,7	68,7	73,7	81,2	21,0	41,8	50,1	66,5	45,9	62,6	68,7	75,9
onderwijsniveau gezinshoofd																
lager onderwijs	42,5	52,4	(57,4)	(58,9)	31,5	51,9	51,5	63,5	14,6	29,3	35,8	56,5	27,0	41,9	43,7	59,3
lager middelbaar	50,2	63,2	67,8	65,3	49,7	66,0	72,3	79,8	33,8	50,6	57,7	60,8	48,1	62,5	67,8	71,1
hoger middelbaar	62,8	66,1	69,7	72,5	68,8	80,0	80,9	84,5	47,9	72,7	68,8	78,6	64,4	72,9	74,2	78,9
hoger onderwijs	76,7	75,6	81,5	82,5	85,4	89,8	89,8	93,2	(63,8)	(77,1)	(78,7)	85,6	78,9	81,1	84,5	88,2

Bron: CSB-enquête

Bijlage-tabel 2 Aandeel eigenaars naar socio-economische kenmerken Vlaanderen (1976-1985-1992-1997)

	actieven (-65)				bejaarden (65+)				totaal			
	1976	1985	1992	1997	1976	1985	1992	1997	1976	1985	1992	1997
alle huishoudens	66,2	67,2	67,0	71,6	62,1	68,1	69,6	69,7	65,1	67,4	67,6	71,1
aantal tewerkgestelden												
0	64,7	60,1	65,2	61,3	60,5	67,3	68,6	69,4	61,6	64,9	67,4	66,6
1	66,9	65,0	63,4	65,6	-	-	-	-	67,1	65,5	64,4	65,8
2/+	65,6	71,9	70,4	80,1	-	-	-	-	65,9	72,0	70,5	80,2
aktiviteit gezinshoofd												
tewerkgesteld	66,5	68,4	67,0	73,4	-	-	-	-	66,7	68,4	66,9	73,2
niet-tewerkgesteld	64,2	62,5	67,4	66,0	61,7	67,9	69,7	70,0	62,4	65,8	68,7	68,4
pensioen	73,9	77,9	79,3	82,2	61,8	67,9	69,7	70,0	63,8	70,4	72,3	73,2
werkloos	44,4	35,1	47,2	37,8	-	-	-	-	44,7	35,1	47,2	37,8
ziek/invalide	67,5	67,8	64,8	69,7	-	-	-	-	65,4	67,8	64,8	69,7
beroepsstat. gezinshoofd												
ongeschoold arbeider	63,5	58,0	56,6	50,5	56,7	63,4	66,2	65,2	61,5	59,9	60,1	55,6
geschoold arbeider	64,3	69,9	65,4	68,9	56,0	74,6	78,7	72,1	63,2	70,5	67,1	69,5
lager bediende	64,9	67,6	69,3	76,3	59,8	70,7	61,7	67,3	64,4	68,0	67,7	74,3
kader/ondernemer	69,3	73,7	75,6	81,9	73,0	80,1	86,9	79,3	69,7	74,5	76,9	81,5
zelfstandige/landb.	73,8	67,6	69,8	70,0	75,8	77,5	76,9	84,2	74,5	69,9	71,8	74,7
aantal inkomens												
alleenstaande	49,8	36,0	41,0	44,7	49,8	60,3	57,3	53,5	49,9	50,3	48,6	48,6
koppel 1 inkomen	71,4	71,8	74,5	75,1	72,6	79,9	81,9	79,2	71,6	73,4	76,4	76,4
koppel 2/+ inkomens	64,7	70,2	71,3	79,3	67,7	70,4	78,8	86,0	65,2	70,3	72,3	80,3
gestand. inkomensquintiel												
1	61,2	55,6	53,9	52,0	60,6	67,2	64,0	65,6	60,9	61,0	59,0	58,8
2	67,0	64,6	65,9	65,1	61,9	65,7	72,6	69,3	65,6	64,9	67,9	66,7
3	69,4	68,5	67,4	69,7	64,8	68,0	71,5	69,7	68,9	68,4	68,2	69,7
4	66,3	71,6	68,4	78,4	67,9	70,3	77,0	77,0	66,3	71,4	69,2	78,2
5	64,0	70,6	73,5	81,7	75,9	76,9	78,6	84,2	64,7	71,2	74,0	81,9
bestaanszekerheid												
bestaansonzeker	56,3	51,9	39,9	39,7	64,7	63,3	62,4	64,1	62,1	57,7	51,7	53,4
bestaanszeker	66,6	67,8	68,2	73,0	61,3	68,7	70,8	70,6	65,6	68,0	68,7	72,4
onderwijsniv. gezinshoofd												
lager onderwijs	68,5	71,3	67,3	64,3	61,2	67,8	70,7	63,7	65,7	69,7	69,1	64,0
lager middelbaar	64,9	66,1	67,8	70,7	67,8	62,0	64,5	74,4	65,2	65,4	67,2	71,6
hoger middelbaar	66,6	64,8	66,1	67,3	60,3	73,7	68,3	79,3	66,1	65,8	66,4	68,9
hoger onderwijs	61,8	67,3	66,5	79,6	72,3	79,5	76,3	79,0	62,8	68,3	67,2	79,5

cursief=minder dan 50 gevallen

Bron: CSB-enquêtes

Bijlage-tabel 3 Profiel van gesubsidieerde en niet-gesubsidieerde eigenaars en huurders (Vlaanderen 1997/1999)

	Niet gesub. eigenaars	SEP 1997 Gesubsid. eigenaars	Private huurders	Totaal*	Survey 1999 Sociale huurders
Leeftijd gezinshoofd					
- 35	14,9	10,3	37,2	18,1	14,9
35 - 44	21,5	24,9	19,5	22,0	21,9
45 - 64	35,8	41,3	19,9	33,4	35,5
65/+	27,8	23,5	23,4	26,4	27,7
Burgerlijke staat gezinshoofd					
gehuwd	72,5	82,0	40,2	66,1	39,2
ongehuwd	7,8	4,6	28,9	12,3	16,4
weduwstaat	12,1	9,6	13,5	12,9	19,0
gescheiden	6,6	3,8	13,7	7,3	23,3
feitelijk gescheiden	1,0	0,2	3,6	1,2	2,1
Nationaliteit					
belg	97,6	97,4	94,2	96,4	93,8
ander EU-land	1,9	1,3	3,7	2,1	1,4
marokkaanse	0,2	0,4	0,6	0,3	1,7
turkse	0,1	0,8	0,2	0,5	1,4
ander	0,2	0,1	1,3	0,5	1,7
Aktiviteit					
tewerkgesteld	55,9	59,7	58,0	55,8	34,4
niet tewerkgesteld	44,1	40,3	42,0	44,2	65,6
pensioen	37,7	35,8	28,7	35,8	36,4
werkloos	2,8	2,1	8,8	4,7	16,3
ziek/invalide	2,6	1,9	1,7	2,4	11,0
Onderwijsniveau gezinshoofd					
lager onderwijs	22,5	25,6	24,5	26,3	48,4
lager middelbaar	20,9	27,1	22,5	23,2	28,0
hoger middelbaar	27,9	25,7	34,7	27,6	21,1
hoger onderwijs	28,7	21,7	18,3	22,9	2,5
Beroep gezinshoofd					
ongeschoolde arbeider	10,0	12,8	18,8	14,4	43,1
geschoolde arbeider	20,9	26,9	26,9	24,1	30,9
lager bediende	32,2	33,4	29,7	31,5	18,7
kader/ vrij beroep	21,1	15,1	11,8	16,3	2,3
kleine zelfstandige	14,4	10,2	11,5	12,1	2,8
Gezinstype					
1 bejaarde	11,0	8,0	16,2	12,8	20,9
1 actieve	8,3	4,0	24,7	11,0	17,4
Eenoudergezin	2,0	1,9	4,8	2,7	12,7
2 bejaarden	20,2	18,2	9,6	16,6	13,0
2 actieven zonder kind	15,4	15,5	19,5	16,0	11,0
met 1 kind	11,0	11,9	11,1	11,0	5,1
met 2 kinderen	15,4	14,5	6,9	12,7	4,5

met 3/+ kinderen	4,6	9,2	1,5	5,3	6,4
overige zonder kinderen	8,5	10,3	4,0	7,7	4,5
met kinderen	3,6	6,7	1,9	4,1	4,6
Aantal huishoudens	1.124	811	535	2.725	842

Bron: Pannecoucke, Isabelle, (2001), 60.

Bijlage-tekst 1

De Standaard
—Online—

Vreemdelingen krijgen tips om „niet te storen“

(els)
11/07/2003

SINT-TRUIDEN -- Het stadsbestuur van Sint-Truiden heeft enkele aanbevelingen geformuleerd, die het samenleven van de Truienaars met allochtonen moet bevorderen. Elke vreemdeling, die in de stad komt wonen, krijgt een folder met de tips.

De folder wordt uitgedeeld in winkelstraten en op plaatsen waar veel volk samenkomt. Samen met de richtlijnen krijgen de inwoners een pen met het logo „een stad apart“ en met de afbeelding van een wit en zwart mannetje die mekaar omarmen. Stadswachten delen de tips en de pennen samen met asielzoekers uit en ze sporen burgers aan om verdraagzamer te zijn. De actie kwam er in samenwerking met onder meer het opvangcentrum voor asielzoekers.

De aanbevelingen zijn samengevat in acht leefregels met foto:

- Geen bromfietsen tegen de gevels als dat anderen hindert
- Op de bromfiets is een helm verplicht
- Blikjes, flesjes en ander klein afval horen in de vuilnisbak
- Fietsen moet rechts op de weg of op het fietspad en de fiets moet goed verlicht zijn
- Lawaai stoort
- Dronkenschap op openbaar domein is strafbaar
- Het betreden van privé-eigendom is verboden
- Voetgangers op het voetpad, aan winkels en op parkeerterreinen mogen niet gehinderd worden.

De regels zijn een reactie op overtredingen en klachten van inwoners. „De vreemdelingen zijn niet altijd vertrouwd met onze gewoontes“, zegt burgemeester Ludwig Vandenhove (SP.A). „In de zomermaanden troepen ze bijvoorbeeld makkelijker samen in de straten. Dit is niet verboden, maar het is niet de gewoonte en het komt bedreigend over. Het bijhorende lawaai stoort de buurt. Dat zijn de meest voorkomende klachten.“ Tegelijkertijd zullen de politie en het stadsbestuur strenger toezien op discriminatie in discotheken en dancings.

Copyright | De Standaard Online 2003

Bijlage-tabel 4 Evolutie van de totale bevolking in de Oost-Vlaamse gemeenten (2003 -2010)

gemeente	totale bevolking 2003	totale bevolking 2010	% groei totale bevolking 2010 - 2003
Aalst	76.230	75.651	-0,8
Denderleeuw	17.261	17.449	1,1
Erpe-Mere	19.620	20.028	2,1
Geraardsbergen	31.207	31.500	0,9
Haaltert	17.624	17.967	1,9
Herzele	16.821	17.281	2,7
Lede	17.084	17.210	0,7
Ninove	35.014	35.537	1,5
Sint-Lievens-Houtem	9.235	9.221	-0,2
Zottegem	24.815	24.744	-0,3
Totaal arr. Aalst	264.911	266.588	0,6
Berlare	14.441	15.319	6,1
Buggenhout	13.924	14.028	0,7
Dendermonde	43.753	44.190	1,0
Hamme	22.593	22.399	-0,9
Laarne	11.637	11.581	-0,5
Lebbeke	17.889	18.314	2,4
Waasmunster	10.346	10.487	1,4
Wetteren	22.983	23.073	0,4
Wichelen	11.080	11.233	1,4
Zele	20.517	20.546	0,1
Totaal arr. Dendermonde	189.163	191.170	1,1
Assenede	13.277	12.988	-2,2
Eeklo	19.015	18.854	-0,8
Kaprijke	6.293	6.393	1,6
Maldegem	22.341	22.784	2,0
Sint-Laureins	6.577	6.615	0,6
Zelzate	12.256	12.139	-1,0
Totaal arr. Eeklo	79.759	79.773	0,0
Aalter	18.727	19.344	3,3
De Pinte	10.339	10.498	1,5
Deinze	28.379	29.419	3,7
Destelbergen	17.446	17.482	0,2
Evergem	31.913	32.765	2,7
Gavere	12.427	13.130	5,7
Gent	218.817	213.194	-2,6
Knesselare	7.937	8.028	1,1
Lochristi	19.526	20.562	5,3
Lovendegem	9.065	8.854	-2,3
Melle	10.394	10.515	1,2
Merebeke	22.082	22.776	3,1
Moerbeke	5.846	5.979	2,3
Nazareth	11.386	11.972	5,1
Nevele	11.240	11.476	2,1
Oosterzele	13.611	14.072	3,4
Sint-Martens-Latem	8.443	8.488	0,5
Waarschoot	8.580	9.228	7,6
Wachtebeke	6.721	6.503	-3,2
Zomergem	8.496	8.699	2,4
Zulte	14.647	15.033	2,6
Totaal arr. Gent	496.022	498.017	0,4

gemeente	totale bevolking 2003	totale bevolking 2010	% groei totale bevolking 2010 - 2003
Brakel	13.631	13.532	-0,7
Horebeke	2.092	2.166	3,5
Kluisbergen	6.023	5.990	-0,5
Kruishoutem	7.962	8.103	1,8
Lierde	6.403	6.524	1,9
Maarkedal	6.430	6.440	0,2
Oudenaarde	27.639	27.785	0,5
Ronse	23.606	23.192	-1,8
Wortegem-Petegem	6.197	6.333	2,2
Zingem	6.545	6.509	-0,6
Zwalm	7.810	7.943	1,7
Totaal arr. Oudenaarde	114.338	114.517	0,2
Beveren	46.292	47.553	2,7
Kruibeke	14.090	13.724	-2,6
Lokeren	37.540	39.023	4,0
Sint-Gillis-Waas	17.594	18.008	2,4
Sint-Niklaas	67.538	66.819	-1,1
Stekene	17.250	17.776	3,0
Temse	26.293	27.281	3,8
Totaal arr. Sint-Niklaas	226.597	230.184	1,6
Oost-Vlaanderen	1.370.790	1.380.249	0,7

Bijlage-tabel 5 Demografische coëfficiënten 2003.

Gemeenten	80+	60+	20-59	0-19	50-59	dependente coëfficiënt	verouderings coëfficiënt	interne vergrijzing	familiale zorgindex
Aalst	3.069	18.271	42.617	15.342	9.764	43	119	17	31
Denderleeuw	608	3.659	9.982	3.620	2.177	37	101	17	28
Erpe-Mere	885	4.532	10.862	4.226	2.442	42	107	20	36
Geraardsbergen	1.329	7.314	17.402	6.491	4.176	42	113	18	32
Haaltert	631	3.856	9.961	3.807	2.179	39	101	16	29
Herzele	657	3.686	9.389	3.746	2.052	39	98	18	32
Lede	624	3.833	9.680	3.571	2.402	40	107	16	26
Ninove	1.279	7.694	19.749	7.571	4.736	39	102	17	27
Sint-Lievens-Houtem	466	2.232	5.010	1.993	1.148	45	112	21	41
Zottegem	1.103	6.131	13.624	5.060	3.216	45	121	18	34
totaal arr. Aalst	10.651	61.208	148.276	55.427	34.292	41	110	17	31
Berlare	531	3.149	8.083	3.209	1.779	39	98	17	30
Buggenhout	541	3.054	7.917	2.953	1.884	39	103	18	29
Dendermonde	1.922	9.923	24.351	9.479	5.686	41	105	19	34
Hamme	895	5.119	12.411	5.063	3.082	41	101	17	29
Laarne	403	2.565	6.537	2.535	1.624	39	101	16	25
Lebbeke	715	4.036	9.984	3.869	2.307	40	104	18	31
Waasmunster	358	2.109	5.795	2.442	1.589	36	86	17	23
Wetteren	967	5.426	12.757	4.800	2.958	43	113	18	33
Wichelen	370	2.354	6.296	2.430	1.432	37	97	16	26
Zele	739	4.183	11.346	4.988	2.558	37	84	18	29
Totaal arr. Dendermonde	7.441	41.918	105.477	41.768	24.899	40	100	18	30
Assenede	586	3.093	7.172	3.012	1.690	43	103	19	35
Eeklo	889	4.887	10.271	3.857	2.526	48	127	18	35
Kaprijke	272	1.397	3.483	1.413	824	40	99	19	33
Maldegem	940	5.141	12.313	4.887	2.818	42	105	18	33
Sint-Laureins	291	1.582	3.545	1.450	793	45	109	18	37
Zelzate	520	3.195	6.599	2.462	1.814	48	130	16	29
Totaal arr. Eeklo	3.498	19.295	43.383	17.081	10.465	44	113	18	33
Aalter	634	3.798	10.419	4.510	2.273	36	84	17	28
De Pinte	282	2.098	5.772	2.469	1.464	36	85	13	19
Deinze	1.215	6.394	15.709	6.276	3.620	41	102	19	34
Destelbergen	582	3.927	9.636	3.883	2.439	41	101	15	24
Evergem	1.313	7.195	17.521	7.197	3.907	41	100	18	34
Gavere	470	2.509	6.970	2.948	1.536	36	85	19	31
Gent	10.309	51.867	121.781	45.169	26.833	43	115	20	38
Knesselare	311	1.772	4.415	1.750	1.054	40	101	18	30
Lochristi	790	3.894	10.996	4.636	2.543	35	84	20	31
Lovendegem	310	2.048	5.125	1.892	1.506	40	108	15	21
Melle	463	2.489	5.619	2.286	1.310	44	109	19	35
Merelbeke	914	4.723	12.154	5.205	2.843	39	91	19	32
Moerbeke	244	1.273	3.341	1.232	808	38	103	19	30
Nazareth	575	2.382	6.331	2.673	1.424	38	89	24	40
Nevele	416	2.454	6.052	2.734	1.350	41	90	17	31
Oosterzele	461	2.781	7.510	3.320	1.522	37	84	17	30
Sint-Martens-Latem	274	2.032	4.485	1.926	1.225	45	106	13	22
Waarschoot	334	1.843	4.753	1.984	986	39	93	18	34
Wachtebeke	318	1.596	3.666	1.459	1.034	44	109	20	31
Zomergem	441	2.031	4.570	1.895	1.038	44	107	22	42
Zulte	445	2.874	8.154	3.619	1.678	35	79	15	27
Totaal arr. Gent	21.101	111.980	274.979	109.063	62.393	41	103	19	34

Gemeenten	80+	60+	20-59	0-19	50-59	dependente coëfficiënt	verouderings coëfficiënt	interne vergrijzing	familiale zorgindex
Brakel	685	3.548	7.319	2.764	1.760	48	128	19	39
Horebeke	190	569	1.079	444	266	53	128	33	71
Kluisbergen	325	1.461	3.229	1.333	731	45	110	22	44
Kruishoutem	295	1.660	4.375	1.927	931	38	86	18	32
Lierde	231	1.500	3.481	1.422	823	43	105	15	28
Maarkedal	471	1.685	3.285	1.460	783	51	115	28	60
Oudenaarde	1.251	6.632	14.979	6.028	3.322	44	110	19	38
Ronse	1.084	5.631	12.458	5.517	2.930	45	102	19	37
Wortegem-Petegem	248	1.234	3.392	1.571	780	36	79	20	32
Zingem	278	1.502	3.543	1.500	855	42	100	19	33
Zwalm	317	1.704	4.374	1.732	1.008	39	98	19	31
Totaal arr. Oudenaarde	5.375	27.126	61.514	25.698	14.189	44	106	20	38
Beveren	1.609	9.381	26.172	10.739	6.170	36	87	17	26
Kruibeke	586	3.363	7.700	3.027	1.977	44	111	17	30
Lokeren	1.311	7.351	21.208	8.981	4.715	35	82	18	28
Sint-Gillis-Waas	740	3.617	9.725	4.252	2.270	37	85	20	33
Sint-Niklaas	2.848	15.945	36.796	14.797	9.073	43	108	18	31
Stekene	600	3.471	9.765	4.014	2.386	36	86	17	25
Temse	918	5.297	14.766	6.230	3.411	36	85	17	27
Totaal arr. Sint-Niklaas	8.612	48.425	126.132	52.040	30.002	38	93	18	29
Totaal Oost-Vlaanderen	56.678	309.952	759.761	301.077	176.240	41	103	18	32

Bijlage-tabel 6 Demografische coëfficiënten 2010.

Gemeenten	80+	60+	20-59	0-19	50-59	dependentie coëfficiënt	verouderings coëfficiënt	interne vergrijzing	familiale zorgindex
Aalst	4.092	19.635	41.319	14.697	11.233	48	134	21	36
Denderleeuw	836	4.106	9.676	3.667	2.546	42	112	20	33
Erpe-Mere	1.174	5.021	10.734	4.273	2.786	47	118	23	42
Geraardsbergen	1.718	8.028	16.953	6.519	4.670	47	123	21	37
Haaltert	846	4.209	9.885	3.873	2.675	43	109	20	32
Herzele	867	4.111	9.388	3.782	2.248	44	109	21	39
Lede	828	4.387	9.236	3.587	2.571	47	122	19	32
Ninove	1.718	8.832	19.033	7.672	5.084	46	115	19	34
Sint-Lievens-Houtem	529	2.396	4.847	1.978	1.224	49	121	22	43
Zottegem	1.437	6.681	13.028	5.035	3.560	51	133	22	40
totaal arr. Aalst	14.045	67.406	144.099	55.083	38.597	47	122	21	36
Berlare	772	3.614	8.261	3.444	2.153	44	105	21	36
Buggenhout	675	3.506	7.624	2.898	1.955	46	121	19	35
Dendermonde	2.446	11.018	23.785	9.387	6.534	46	117	22	37
Hamme	1.147	5.841	11.864	4.694	3.092	49	124	20	37
Laarne	566	2.924	6.237	2.420	1.661	47	121	19	34
Lebbeke	915	4.480	9.896	3.938	2.464	45	114	20	37
Waasmunster	473	2.612	5.633	2.242	1.649	46	117	18	29
Wetteren	1.312	5.985	12.367	4.721	3.242	48	127	22	40
Wichelen	522	2.660	6.139	2.434	1.669	43	109	20	31
Zele	966	4.724	11.162	4.660	2.706	42	101	20	36
Totaal arr. Dendermonde	9.794	47.364	102.968	40.838	27.125	46	116	21	36
Assenede	679	3.364	6.735	2.889	1.743	50	116	20	39
Eeklo	1.120	5.375	9.690	3.789	2.605	55	142	21	43
Kaprijke	310	1.578	3.456	1.359	852	46	116	20	36
Maldegem	1.174	5.620	12.291	4.873	3.211	46	115	21	37
Sint-Laureins	342	1.617	3.523	1.475	986	46	110	21	35
Zelzate	700	3.657	6.075	2.407	1.717	60	152	19	41
Totaal arr. Eeklo	4.325	21.211	41.770	16.792	11.114	51	126	20	39
Aalter	851	4.406	10.399	4.539	2.383	42	97	19	36
De Pinte	406	2.520	5.753	2.225	1.617	44	113	16	25
Deinze	1.591	7.322	15.791	6.306	4.026	46	116	22	40
Destelbergen	813	4.520	9.282	3.680	2.591	49	123	18	31
Evergem	1.769	8.146	17.327	7.292	4.281	47	112	22	41
Gavere	623	2.925	7.117	3.088	1.782	41	95	21	35
Gent	11.829	53.701	116.965	42.528	28.582	46	126	22	41
Knesselare	381	1.979	4.296	1.753	1.125	46	113	19	34
Lochristi	1.072	4.777	11.071	4.714	2.728	43	101	22	39
Lovendegem	427	2.626	4.516	1.712	1.347	58	153	16	32
Melle	611	2.753	5.525	2.237	1.464	50	123	22	42
Merelbeke	1.087	5.315	12.129	5.332	3.129	44	100	20	35
Moerbeke	293	1.426	3.318	1.235	875	43	115	21	33
Nazareth	717	2.832	6.421	2.719	1.589	44	104	25	45
Nevele	530	2.692	6.091	2.693	1.505	44	100	20	35
Oosterzele	607	3.047	7.776	3.249	1.900	39	94	20	32
Sint-Martens-Latem	372	2.388	4.176	1.924	1.194	57	124	16	31
Waarschoot	436	2.031	5.011	2.186	1.142	41	93	21	38
Wachtebeke	390	1.952	3.247	1.304	934	60	150	20	42
Zomergem	623	2.271	4.578	1.850	1.251	50	123	27	50
Zulte	598	3.138	8.361	3.534	2.009	38	89	19	30
Totaal arr. Gent	26.026	122.767	269.150	106.100	67.454	46	116	21	39

Gemeenten	80+	60+	20-59	0-19	50-59	dependentie coëfficiënt	verouderings coëfficiënt	interne vergrijzing	familiale zorgindex
Brakel	897	3.754	7.073	2.705	2.024	53	139	24	44
Horebeke	211	615	1.045	506	242	59	122	34	87
Kluisbergen	381	1.560	3.159	1.271	766	49	123	24	50
Kruishoutem	381	1.784	4.498	1.821	1.065	40	98	21	36
Lierde	313	1.612	3.522	1.390	933	46	116	19	34
Maarkedal	559	1.831	3.251	1.358	831	56	135	31	67
Oudenaarde	1.498	6.971	15.001	5.813	3.868	46	120	21	39
Ronse	1.301	5.905	12.125	5.162	3.146	49	114	22	41
Wortegem-Petegem	275	1.376	3.376	1.581	835	41	87	20	33
Zingem	320	1.622	3.377	1.510	871	48	107	20	37
Zwalm	380	1.894	4.359	1.690	1.159	43	112	20	33
Totaal arr. Oudenaarde	6.516	28.924	60.786	24.807	15.740	48	117	23	41
Beveren	2.087	11.126	25.836	10.591	6.614	43	105	19	32
Kruibeke	768	3.813	7.138	2.773	1.981	53	138	20	39
Lokeren	1.563	8.520	21.455	9.048	4.921	40	94	18	32
Sint-Gillis-Waas	884	4.231	9.635	4.142	2.401	44	102	21	37
Sint-Niklaas	3.562	17.806	35.196	13.817	9.246	51	129	20	39
Stekene	800	4.160	9.638	3.978	2.545	43	105	19	31
Temse	1.166	6.271	14.716	6.294	3.584	43	100	19	33
Totaal arr. Sint-Niklaas	10.830	55.927	123.614	50.643	31.292	45	110	19	35
Totaal Oost-Vlaanderen	71.536	343.599	742.387	294.263	191.322	46	117	21	37

Bijlage-tabel 7: Evolutie in de Oost-Vlaamse gemeenten van het absolute aantal ouderen (65+) en van hun procentueel aandeel ten opzichte van de totale bevolking (2003 – 2010).

gemeente	totaal aantal 65+ 2003	totaal aantal 65+ 2010	evolutie 65+ 2010 - 2003	% 65+ tov totale bevolking 2003	% 65+ tov totale bevolking 2010	% groei 65+ tov totale bevolking 2010 - 2003
Aalst	14.440	15.054	614	18,9	19,9	1,0
Denderleeuw	2.861	3.084	223	16,6	17,7	1,1
Erpe-Mere	3.603	3.878	275	18,4	19,4	1,0
Geraardsbergen	5.800	5.974	174	18,6	19,0	0,4
Haaltert	3.059	3.178	119	17,4	17,7	0,3
Herzele	2.909	3.100	191	17,3	17,9	0,6
Lede	2.970	3.199	229	17,4	18,6	1,2
Ninove	5.995	6.496	501	17,1	18,3	1,2
Sint-Lievens-Houtem	1.807	1.846	39	19,6	20,0	0,5
Zottegem	4.833	5.050	217	19,5	20,4	0,9
Totaal arr. Aalst	48.277	50.859	2.582	18,1	19,1	0,9
Berlare	2.461	2.723	262	17,0	17,8	0,7
Buggenhout	2.362	2.581	219	17,0	18,4	1,4
Dendermonde	7.868	8.290	422	18,0	18,8	0,8
Hamme	4.011	4.344	333	17,8	19,4	1,6
Laarne	1.981	2.149	168	17,0	18,6	1,5
Lebbeke	3.128	3.338	210	17,5	18,2	0,7
Waasmunster	1.606	1.816	210	15,5	17,3	1,8
Wetteren	4.265	4.555	290	18,6	19,7	1,2
Wichelen	1.834	2.011	177	16,6	17,9	1,4
Zele	3.221	3.535	314	15,7	17,2	1,5
Totaal arr. Dendermonde	32.737	35.342	2.605	17,1	18,5	1,2
Assenede	2.377	2.503	126	17,9	19,3	1,4
Eeklo	3.807	4.134	327	20,0	21,9	1,9
Kaprijke	1.105	1.160	55	17,6	18,1	0,6
Maldegem	4.024	4.265	241	18,0	18,7	0,7
Sint-Laureins	1.253	1.240	-13	19,1	18,7	-0,3
Zelzate	2.499	2.691	192	20,4	22,2	1,8
Zomergem	1.643	1.784	141	19,3	20,5	1,2
Totaal arr. Eeklo	16.708	17.777	1.069	20,9	22,3	1,3
Aalter	2.895	3.267	372	15,5	16,9	1,4
De Pinte	1.553	1.830	277	15,0	17,4	2,4
Deinze	4.964	5.538	574	17,5	18,8	1,3
Destelbergen	2.990	3.316	326	17,1	19,0	1,8
Evergem	5.564	6.198	634	17,4	18,9	1,5
Gavere	1.957	2.198	241	15,7	16,7	1,0
Gent	41.195	41.089	-106	18,8	19,3	0,4
Knesselare	1.360	1.482	122	17,1	18,5	1,3
Lochristi	3.008	3.483	475	15,4	16,9	1,5
Lovendegem	1.497	1.861	364	16,5	21,0	4,5
Melle	1.970	2.097	127	19,0	19,9	1,0
Merelbeke	3.683	3.915	232	16,7	17,2	0,5
Moerbeke	991	1.028	37	17,0	17,2	0,2
Nazareth	1.853	2.096	243	16,3	17,5	1,2
Nevele	1.898	2.036	138	16,9	17,7	0,9
Oosterzele	2.129	2.303	174	15,6	16,4	0,7
Sint-Martens-Latem	1.481	1.755	274	17,5	20,7	3,1
Waarschoot	1.454	1.517	63	16,9	16,4	-0,5
Wachtebeke	1.170	1.420	250	17,4	21,8	4,4
Zulte	2.241	2.325	84	15,3	15,5	0,2
Totaal arr. Gent	85.853	90.754	4.901	17,2	18,2	0,9

gemeente	totaal aantal 65+ 2003	totaal aantal 65+ 2010	evolutie 65+ 2010 - 2003	% 65+ tov totale bevolking 2003	% 65+ tov totale bevolking 2010	% groei 65+ tov totale bevolking 2010 - 2003
Brakel	2.837	2.896	59	20,8	21,4	0,6
Horebeke	463	487	24	22,1	22,5	0,4
Kluisbergen	1.167	1.186	19	19,4	19,8	0,4
Kruishoutem	1.324	1.336	12	16,6	16,5	-0,1
Lierde	1.167	1.218	51	18,2	18,7	0,4
Maarkedal	1.350	1.450	100	21,0	22,5	1,5
Oudenaarde	5.263	5.332	69	19,0	19,2	0,1
Ronse	4.508	4.485	-23	19,1	19,3	0,2
Wortegem-Petegem	970	991	21	15,7	15,6	0,0
Zingem	1.172	1.195	23	17,9	18,4	0,5
Zwalm	1.351	1.412	61	17,3	17,8	0,5
Totaal arr. Oudenaarde	21.572	21.988	416	18,8	19,2	0,3
Beveren	7.197	8.013	816	15,5	16,9	1,3
Kruibeke	2.582	2.857	275	18,3	20,8	2,5
Lokeren	5.656	6.150	494	15,1	15,8	0,7
Sint-Gillis-Waas	2.776	3.127	351	15,8	17,4	1,6
Sint-Niklaas	12.391	13.317	926	18,3	19,9	1,6
Stekene	2.643	3.016	373	15,3	17,0	1,6
Temse	4.041	4.511	470	15,4	16,5	1,2
Totaal arr. Sint-Niklaas	37.286	40.991	3.705	16,2	17,8	1,4
Oost-Vlaanderen	242.433	257.711	15.278	17,6	18,7	1,1

Bijlage-tabel 8 Evolutie in de Oost-Vlaamse gemeenten van het absolute aantal 65-74-jarigen en van hun procentueel aandeel ten opzichte van de totale bevolking (2003 – 2010).

gemeente	totaal aantal 65-74-jarigen		% 65-74-jarigen tov totale bevolking		2010-2003	
	2003	2010	2003	2010	%	absoluut
Aalst	8.329	7.424	10,9	9,8	-1,1	-905
Denderleeuw	1.645	1.570	9,5	9,0	-0,5	-75
Erpe-Mere	2.010	1.799	10,2	9,0	-1,3	-211
Geraardsbergen	3.231	2.898	10,4	9,2	-1,2	-333
Haaltert	1.807	1.563	10,3	8,7	-1,6	-244
Herzele	1.697	1.506	10,1	8,7	-1,4	-191
Lede	1.726	1.651	10,1	9,6	-0,5	-75
Ninove	3.436	3.337	9,8	9,4	-0,4	-99
Sint-Lievens-Houtem	993	869	10,8	9,4	-1,3	-124
Zottegem	2.699	2.495	10,9	10,1	-0,8	-204
Totaal arr. Aalst	27.573	25.112	10,3	9,4	-0,9	-2.461
Berlare	1.424	1.341	9,9	8,8	-1,1	-83
Buggenhout	1.345	1.349	9,7	9,6	0,0	4
Dendermonde	4.241	4.062	9,7	9,2	-0,5	-179
Hamme	2.274	2.212	10,1	9,9	-0,2	-62
Laarne	1.139	1.089	9,8	9,4	-0,4	-50
Lebbeke	1.763	1.695	9,9	9,3	-0,6	-68
Waasmunster	915	965	8,8	9,2	0,4	50
Wetteren	2.418	2.225	10,5	9,6	-0,9	-193
Wichelen	1.105	1.039	10,0	9,2	-0,7	-66
Zele	1.811	1.822	8,8	8,9	0,0	11
Totaal arr. Dendermonde	18.435	17.799	9,6	9,3	-0,3	-636
Assenede	1.337	1.270	10,1	9,8	-0,3	-67
Eeklo	2.164	2.087	11,4	11,1	-0,3	-77
Kaprijke	618	579	9,8	9,1	-0,8	-39
Maldegem	2.265	2.169	10,1	9,5	-0,6	-96
Sint-Laureins	698	624	10,6	9,4	-1,2	-74
Zelzate	1.482	1.386	12,1	11,4	-0,7	-96
Totaal arr. Eeklo	8.564	8.115	10,7	10,2	-0,6	-449
Aalter	1.654	1.695	8,8	8,8	-0,1	41
De Pinte	972	1.045	9,4	10,0	0,6	73
Deinze	2.739	2.765	9,7	9,4	-0,3	26
Destelbergen	1.799	1.781	10,3	10,2	-0,1	-18
Evergem	3.168	3.059	9,9	9,3	-0,6	-109
Gavere	1.102	1.074	8,9	8,2	-0,7	-28
Gent	22.011	20.179	10,1	9,5	-0,6	-1.832
Knesselare	752	778	9,5	9,7	0,2	26
Lochristi	1.619	1.660	8,3	8,1	-0,2	41
Lovendegem	906	1.046	10,0	11,8	1,8	140
Melle	1.088	1.025	10,5	9,7	-0,7	-63
Merelbeke	2.032	1.964	9,2	8,6	-0,6	-68
Moerbeke	527	513	9,0	8,6	-0,4	-14
Nazareth	952	974	8,4	8,1	-0,2	22
Nevele	1.108	1.058	9,9	9,2	-0,6	-50
Oosterzele	1.225	1.183	9,0	8,4	-0,6	-42
Sint-Martens-Latem	930	1.001	11,0	11,8	0,8	71
Waarschoot	836	744	9,7	8,1	-1,7	-92
Wachtebeke	628	773	9,3	11,9	2,5	145
Zomergem	876	749	10,3	8,6	-1,7	-127
Zulte	1.328	1.171	9,1	7,8	-1,3	-157
Totaal arr. Gent	48.252	46.237	9,7	9,3	-0,4	-2.015

gemeente	totaal aantal 65-74-jarigen		% 65-74-jarigen tov totale bevolking		2010-2003	
	2003	2010	2003	2010	%	absoluut
Brakel	1.505	1.330	11,0	9,8	-1,2	-175
Horebeke	181	184	8,7	8,5	-0,2	3
Kluisbergen	598	540	9,9	9,0	-0,9	-58
Kruishoutem	723	670	9,1	8,3	-0,8	-53
Lierde	683	605	10,7	9,3	-1,4	-78
Maarkedal	623	598	9,7	9,3	-0,4	-25
Oudenaarde	2.901	2.595	10,5	9,3	-1,2	-306
Ronse	2.440	2.176	10,3	9,4	-1,0	-264
Wortegem-Petegem	520	487	8,4	7,7	-0,7	-33
Zingem	674	590	10,3	9,1	-1,2	-84
Zwalm	759	709	9,7	8,9	-0,8	-50
Totaal arr. Oudenaarde	11.607	10.484	10,1	9,2	-1,0	-1.123
Beveren	4.082	4.236	8,8	8,9	0,1	154
Kruibeke	1.450	1.478	10,3	10,8	0,5	28
Lokeren	3.188	3.308	8,5	8,5	0,0	120
Sint-Gillis-Waas	1.484	1.632	8,4	9,1	0,6	148
Sint-Niklaas	7.001	6.895	10,4	10,3	0,0	-106
Stekene	1.494	1.591	8,7	9,0	0,3	97
Temse	2.321	2.413	8,8	8,8	0,0	92
Totaal arr. Sint-Niklaas	21.020	21.553	9,1	9,4	0,2	533
Oost-Vlaanderen	135.451	129.300	9,9	9,4	-0,5	-6.151

Bijlage-tabel 9 Evolutie in de Oost-Vlaamse gemeenten van het absoluut aantal 75-84-jarigen en van hun procentueel aandeel ten opzichte van de totale bevolking.

gemeente	totaal aantal 75-84-jarigen		% 75-84-jarigen tov totale bevolking		2010-2003	
	2.003	2.010	2003	2010	%	absoluut
Aalst	4.901	5.880	6,4	7,8	1,3	979
Denderleeuw	964	1.145	5,6	6,6	1,0	181
Erpe-Mere	1.177	1.527	6,0	7,6	1,6	350
Geraardsbergen	1.997	2.312	6,4	7,3	0,9	315
Haaltert	994	1.253	5,6	7,0	1,3	259
Herzele	908	1.195	5,4	6,9	1,5	287
Lede	1.005	1.192	5,9	6,9	1,0	187
Ninove	2.024	2.416	5,8	6,8	1,0	392
Sint-Lievens-Houtem	600	705	6,5	7,6	1,1	105
Zottegem	1.675	1.931	6,7	7,8	1,1	256
Totaal arr. Aalst	16.245	19.556	6,1	7,3	1,2	3.311
Berlare	810	1.052	5,6	6,9	1,3	242
Buggenhout	775	926	5,6	6,6	1,0	151
Dendermonde	2.784	3.077	6,4	7,0	0,6	293
Hamme	1.367	1.614	6,1	7,2	1,2	247
Laarne	686	811	5,9	7,0	1,1	125
Lebbeke	1.078	1.230	6,0	6,7	0,7	152
Waasmunster	537	633	5,2	6,0	0,8	96
Wetteren	1.434	1.740	6,2	7,5	1,3	306
Wichelen	574	754	5,2	6,7	1,5	180
Zele	1.081	1.275	5,3	6,2	0,9	194
Totaal arr. Dendermonde	11.126	13.112	5,9	6,9	1,0	1.986
Assenede	755	911	5,7	7,0	1,3	156
Eeklo	1.257	1.566	6,6	8,3	1,7	309
Kaprijke	344	432	5,5	6,8	1,3	88
Maldegem	1.333	1.582	6,0	6,9	1,0	249
Sint-Laureins	433	479	6,6	7,2	0,7	46
Zelzate	796	1.009	6,5	8,3	1,8	213
Totaal arr. Eeklo	4.918	5.979	6,2	7,5	1,3	1.061
Aalter	963	1.214	5,1	6,3	1,1	251
De Pinte	476	623	4,6	5,9	1,3	147
Deinze	1.667	2.009	5,9	6,8	1,0	342
Destelbergen	955	1.214	5,5	6,9	1,5	259
Evergem	1.752	2.301	5,5	7,0	1,5	549
Gavere	652	839	5,2	6,4	1,1	187
Gent	14.963	15.510	6,8	7,3	0,4	547
Knesselare	479	528	6,0	6,6	0,5	49
Lochristi	984	1.294	5,0	6,3	1,3	310
Lovendegem	437	631	4,8	7,1	2,3	194
Melle	664	808	6,4	7,7	1,3	144
Merelbeke	1.210	1.418	5,5	6,2	0,7	208
Moerbeke	371	375	6,3	6,3	-0,1	-4
Nazareth	594	726	5,2	6,1	0,8	132
Nevele	610	743	5,4	6,5	1,0	133
Oosterzele	700	870	5,1	6,2	1,0	170
Sint-Martens-Latem	449	602	5,3	7,1	1,8	153
Waarschoot	454	583	5,3	6,3	1,0	129
Wachtebeke	385	445	5,7	6,8	1,1	60
Zomergem	531	715	6,3	8,2	2,0	184
Zulte	724	912	4,9	6,1	1,1	188
Totaal arr. Gent	30.020	34.360	6,1	6,9	0,8	4.340

gemeente	totaal aantal 75-84-jarigen		% 75-84-jarigen tov totale bevolking		2010-2003	
	2.003	2.010	2003	2010	%	absoluut
Brakel	1.009	1.164	7,4	8,6	1,2	155
Horebeke	158	173	7,6	8,0	0,4	15
Kluisbergen	424	456	7,0	7,6	0,6	32
Kruishoutem	459	507	5,8	6,3	0,5	48
Lierde	400	491	6,2	7,5	1,3	91
Maarkedal	491	531	7,6	8,2	0,6	40
Oudenaarde	1.831	2.070	6,6	7,5	0,8	239
Ronse	1.628	1.730	6,9	7,5	0,6	102
Wortegem-Petegem	329	381	5,3	6,0	0,7	52
Zingem	364	464	5,6	7,1	1,6	100
Zwalm	448	530	5,7	6,7	0,9	82
Totaal arr. Oudenaarde	7.541	8.497	6,6	7,4	0,8	956
Beveren	2.423	2.857	5,2	6,0	0,8	434
Kruibeke	893	1.022	6,3	7,4	1,1	129
Lokeren	1.925	2.121	5,1	5,4	0,3	196
Sint-Gillis-Waas	960	1.051	5,5	5,8	0,4	91
Sint-Niklaas	4.204	4.818	6,2	7,2	1,0	614
Stekene	875	1.059	5,1	6,0	0,9	184
Temse	1.350	1.572	5,1	5,8	0,6	222
Totaal arr. Sint-Niklaas	12.630	14.500	5,6	6,3	0,7	1.870
Oost-Vlaanderen	82.480	96.004	6,0	7,0	0,9	13.524

Bijlage-tabel 10 Evolutie in de Oost-Vlaamse gemeenten van het absolute aantal 85+'ers en van hun procentueel aandeel ten op zichte van de totale bevolking (2003 – 2010).

gemeente	totaal aantal 85+		% 85+ tov totale bevolking		Evolutie 2010-2003
	2.003	2.010	2003	2010	
Aalst	1.210	1.750	1,6	2,3	0,7
Denderleeuw	252	369	1,5	2,1	0,7
Erpe-Mere	416	552	2,1	2,8	0,6
Geraardsbergen	572	764	1,8	2,4	0,6
Haaltert	258	362	1,5	2,0	0,6
Herzele	304	399	1,8	2,3	0,5
Lede	239	356	1,4	2,1	0,7
Ninove	535	743	1,5	2,1	0,6
Sint-Lievens-Houtem	214	272	2,3	2,9	0,6
Zottegem	459	624	1,8	2,5	0,7
Totaal arr. Aalst	4.459	6.191	1,7	2,3	0,6
Berlare	227	330	1,6	2,2	0,6
Buggenhout	242	306	1,7	2,2	0,4
Dendermonde	843	1.151	1,9	2,6	0,7
Hamme	370	518	1,6	2,3	0,7
Laarne	156	249	1,3	2,2	0,8
Lebbeke	287	413	1,6	2,3	0,7
Waasmunster	154	218	1,5	2,1	0,6
Wetteren	413	590	1,8	2,6	0,8
Wichelen	155	218	1,4	1,9	0,5
Zele	329	438	1,6	2,1	0,5
Totaal arr. Dendermonde	3.176	4.431	1,7	2,3	0,6
Assenede	285	322	2,1	2,5	0,3
Eeklo	386	481	2,0	2,6	0,5
Kaprijke	143	149	2,3	2,3	0,1
Maldegem	426	514	1,9	2,3	0,3
Sint-Laureins	122	137	1,9	2,1	0,2
Zelzate	221	296	1,8	2,4	0,6
Totaal arr. Eeklo	1.583	1.899	2,0	2,4	0,4
Aalter	278	358	1,5	1,9	0,4
De Pinte	105	162	1,0	1,5	0,5
Deinze	558	764	2,0	2,6	0,6
Destelbergen	236	321	1,4	1,8	0,5
Evergem	644	838	2,0	2,6	0,5
Gavere	203	285	1,6	2,2	0,5
Gent	4.221	5.400	1,9	2,5	0,6
Knesselare	129	176	1,6	2,2	0,6
Lochristi	405	529	2,1	2,6	0,5
Lovendegem	154	184	1,7	2,1	0,4
Melle	218	264	2,1	2,5	0,4
Merelbeke	441	533	2,0	2,3	0,3
Moerbeke	93	140	1,6	2,3	0,8
Nazareth	307	396	2,7	3,3	0,6
Nevele	180	235	1,6	2,0	0,4
Oosterzele	204	250	1,5	1,8	0,3
Sint-Martens-Latem	102	152	1,2	1,8	0,6
Waarschoot	164	190	1,9	2,1	0,1
Wachtebeke	157	202	2,3	3,1	0,8
Zomergem	236	320	2,8	3,7	0,9
Zulte	189	242	1,3	1,6	0,3
Totaal arr. Gent	9.224	11.941	1,9	2,4	0,5

gemeente	totaal aantal 85+		% 85+ tov totale bevolking		Evolutie
	2.003	2.010	2003	2010	2010-2003
Brakel	323	402	2,4	3,0	0,6
Horebeke	124	130	5,9	6,0	0,1
Kluisbergen	145	190	2,4	3,2	0,8
Kruishoutem	142	159	1,8	2,0	0,2
Lierde	84	122	1,3	1,9	0,6
Maarkedal	236	321	3,7	5,0	1,3
Oudenaarde	531	667	1,9	2,4	0,5
Ronse	440	579	1,9	2,5	0,6
Wortegem-Petegem	121	123	2,0	1,9	0,0
Zingem	134	141	2,0	2,2	0,1
Zwalm	144	173	1,8	2,2	0,3
Totaal arr. Oudenaarde	2.424	3.007	2,1	2,6	0,5
Beveren	692	920	1,5	1,9	0,4
Kruikeke	239	357	1,7	2,6	0,9
Lokeren	543	721	1,4	1,8	0,4
Sint-Gillis-Waas	332	444	1,9	2,5	0,6
Sint-Niklaas	1.186	1.604	1,8	2,4	0,6
Stekene	274	366	1,6	2,1	0,5
Temse	370	526	1,4	1,9	0,5
Totaal arr. Sint-Niklaas	3.636	4.938	1,6	2,1	0,5
Oost-Vlaanderen	24.502	32.407	1,8	2,4	0,6

Bijlage-tabel 11: Percentage 55-64-jarigen ten opzichte van de totale bevolking, 2003 – 2010.

Gemeenten	totaal aantal 55-64-jarigen		% 55-64-jarigen		2010-2003	
	2003	2010	2003	2010	%	absoluut
Aalst	8.481	9.732	11,1	12,9	1,7	1.251
Denderleeuw	1.825	2.213	10,6	12,7	2,1	388
Erpe-Mere	2.075	2.452	10,6	12,2	1,7	377
Geraardsbergen	3.513	4.287	11,3	13,6	2,4	774
Haaltert	1.825	2.204	10,4	12,3	1,9	379
Herzele	1.787	2.080	10,6	12,0	1,4	293
Lede	2.036	2.443	11,9	14,2	2,3	407
Ninove	3.961	4.797	11,3	13,5	2,2	836
Sint-Lievens-Houtem	979	1.117	10,6	12,1	1,5	138
Zottegem	2.874	3.278	11,6	13,2	1,7	404
Totaal arr. Aalst	29.356	34.603	11,1	13,0	1,9	5.247
Berlare	1.492	1.914	10,3	12,5	2,2	422
Buggenhout	1.578	1.867	11,3	13,3	2,0	289
Dendermonde	4.694	5.837	10,7	13,2	2,5	1.143
Hamme	2.611	3.075	11,6	13,7	2,2	464
Laarne	1.343	1.579	11,5	13,6	2,1	236
Lebbeke	1.982	2.333	11,1	12,7	1,7	351
Waasmunster	1.258	1.606	12,2	15,3	3,2	348
Wetteren	2.558	2.959	11,1	12,8	1,7	401
Wichelen	1.171	1.424	10,6	12,7	2,1	253
Zelee	2.148	2.543	10,5	12,4	1,9	395
Totaal arr. Dendermonde	20.835	25.137	11,0	13,1	2,1	4.302
Assenede	1.540	1.691	11,6	13,0	1,4	151
Eeklo	2.323	2.507	12,2	13,3	1,1	184
Kaprijke	703	807	11,2	12,6	1,5	104
Maldegem	2.446	2.892	10,9	12,7	1,7	446
Sint-Laureins	687	851	10,4	12,9	2,4	164
Zelzate	1.629	1.807	13,3	14,9	1,6	178
Totaal arr. Eeklo	9.328	10.555	11,7	13,2	1,5	1.227
Aalter	2.017	2.279	10,8	11,8	1,0	262
De Pinte	1.242	1.490	12,0	14,2	2,2	248
Deinze	3.125	3.718	11,0	12,6	1,6	593
Destelbergen	2.118	2.471	12,1	14,1	2,0	353
Evergem	3.508	3.916	11,0	12,0	1,0	408
Gavere	1.264	1.578	10,2	12,0	1,8	314
Gent	23.622	26.075	10,8	12,2	1,4	2.453
Knesselare	910	1.054	11,5	13,1	1,7	144
Lochristi	2.075	2.590	10,6	12,6	2,0	515
Lovendegem	1.324	1.440	14,6	16,3	1,7	116
Melle	1.145	1.342	11,0	12,8	1,7	197
Merelbeke	2.437	2.809	11,0	12,3	1,3	372
Moerbeke	638	831	10,9	13,9	3,0	193
Nazareth	1.203	1.469	10,6	12,3	1,7	266
Nevele	1.237	1.333	11,0	11,6	0,6	96
Oosterzele	1.362	1.572	10,0	11,2	1,2	210
Sint-Martens-Latem	1.184	1.217	14,0	14,3	0,3	33
Waarschoot	872	1.030	10,2	11,2	1,0	158
Wachtebeke	929	1.001	13,8	15,4	1,6	72
Zomergem	880	1.063	10,4	12,2	1,9	183
Zulte	1.445	1.761	9,9	11,7	1,8	316
Totaal arr. Gent	54.537	62.039	11,0	12,5	1,5	7.502

Gemeenten	totaal aantal 55-64-jarigen		% 55-64-jarigen		2010-2003	
	2003	2010	2003	2010	%	absoluut
Brakel	1.545	1.845	11,3	13,6	2,3	300
Horebeke	229	260	10,9	12,0	1,1	31
Kluisbergen	654	741	10,9	12,4	1,5	87
Kruishoutem	757	944	9,5	11,7	2,1	187
Lierde	708	848	11,1	13,0	1,9	140
Maarkedal	705	788	11,0	12,2	1,3	83
Oudenaarde	2.934	3.384	10,6	12,2	1,6	450
Ronse	2.537	2.933	10,7	12,6	1,9	396
Wortegem-Petegem	631	786	10,2	12,4	2,2	155
Zingem	730	862	11,2	13,2	2,1	132
Zwalm	840	1.050	10,8	13,2	2,5	210
Totaal arr. Oudenaarde	12.270	14.441	10,7	12,6	1,9	2.171
Beveren	5.197	6.302	11,2	13,3	2,0	1.105
Kruikebeke	1.784	1.901	12,7	13,9	1,2	117
Lokeren	3.984	4.707	10,6	12,1	1,4	723
Sint-Gillis-Waas	1.987	2.216	11,3	12,3	1,0	229
Sint-Niklaas	8.113	8.888	12,0	13,3	1,3	775
Stekene	1.988	2.395	11,5	13,5	1,9	407
Temse	2.936	3.473	11,2	12,7	1,6	537
Totaal arr. Sint-Niklaas	25.989	29.882	11,5	13,0	1,5	3.893
Oost-Vlaanderen	152.315	176.657	11,1	12,8	1,7	24.342

Bijlage-tabel 12: Comfort van de woningen: centrale verwarming, toilet en badkamer, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement AZF, administratie Planning en Statistiek, 2001.

Gemeente	NIS-code	Leeftijdscategorie	Toiletten		CV		Badkamer	
			Neen	Ja	Neen	Ja	Neen	Ja
Aalst	41002	61 tot 70 jaar	3,6%	96,4%	41,2%	58,8%	4,1%	95,9%
		71 tot 80 jaar	5,0%	95,0%	44,0%	56,0%	8,0%	92,0%
		80 jaar en ouder	4,3%	95,7%	47,6%	52,4%	19,3%	80,7%
Denderleeuw	41011	61 tot 70 jaar	3,0%	97,0%	34,7%	65,3%	1,9%	98,1%
		71 tot 80 jaar	5,4%	94,6%	42,5%	57,5%	5,3%	94,7%
		80 jaar en ouder	5,7%	94,3%	55,9%	44,1%	17,1%	82,9%
Geraardsbergen	41018	61 tot 70 jaar	2,5%	97,5%	44,0%	56,0%	5,4%	94,6%
		71 tot 80 jaar	2,4%	97,6%	49,4%	50,6%	8,2%	91,8%
		80 jaar en ouder	8,3%	91,7%	29,8%	70,2%	8,7%	91,3%
Haaltert	41024	61 tot 70 jaar	2,0%	98,0%	50,0%	50,0%	3,8%	96,2%
		71 tot 80 jaar	5,2%	94,8%	51,9%	48,1%	9,1%	90,9%
		80 jaar en ouder	5,0%	95,0%	65,2%	34,8%	8,3%	91,7%
Herzele	41027	61 tot 70 jaar	4,3%	95,7%	39,1%	60,9%	5,2%	94,8%
		71 tot 80 jaar	6,6%	93,4%	49,4%	50,6%	9,9%	90,1%
		80 jaar en ouder	6,9%	93,1%	67,7%	32,3%	26,7%	73,3%
Lede	41034	61 tot 70 jaar	2,8%	97,2%	45,6%	54,4%	3,7%	96,3%
		71 tot 80 jaar	6,8%	93,2%	54,7%	45,3%	13,2%	86,8%
		80 jaar en ouder	-	100,0%	43,5%	56,5%	21,7%	78,3%
Ninove	41048	61 tot 70 jaar	4,3%	95,7%	37,8%	62,2%	3,3%	96,7%
		71 tot 80 jaar	11,5%	88,5%	46,5%	53,5%	10,8%	89,2%
		80 jaar en ouder	8,9%	91,1%	52,6%	47,4%	23,2%	76,8%
Sint-Lievens-Houtem	41063	61 tot 70 jaar	4,7%	95,3%	55,6%	44,4%	3,1%	96,9%
		71 tot 80 jaar	11,1%	88,9%	69,0%	31,0%	17,4%	82,6%
		80 jaar en ouder	12,5%	87,5%	69,6%	30,4%	33,3%	66,7%
Zottegem	41081	61 tot 70 jaar	4,5%	95,5%	36,4%	63,6%	3,4%	96,6%
		71 tot 80 jaar	6,9%	93,1%	38,2%	61,8%	15,5%	84,5%
		80 jaar en ouder	5,7%	94,3%	50,0%	50,0%	20,8%	79,2%
Erpe-Mere	41082	61 tot 70 jaar	5,9%	94,1%	39,8%	60,2%	4,1%	95,9%
		71 tot 80 jaar	5,0%	95,0%	52,0%	48,0%	10,7%	89,3%
		80 jaar en ouder	12,2%	87,8%	64,3%	35,7%	34,1%	65,9%
Berlare	42003	61 tot 70 jaar	2,5%	97,5%	55,1%	44,9%	-	100,0%
		71 tot 80 jaar	16,1%	83,9%	48,1%	51,9%	15,3%	84,7%
		80 jaar en ouder	11,8%	88,2%	60,0%	40,0%	23,5%	76,5%
Buggenhout	42004	61 tot 70 jaar	4,4%	95,6%	35,6%	64,4%	3,3%	96,7%
		71 tot 80 jaar	4,3%	95,7%	34,3%	65,7%	12,7%	87,3%
		80 jaar en ouder	16,7%	83,3%	61,1%	38,9%	27,8%	72,2%
Dendermonde	42006	61 tot 70 jaar	2,5%	97,5%	40,1%	59,9%	4,5%	95,5%
		71 tot 80 jaar	9,9%	90,1%	47,9%	52,1%	12,9%	87,1%
		80 jaar en ouder	7,6%	92,4%	49,3%	50,7%	22,8%	77,2%
Hamme	42008	61 tot 70 jaar	3,9%	96,1%	45,7%	54,3%	6,4%	93,6%
		71 tot 80 jaar	5,0%	95,0%	57,0%	43,0%	13,7%	86,3%
		80 jaar en ouder	12,1%	87,9%	66,7%	33,3%	36,4%	63,6%
Laarne	42010	61 tot 70 jaar	2,9%	97,1%	50,0%	50,0%	10,3%	89,7%
		71 tot 80 jaar	7,5%	92,5%	46,3%	53,7%	23,6%	76,4%
		80 jaar en ouder	27,3%	72,7%	61,9%	38,1%	22,7%	77,3%
Lebbeke	42011	61 tot 70 jaar	4,6%	95,4%	38,5%	61,5%	5,4%	94,6%
		71 tot 80 jaar	8,2%	91,8%	42,3%	57,7%	15,1%	84,9%
		80 jaar en ouder	12,1%	87,9%	55,9%	44,1%	29,4%	70,6%
Waasmunster	42023	61 tot 70 jaar	3,9%	96,1%	40,0%	60,0%	3,9%	96,1%
		71 tot 80 jaar	5,2%	94,8%	39,3%	60,7%	6,7%	93,3%
		80 jaar en ouder	12,5%	87,5%	46,2%	53,8%	12,5%	87,5%

Gemeente	NIS-code	Leeftijdscategorie	Toiletten		CV		Badkamer	
			Neen	Ja	Neen	Ja	Neen	Ja
Wetteren	42025	61 tot 70 jaar	4,1%	95,9%	50,7%	49,3%	6,0%	94,0%
		71 tot 80 jaar	4,7%	95,3%	52,4%	47,6%	9,3%	90,7%
		80 jaar en ouder	5,9%	94,1%	60,6%	39,4%	11,8%	88,2%
Wichelen	42026	61 tot 70 jaar	3,5%	96,5%	48,8%	51,2%	6,8%	93,2%
		71 tot 80 jaar	5,3%	94,7%	46,2%	53,8%	14,0%	86,0%
		80 jaar en ouder	18,2%	81,8%	63,6%	36,4%	9,1%	90,9%
Zeie	42028	61 tot 70 jaar	5,3%	94,7%	49,6%	50,4%	6,1%	93,9%
		71 tot 80 jaar	7,3%	92,7%	58,4%	41,6%	9,2%	90,8%
		80 jaar en ouder	9,4%	90,6%	80,0%	20,0%	36,7%	63,3%
Assenede	43002	61 tot 70 jaar	3,9%	96,1%	55,4%	44,6%	11,8%	88,2%
		71 tot 80 jaar	9,4%	90,6%	47,5%	52,5%	10,8%	89,2%
		80 jaar en ouder	30,8%	69,2%	69,6%	30,4%	42,3%	57,7%
Eeklo	43005	61 tot 70 jaar	1,6%	98,4%	38,8%	61,2%	7,1%	92,9%
		71 tot 80 jaar	3,2%	96,8%	46,1%	53,9%	7,4%	92,6%
		80 jaar en ouder	16,7%	83,3%	58,6%	41,4%	24,1%	75,9%
Kaprijke	43007	61 tot 70 jaar	15,2%	84,8%	45,2%	54,8%	15,2%	84,8%
		71 tot 80 jaar	16,7%	83,3%	52,6%	47,4%	16,7%	83,3%
		80 jaar en ouder	16,7%	83,3%	75,0%	25,0%	50,0%	50,0%
Maldegem	43010	61 tot 70 jaar	3,6%	96,4%	43,2%	56,8%	7,6%	92,4%
		71 tot 80 jaar	7,0%	93,0%	63,9%	36,1%	14,7%	85,3%
		80 jaar en ouder	8,7%	91,3%	48,9%	51,1%	21,7%	78,3%
Sint-Laureins	43014	61 tot 70 jaar	-	100,0%	33,3%	66,7%	3,7%	96,3%
		71 tot 80 jaar	4,0%	96,0%	65,2%	34,8%	14,3%	85,7%
		80 jaar en ouder	7,7%	92,3%	64,0%	36,0%	23,1%	76,9%
Zelzate	43018	61 tot 70 jaar	6,2%	93,8%	39,6%	60,4%	3,0%	97,0%
		71 tot 80 jaar	6,0%	94,0%	26,6%	73,4%	5,9%	94,1%
		80 jaar en ouder	4,0%	96,0%	45,8%	54,2%	16,0%	84,0%
Aalter	44001	61 tot 70 jaar	3,3%	96,7%	37,9%	62,1%	6,5%	93,5%
		71 tot 80 jaar	11,6%	88,4%	47,5%	52,5%	14,0%	86,0%
		80 jaar en ouder	8,3%	91,7%	56,5%	43,5%	29,2%	70,8%
Deinze	44011	61 tot 70 jaar	6,9%	93,1%	35,5%	64,5%	4,0%	96,0%
		71 tot 80 jaar	6,6%	93,4%	37,8%	62,2%	12,0%	88,0%
		80 jaar en ouder	14,0%	86,0%	54,7%	45,3%	21,4%	78,6%
De Pinte	44012	61 tot 70 jaar	7,3%	92,7%	27,3%	72,7%	5,5%	94,5%
		71 tot 80 jaar	-	100,0%	35,7%	64,3%	7,0%	93,0%
		80 jaar en ouder	11,1%	88,9%	33,3%	66,7%	-	100,0%
Destelbergen	44013	61 tot 70 jaar	3,1%	96,9%	23,2%	76,8%	3,8%	96,2%
		71 tot 80 jaar	5,7%	94,3%	53,8%	46,2%	7,2%	92,8%
		80 jaar en ouder	10,0%	90,0%	53,6%	46,4%	33,3%	66,7%
Evergem	44019	61 tot 70 jaar	4,5%	95,5%	43,9%	56,1%	6,4%	93,6%
		71 tot 80 jaar	4,0%	96,0%	50,7%	49,3%	13,8%	86,2%
		80 jaar en ouder	10,3%	89,7%	52,8%	47,2%	30,8%	69,2%
Gavere	44020	61 tot 70 jaar	6,2%	93,8%	34,2%	65,8%	6,1%	93,9%
		71 tot 80 jaar	12,5%	87,5%	53,3%	46,7%	24,5%	75,5%
		80 jaar en ouder	16,7%	83,3%	54,2%	45,8%	33,3%	66,7%
Gent	44021	61 tot 70 jaar	3,2%	96,8%	32,2%	67,8%	4,4%	95,6%
		71 tot 80 jaar	3,3%	96,7%	29,6%	70,4%	5,7%	94,3%
		80 jaar en ouder	5,6%	94,4%	35,2%	64,8%	14,0%	86,0%
Knesselare	44029	61 tot 70 jaar	7,3%	92,7%	34,1%	65,9%	4,8%	95,2%
		71 tot 80 jaar	6,5%	93,5%	61,4%	38,6%	20,0%	80,0%
		80 jaar en ouder	20,0%	80,0%	70,0%	30,0%	55,6%	44,4%
Lochristi	44034	61 tot 70 jaar	4,3%	95,7%	26,4%	73,6%	5,3%	94,7%
		71 tot 80 jaar	3,4%	96,6%	38,6%	61,4%	8,6%	91,4%
		80 jaar en ouder	12,0%	88,0%	41,7%	58,3%	15,4%	84,6%

Gemeente	NIS-code	Leeftijdscategorie	Toiletten		CV		Badkamer	
			Neen	Ja	Neen	Ja	Neen	Ja
Lovendegem	44036	61 tot 70 jaar	-	100,0%	47,9%	52,1%	3,8%	96,2%
		71 tot 80 jaar	4,8%	95,2%	41,0%	59,0%	4,8%	95,2%
		80 jaar en ouder	8,3%	91,7%	50,0%	50,0%	8,3%	91,7%
Melle	44040	61 tot 70 jaar	3,8%	96,2%	34,0%	66,0%	-	100,0%
		71 tot 80 jaar	2,3%	97,7%	40,5%	59,5%	2,3%	97,7%
		80 jaar en ouder	4,5%	95,5%	59,1%	40,9%	17,4%	82,6%
Merelbeke	44043	61 tot 70 jaar	5,6%	94,4%	32,8%	67,2%	4,0%	96,0%
		71 tot 80 jaar	7,7%	92,3%	45,0%	55,0%	9,3%	90,7%
		80 jaar en ouder	5,3%	94,7%	64,1%	35,9%	33,3%	66,7%
Moerbeke	44045	61 tot 70 jaar	3,8%	96,2%	44,0%	56,0%	-	100,0%
		71 tot 80 jaar	10,7%	89,3%	50,0%	50,0%	7,1%	92,9%
		80 jaar en ouder	-	100,0%	53,8%	46,2%	14,3%	85,7%
Nazareth	44048	61 tot 70 jaar	5,4%	94,6%	28,1%	71,9%	3,5%	96,5%
		71 tot 80 jaar	13,6%	86,4%	43,2%	56,8%	10,6%	89,4%
		80 jaar en ouder	6,7%	93,3%	46,7%	53,3%	26,7%	73,3%
Nevele	44049	61 tot 70 jaar	4,2%	95,8%	40,3%	59,7%	6,9%	93,1%
		71 tot 80 jaar	4,9%	95,1%	44,6%	55,4%	16,7%	83,3%
		80 jaar en ouder	13,3%	86,7%	53,3%	46,7%	26,7%	73,3%
Oosterzele	44052	61 tot 70 jaar	5,7%	94,3%	39,3%	60,7%	10,2%	89,8%
		71 tot 80 jaar	5,4%	94,6%	51,9%	48,1%	7,3%	92,7%
		80 jaar en ouder	10,0%	90,0%	44,4%	55,6%	20,0%	80,0%
Sint-Martens-Latem	44064	61 tot 70 jaar	3,8%	96,2%	21,2%	78,8%	1,9%	98,1%
		71 tot 80 jaar	-	100,0%	26,8%	73,2%	4,5%	95,5%
		80 jaar en ouder	11,1%	88,9%	44,4%	55,6%	27,8%	72,2%
Waarschoot	44072	61 tot 70 jaar	3,9%	96,1%	44,9%	55,1%	7,7%	92,3%
		71 tot 80 jaar	9,3%	90,7%	56,4%	43,6%	22,2%	77,8%
		80 jaar en ouder	10,0%	90,0%	60,0%	40,0%	11,1%	88,9%
Wachtebeke	44073	61 tot 70 jaar	5,0%	95,0%	29,4%	70,6%	4,9%	95,1%
		71 tot 80 jaar	7,7%	92,3%	41,7%	58,3%	19,2%	80,8%
		80 jaar en ouder	14,3%	85,7%	87,5%	12,5%	37,5%	62,5%
Zomergem	44080	61 tot 70 jaar	6,8%	93,2%	29,8%	70,2%	6,7%	93,3%
		71 tot 80 jaar	9,5%	90,5%	62,9%	37,1%	19,5%	80,5%
		80 jaar en ouder	7,7%	92,3%	41,7%	58,3%	23,1%	76,9%
Zulte	44081	61 tot 70 jaar	3,7%	96,3%	33,3%	66,7%	8,8%	91,3%
		71 tot 80 jaar	6,8%	93,2%	50,7%	49,3%	20,3%	79,7%
		80 jaar en ouder	-	100,0%	53,3%	46,7%	12,5%	87,5%
Kruishoutem	45017	61 tot 70 jaar	2,4%	97,6%	50,0%	50,0%	-	100,0%
		71 tot 80 jaar	10,6%	89,4%	56,8%	43,2%	10,6%	89,4%
		80 jaar en ouder	-	100,0%	50,0%	50,0%	22,2%	77,8%
Oudenaarde	45035	61 tot 70 jaar	3,2%	96,8%	37,9%	62,1%	6,7%	93,3%
		71 tot 80 jaar	9,0%	91,0%	50,3%	49,7%	11,2%	88,8%
		80 jaar en ouder	8,8%	91,2%	57,6%	42,4%	33,8%	66,2%
Ronse	45041	61 tot 70 jaar	6,0%	94,0%	45,3%	54,7%	6,5%	93,5%
		71 tot 80 jaar	8,8%	91,2%	41,0%	59,0%	13,7%	86,3%
		80 jaar en ouder	3,9%	96,1%	57,1%	42,9%	17,3%	82,7%
Zingem	45057	61 tot 70 jaar	7,0%	93,0%	41,5%	58,5%	14,0%	86,0%
		71 tot 80 jaar	8,1%	91,9%	54,3%	45,7%	10,5%	89,5%
		80 jaar en ouder	20,0%	80,0%	82,4%	17,6%	40,0%	60,0%
Brakel	45059	61 tot 70 jaar	12,4%	87,6%	39,1%	60,9%	11,1%	88,9%
		71 tot 80 jaar	8,9%	91,1%	44,2%	55,8%	8,9%	91,1%
		80 jaar en ouder	-	100,0%	58,6%	41,4%	26,7%	73,3%
Kluisbergen	45060	61 tot 70 jaar	-	100,0%	50,0%	50,0%	6,7%	93,3%
		71 tot 80 jaar	15,4%	84,6%	44,4%	55,6%	18,4%	81,6%
		80 jaar en ouder	11,8%	88,2%	66,7%	33,3%	35,3%	64,7%

Gemeente	NIS-code	Leeftijdscategorie	Toiletten		CV		Badkamer	
			Neen	Ja	Neen	Ja	Neen	Ja
Wortegem-Petegem	45061	61 tot 70 jaar	3,6%	96,4%	25,9%	74,1%	3,7%	96,3%
		71 tot 80 jaar	18,2%	81,8%	55,2%	44,8%	33,3%	66,7%
		80 jaar en ouder	16,7%	83,3%	53,8%	46,2%	27,3%	72,7%
Horebeke	45062	61 tot 70 jaar	-	100,0%	41,7%	58,3%	8,3%	91,7%
		71 tot 80 jaar	23,1%	76,9%	66,7%	33,3%	23,1%	76,9%
		80 jaar en ouder	-	100,0%	-	100,0%	-	100,0%
Lierde	45063	61 tot 70 jaar	8,2%	91,8%	34,0%	66,0%	14,0%	86,0%
		71 tot 80 jaar	-	100,0%	41,9%	58,1%	6,5%	93,5%
		80 jaar en ouder	-	100,0%	38,5%	61,5%	15,4%	84,6%
Maarkedal	45064	61 tot 70 jaar	5,0%	95,0%	41,5%	58,5%	2,4%	97,6%
		71 tot 80 jaar	10,7%	89,3%	69,2%	30,8%	22,2%	77,8%
		80 jaar en ouder	-	100,0%	71,4%	28,6%	14,3%	85,7%
Zwalm	45065	61 tot 70 jaar	11,8%	88,2%	45,7%	54,3%	9,6%	90,4%
		71 tot 80 jaar	2,5%	97,5%	62,2%	37,8%	18,9%	81,1%
		80 jaar en ouder	-	100,0%	88,9%	11,1%	20,0%	80,0%
Beveren	46003	61 tot 70 jaar	3,8%	96,2%	33,1%	66,9%	2,3%	97,7%
		71 tot 80 jaar	4,1%	95,9%	43,7%	56,3%	5,4%	94,6%
		80 jaar en ouder	6,8%	93,2%	60,6%	39,4%	9,7%	90,3%
Kruibeke	46013	61 tot 70 jaar	3,1%	96,9%	40,4%	59,6%	4,0%	96,0%
		71 tot 80 jaar	5,6%	94,4%	43,9%	56,1%	12,4%	87,6%
		80 jaar en ouder	9,1%	90,9%	62,5%	37,5%	12,5%	87,5%
Lokeren	46014	61 tot 70 jaar	3,5%	96,5%	39,9%	60,1%	6,9%	93,1%
		71 tot 80 jaar	5,7%	94,3%	40,8%	59,2%	8,8%	91,2%
		80 jaar en ouder	9,1%	90,9%	58,5%	41,5%	22,8%	77,2%
Sint-Gillis-Waas	46020	61 tot 70 jaar	5,6%	94,4%	34,4%	65,6%	2,1%	97,9%
		71 tot 80 jaar	8,5%	91,5%	44,6%	55,4%	4,9%	95,1%
		80 jaar en ouder	8,0%	92,0%	57,7%	42,3%	24,0%	76,0%
Sint-Niklaas	46021	61 tot 70 jaar	3,8%	96,2%	37,0%	63,0%	3,7%	96,3%
		71 tot 80 jaar	4,9%	95,1%	40,3%	59,7%	7,2%	92,8%
		80 jaar en ouder	9,1%	90,9%	50,0%	50,0%	16,0%	84,0%
Stekene	46024	61 tot 70 jaar	4,6%	95,4%	43,8%	56,2%	5,3%	94,7%
		71 tot 80 jaar	9,9%	90,1%	51,4%	48,6%	9,1%	90,9%
		80 jaar en ouder	8,3%	91,7%	54,2%	45,8%	16,7%	83,3%
Temse	46025	61 tot 70 jaar	5,3%	94,7%	42,9%	57,1%	6,0%	94,0%
		71 tot 80 jaar	9,2%	90,8%	52,3%	47,7%	9,0%	91,0%
		80 jaar en ouder	7,1%	92,9%	48,4%	51,6%	13,3%	86,7%

Bijlage-tabel 13: Erkenningen Dagverzorgingscentra, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Welzijnszorg, Team Thuiszorg, 01/01/2004.

gemeente	erkenningen	opschorting	som erk. + opsch.	programmering	% van de norm
Aalst	10	20	30	32	31
Denderleeuw	0	0	0	7	0
Erpe-Mere	15	15	30	9	167
Geraardsbergen	0	10	10	13	0
Haaltert	0	0	0	7	0
Herzele	0	7	7	7	0
Lede	0	0	0	7	0
Ninove	0	15	15	14	0
Sint-Lievens-Houtem	0	0	0	4	0
Zottegem	0	15	15	11	0
Totaal arr. Aalst	25	82	107	111	23
Berlare	0	0	0	6	0
Buggenhout	0	0	0	5	0
Dendermonde	10	0	10	18	56
Hamme	0	10	10	9	0
Laarne	0	0	0	4	0
Lebbeke	0	7	7	7	0
Waasmunster	0	9	9	4	0
Wetteren	0	0	0	10	0
Wichelen	0	15	15	4	0
Zele	0	10	10	8	0
Totaal arr. Dendermonde	10	51	61	75	13
Aalter	0	0	0	7	0
Assenede	15	0	15	5	300
Eeklo	15	0	15	9	167
Kaprijke	0	0	0	3	0
Knesselare	0	0	0	3	0
Lovendegem	0	0	0	4	0
Maldegem	0	0	0	9	0
Nevele	0	0	0	4	0
Sint-Laureins	0	0	0	3	0
Waarschoot	0	0	0	3	0
Zomergem	15	0	15	4	375
Totaal arr. Eeklo	45	0	45	54	83
De Pinte	0	0	0	4	0
Deinze	15	0	15	12	125
Destelbergen	0	9	9	7	0
Evergem	10	0	10	14	71
Gavere	0	7	7	5	0
Gent	45	45	90	90	50
Lochristi	15	0	15	8	188
Melle	15	0	15	5	300
Merelbeke	0	15	15	9	0
Moerbeke	0	0	0	2	0
Nazareth	0	0	0	5	0
Oosterzele	0	0	0	5	0
Sint-Martens-Latem	0	0	0	3	0
Wachtebeke	0	0	0	3	0
Zelzate	0	0	0	5	0
Zulte	0	0	0	5	0
Totaal arr. Gent	100	76	176	182	55

gemeente	erkenningen	opschorting	som erk. + opsch.	programmering	% van de norm
Brakel	0	15	15	7	0
Horebeke	0	0	0	1	0
Kluisbergen	0	0	0	3	0
Kruishoutem	0	0	0	3	0
Lierde	0	0	0	3	0
Maarkedal	0	0	0	4	0
Oudenaarde	0	10	10	12	0
Ronse	0	0	0	10	0
Wortegem-Petegem	0	0	0	2	0
Zingem	0	10	10	3	0
Zwalm	0	0	0	3	0
Totaal arr. Oudenaarde	0	35	35	51	0
Beveren	0	15	15	17	0
Kruikebeke	0	7	7	6	0
Lokeren	0	15	15	13	0
Sint-Gillis-Waas	0	0	0	7	0
Sint-Niklaas	0	20	20	28	0
Stekene	0	15	15	6	0
Temse	15	0	15	9	167
Totaal arr. Sint-Niklaas	15	72	87	86	17
Oost-Vlaanderen	195	316	511	559	35

Arrondissement	erkenningen	opschortingen	programmering	% van de norm	saldo tov
Aalst	25	82	111	23%	4
Dendermonde	10	51	75	13%	14
Eeklo	45	0	54	83%	9
Gent	100	76	182	55%	6
Oudenaarde	0	35	51	0%	16
Sint-Niklaas	15	72	86	17%	-1
Oost-Vlaanderen	195	316	559	35%	48

Bijlage-tabel 14: Erkende Dagverzorgingscentra, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Welzijnzorg, Team Thuiszorg, 01/01/2004.

Gemeente	Erkend thuiszorg			Schorsing thuiszorg			Voorafg. verg. ov.			Totaal
	Erkend	Openbaar	Vzw	Schorsing	Openbaar	Vzw	Vergund	Openbaar	Vzw	
Aalst	1		1	2		2	0			3
Aalter	0			0			0			0
Assened	1		1	0			0			1
Berlare	0			0			0			0
Beveren	0			1	1		0			1
Brakel	0			1	1		0			1
Buggenhout	0			0			0			0
Deinze	1		1	0			1		1	2
Denderleeuw	0			0			0			0
Dendermonde	1		1	0			1		1	2
De Pinte	0			0			0			0
Destelbergen	0			1	1		0			1
Eeklo	1		1	0			0			1
Erpe-Mere	1		1	1		1	0			2
Evergem	1		1	0			1		1	2
Gavere	0			1		1	0			1
Gent	3	1	2	5		5	0			8
Geraardsbergen	0			1	1		0			1
Haaltert	0			0			0			0
Hamme	0			1	1		0			1
Herzele	0			1	1		0			1
Horebeke	0			0			0			0
Kaprijke	0			0			0			0
Kluisbergen	0			0			0			0
Knesselare	0			0			0			0
Kruibeke	0			1	1		0			1
Kruishoutem	0			0			0			0
Laarne	0			0			0			0
Lebbeke	0			1		1	0			1
Lede	0			0			0			0
Lierde	0			0			0			0
Lochristi	1		1	0			1		1	2
Lokeren	0			1		1	0			1
Lovendegem	0			0			0			0
Maarkedal	0			0			0			0
Maldegem	0			0			0			0
Melle	1		1	0			0			1
Merelbeke	0			1	1		0			1
Moerbeke (Waas)	0			0			0			0
Nazareth	0			0			1		1	1
Nevele	0			0			0			0
Ninove	0			1		1	0			1
Oosterzele	0			0			0			0
Oudenaarde	0			1		1	0			1
Ronse	0			0			0			0
Sint-Gillis-Waas	0			0			0			0
Sint-Laureins	0			0			0			0
Sint-Lievens-Houtem	0			0			0			0
Sint-Martens-Latem	0			0			0			0
Sint-Niklaas	0			2	1	1	0			2
Stekene	0			1	1		0			1
Temse	1		1	0			0			1

Gemeente	Erkend thuiszorg			Schorsing thuiszorg			Voorafg. verg. ov.			Totaal
	Erkend	Openbaar	Vzw	Schorsing	Openbaar	Vzw	Vergund	Openbaar	Vzw	
Waasmunster	0			1	1		0			1
Wachtebeke	0			0			0			0
Wetteren	0			0			0			0
Wichelen	0			1	1		0			1
Wortegem-Petegem	0			0			0			0
Zele	0			1	1		0			1
Zelzate	0			0			0			0
Zingem	0			1		1	0			1
Zomergem	1		1	0			0			1
Zottegem	0			1	1		0			1
Zulte	0			0			0			0
Zwalm	0			0			0			0
Provincie Oost-Vlaanderen	14	1	13	29	14	15	5	0	5	48

Bijlage-tabel 15: Erkende Centra voor Kortverblijf Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Welzijnszorg, Team Thuiszorg, 01/01/2004.

gemeente	erkenningen	opschorting	som erk. + opsch.	programmering	% van de norm
Aalst	0	14	0	32	0
Denderleeuw	0	0	0	7	0
Erpe-Mere	13	0	13	9	144
Geraardsbergen	0	13	13	13	0
Haaltert	0	10	10	7	0
Herzele	0	6	6	7	0
Lede	0	3	3	7	0
Ninove	0	4	4	14	0
Sint-Lievens-Houtem	0	4	4	4	0
Zottegem	4	0	4	11	36
Totaal arr. Aalst	17	54	71	111	15
Berlare	0	0	0	6	0
Buggenhout	3	0	3	5	60
Dendermonde	3	8	11	18	17
Hamme	0	8	8	9	0
Laarne	0	4	4	4	0
Lebbeke	0	0	0	7	0
Waasmunster	0	4	4	4	0
Wetteren	3	0	3	10	30
Wichelen	0	4	4	4	0
Zele	0	7	7	8	0
Totaal arr. Dendermonde	9	35	44	75	12
Aalter	10	0	10	7	143
Assenede	3	0	3	5	60
Eeklo	0	8	8	9	0
Kaprijke	0	10	10	3	0
Knesselare	0	3	3	3	0
Lovendegem	0	0	0	4	0
Maldegem	0	8	8	9	0
Nevele	3	0	3	4	75
Sint-Laureins	0	0	0	3	0
Waarschoot	0	3	3	3	0
Zomergem	5	0	5	4	125
Totaal arr. Eeklo	21	32	53	54	39
De Pinte	0	0	0	4	0
Deinze	4	5	9	12	33
Destelbergen	0	4	4	7	0
Evergem	4	7	11	14	29
Gavere	0	4	4	5	0
Gent	19	71	90	90	21
Lochristi	7	0	7	8	88
Melle	0	8	8	5	0
Merelbeke	0	6	6	9	0
Moerbeke	0	3	3	2	0
Nazareth	7	0	7	5	140
Oosterzele	0	10	10	5	0
Sint-Martens-Latem	0	0	0	3	0
Wachtebeke	3	0	3	3	100
Zelzate	0	5	5	5	0
Zulte	0	5	5	5	0
Totaal arr. Gent	44	128	172	182	24

gemeente	erkenningen	opschorting	som erk. + opsch.	programmering	% van de norm
Brakel	5	10	15	7	71
Horebeke	0	0	0	1	0
Kluisbergen	0	3	3	3	0
Kruishoutem	3	0	3	3	100
Lierde	0	0	0	3	0
Maarkedal	0	12	12	4	0
Oudenaarde	0	6	6	12	0
Ronse	0	0	0	10	0
Wortegem-Petegem	0	0	0	2	0
Zingem	3	0	3	3	100
Zwalm	3	0	3	3	100
Totaal arr. Oudenaarde	14	31	45	51	27
Beveren	0	16	16	17	0
Kruibeke	0	5	5	6	0
Lokeren	8	9	17	13	62
Sint-Gillis-Waas	7	0	7	7	100
Sint-Niklaas	9	5	14	28	32
Stekene	0	6	6	6	0
Temse	0	3	3	9	0
Totaal arr. Sint-Niklaas	24	44	68	86	28
Oost-Vlaanderen	129	324	453	559	23

Bijlage-tabel 16: Erkende centra voor Kortverblijf, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Welzijnzorg, Team Thuiszorg, 01/01/2004.

Gemeente	Erkend thuiszorg			Schorsing thuiszorg			Totaal
	Erkend	Openbaar	Vzw	Schorsing	Openbaar	Vzw	
Aalst	0			2		2	2
Aalter	1		1	0			1
Assened	1		1	0			1
Berlare	0			0			0
Beveren	0			2	1	1	2
Brakel	1		1	1	1		2
Buggenhout	1	1		0			1
Deinze	1		1	1		1	2
Denderleeuw	0			0			0
Dendermonde	1		1	2	1	1	3
De Pinte	0			0			0
Destelbergen	0			1	1		1
Eeklo	0			1		1	1
Erpe-Mere	2		2	0			2
Evergem	1		1	2	1	1	3
Gavere	0			1		1	1
Gent	4	2	2	14	2	12	18
Geraardsbergen	0			2	1	1	2
Haaltert	0			1		1	1
Hamme	0			2	1	1	2
Herzele	0			1	1		1
Horebeke	0			0			0
Kaprijke	0			1		1	1
Kluisbergen	0			1		1	1
Knesselare	0			1		1	1
Kruike	0			1	1		1
Kruishoutem	1		1	0			1
Laarne	0			1	1		1
Lebbeke	0			0			0
Lede	0			1	1		1
Lierde	0			0			0
Lochristi	2		2	0			2
Lokeren	1	1		1		1	2
Lovendegem	0			0			0
Maarkedal	0			2	1	1	2
Maldegem	0			1	1		1
Melle	0			1		1	1
Merelbeke	0			1	1		1
Moerbeke (Waas)	0			1	1		1
Nazareth	1		1	0			1
Nevele	1	1		0			1
Ninove	0			1	1		1
Oosterzele	0			1		1	1
Oudenaarde	0			1		1	1
Ronse	0			0			0
Sint-Gillis-Waas	1	1		0			1
Sint-Laureins	0			0			0
Sint-Lievens-Houtem	0			1		1	1
Sint-Martens-Latem	0			0			0
Sint-Niklaas	2	1	1	1		1	3
Stekene	0			1	1		1
Temse	0			1		1	1

Gemeente	Erkend thuiszorg			Schorsing thuiszorg			Totaal
	Erkend	Openbaar	Vzw	Schorsing	Openbaar	Vzw	
Waasmunster	0			1	1		1
Wachtebeke	1		1	0			1
Wetteren	1	1		0			1
Wichelen	0			1	1		1
Wortegem-Petegem	0			0			0
Zele	0			1	1		1
Zelzate	0			1	1		1
Zingem	1		1	0			1
Zomergem	1		1	0			1
Zottegem	1	1		0			1
Zulte	0			1		1	1
Zwalm	1		1	0			1
Provincie Oost-Vlaanderen	28	9	19	59	23	36	87

Bijlage-tabel 17: Erkenningen Serviceflatgebouwen, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Welzijnzorg, Team Ouderenvoorzieningen, 01/01/2004.

Gemeente	Serviceflats	Gepland	Totaal (erkend + gepland)	Programmering	Vervullingspercentage
Aalst	247	76	323	388	64
Denderleeuw	6	42	48	81	7
Erpe-Mere	79	10	89	99	80
Geraardsbergen	83	0	83	158	53
Haaltert	30	30	60	83	36
Herzele	14	19	33	81	17
Lede	0	0	0	86	0
Ninove	56	23	79	173	32
Sint-Lievens-Houtem	12	24	36	48	25
Zottegem	3	30	33	132	2
Totaal arr. Aalst	530	254	784	1.329	40
Berlare	40	15	55	71	56
Buggenhout	37	15	52	69	54
Dendermonde	120	89	209	217	55
Hamme	65	36	101	114	57
Laarne	0	12	12	58	0
Lebbeke	33	45	78	88	38
Waasmunster	20	24	44	51	39
Wetteren	92	0	92	118	78
Wichelen	20	0	20	52	38
Zeel	43	21	64	92	47
Totaal arr. Dendermonde	470	257	727	930	51
Assenede	63	0	63	66	95
Eeklo	68	40	108	106	64
Kaprijke	0	15	15	31	0
Maldegem	30	15	45	111	27
Sint-Laureins	32	0	32	32	100
Zelzate	0	0	0	72	0
Totaal arr. Eeklo	193	70	263	418	46
Aalter	86	9	95	86	100
De Pinte	20	0	20	49	41
Deinze	61	15	76	143	43
Destelbergen	0	20	20	88	0
Evergem	100	41	141	160	63
Gavere	38	0	38	57	67
Gent	547	119	666	1.066	51
Knesselare	0	15	15	39	0
Lochristi	31	57	88	92	34
Lovendegem	15	0	15	51	29
Melle	25	14	39	54	46
Merelbeke	104	1	105	105	99
Moerbeke	24	0	24	28	86
Nazareth	0	30	30	55	0
Nevele	0	0	0	53	0
Oosterzele	0	0	0	60	0
Sint-Martens-Latem	58	0	58	47	123
Waarschoot	30	8	38	40	75
Wachtebeke	20	24	44	38	53
Zomergem	32	0	32	45	71
Zulte	10	38	48	62	16
Totaal arr. Gent	1.201	391	1.592	2.418	50

Gemeente	Serviceflats	Gepland	Totaal (erkend + gepland)	Programmering	Vervullings- percentage
Brakel	56	0	56	74	76
Horebeke	0	20	20	12	0
Kluisbergen	0	24	24	31	0
Kruishoutem	19	0	19	35	54
Lierde	0	0	0	32	0
Maarkedal	5	25	30	36	14
Oudenaarde	0	25	25	138	0
Ronse	90	0	90	117	77
Wortegem-Petegem	0	12	12	27	0
Zingem	0	0	0	32	0
Zwalm	0	0	0	37	0
Totaal arr. Oudenaarde	170	106	276	571	30
Beveren	10	130	140	218	5
Kruibeke	0	0	0	75	0
Lokeren	20	0	20	167	12
Sint-Gillis-Waas	16	52	68	83	19
Sint-Niklaas	177	49	226	352	50
Stekene	87	30	117	81	107
Temse	70	40	110	123	57
Totaal arr. Sint-Niklaas	380	301	681	1.099	35
Totaal provincie Oost-Vlaanderen	2.944	1.379	4.323	6.765	44

Bijlage-tabel 18: Erkende serviceflatgebouwen, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Welzijnzorg, Team Thuiszorg, 01/01/2004.

Gemeente	Erkend				In onderzoek				In onderzoek				Totaal
	Totaal	Openbaar	Vzw	Privé	Totaal	Openbaar	Vzw	Privé	Totaal	Openbaar	Vzw	Privé	
Aalst	5	2		3	1			1	2		1	1	8
Aalter	3	1	2		1		1		0				4
Assened	4	2	2		0				0				4
Berlare	2	2			0				1			1	3
Beveren	1	1			1		1		2	1		1	4
Brakel	2		1	1	0				0				2
Buggenhout	1	1			1			1	0				2
Deinze	1		1		0				1		1		2
Denderleeuw	1			1	0				1		1		2
Dendermonde	2	2			0				3		3		5
De Pinte	1	1			0				0				1
Destelbergen	0				0				1	1			1
Eeklo	2		2		0				1		1		3
Erpe-Mere	4	1	2	1	0				0		1		4
Evergem	4	3	1		0				2	1	1		6
Gavere	1		1		0				0				1
Gent	10	2	5	3	0				2		2		12
Geraardsbergen	2	1		1	0				0				2
Haaltert	1		1		0				0				1
Hamme	2	2			0				2	2			4
Herzele	1			1	0				1			1	2
Horebeke	0				0				1			1	1
Kaprijke	0				0				1	1			1
Kluisbergen	0				0				1		1		1
Knesselare	0				1	1			1		1		2
Kruibeke	0				0				0				0
Kruishoutem	1	1			0				0				1
Laarne	0				0				1	1			1
Lebbeke	1	1			0				2			2	3
Lede	0				0				0				0
Lierde	0				0				0				0
Lochristi	2		2		0				2	1	1		4
Lokeren	1		1		0				0				1
Lovendegem	1	1			0				0				1
Maarkedal	1		1		0				1	1			2
Maldegem	1	1			0				0				1
Melle	1	1			0				1		1		2
Merelbeke	3	1		2	0				0				3
Moerbeke (Waas)	1	1			0				0				1
Nazareth	0				0				1		1		1
Nevele	0				0				0				0
Ninove	3	2		1	0				1			1	4
Oosterzele	0				0				0				0
Oudenaarde	0				0				1		1		1

Gemeente	Erkend				In onderzoek				In onderzoek				Totaal
	Totaal	Openbaar	Vzw	Privé	Totaal	Openbaar	Vzw	Privé	Totaal	Openbaar	Vzw	Privé	
Sint-Gillis-Waas	1		1		0				1	1			2
Sint-Laureins	1			1	0				0				1
Sint-Lievens-Houtem	1		1		0				1		1		2
Sint-Martens-Latem	2	1	1		0				0				2
Sint-Niklaas	7		4	3	0				2		2		9
Stekene	2			2	0				1	1			3
Temse	1	1			0				1		1		2
Waarscot	1		1		0				0				1
Waasmunster	1	1			0				0				1
Wachtebeke	1	1			0				1				2
Wetteren	1	1			0				0				1
Wichelen	1	1			0				0				1
Wortegem-Petegem	0				0				1		1		1
Zele	2	1		1	0				0				2
Zelzate	0				0				0				0
Zingem	0				0				0				0
Zomergem	1		1		0				0				1
Zottegem	1			1	0				1			1	2
Zulte	1			1	0				1		1		2
Zwalm	0				0				0				0
Provincie Oost-Vlaanderen	93	38	32	23	5	1	2	2	43	12	22	9	141

Bijlage-tabel 19: Erkenningen Rusthuizen, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Welzijnszorg, Team Thuiszorg, 01/01/2004.

Gemeente	Rusthuizen	Gepland	Totaal (erkend + gepland)	Programmering	Vervullingspercentage	saldo
Aalst	551	141	692	948	58	256
Denderleeuw	152	31	183	196	78	13
Erpe-Mere	344	0	344	272	126	-72
Geraardsbergen	345	48	393	401	86	8
Haaltert	153	0	153	197	78	44
Herzele	176	45	221	202	87	-19
Lede	90	0	90	197	46	107
Ninove	299	94	393	406	74	13
Sint-Lievens-Houtem	138	0	138	130	106	-8
Zottegem	334	19	353	332	101	-21
Totaal arr. Aalst	2.582	378	2.960	3.281	79	321
Berlare	210	0	210	177	119	-33
Buggenhout	172	0	172	163	106	-9
Dendermonde	708	-2	706	571	124	-135
Hamme	264	-15	249	274	96	25
Laarne	95	0	95	134	71	39
Lebbeke	156	47	203	215	73	12
Waasmunster	80	0	80	115	70	35
Wetteren	242	0	242	302	80	60
Wichelen	71	36	107	121	59	14
Zele	249	-5	244	229	109	-15
Totaal arr. Dendermonde	2.247	61	2.308	2.301	98	-7
Assenede	230	0	230	166	139	-64
Eeklo	304	0	304	260	117	-44
Kaprijke	108	45	153	76	142	-77
Maldegem	163	0	163	275	59	112
Sint-Laureins	62	0	62	78	79	16
Zelzate	156	-6	150	164	95	14
Totaal arr. Eeklo	1.023	39	1.062	1.019	100	-43
Aalter	191	0	191	199	96	8
De Pinte	59	0	59	99	60	40
Deinze	347	19	366	375	93	9
Destelbergen	147	-47	100	192	77	92
Evergem	578	26	604	419	138	-185
Gavere	120	0	120	146	82	26
Gent	2.586	235	2.821	2.782	93	-39
Knesselare	75	0	75	93	81	18
Lochristi	326	0	326	253	129	-73
Lovendegem	101	8	109	105	96	-4
Melle	134	2	136	142	94	6
Merelbeke	315	0	315	265	119	-50
Moerbeke	56	14	70	69	81	-1
Nazareth	308	0	308	171	180	-137
Nevele	94	0	94	126	75	32
Oosterzele	112	0	112	139	81	27
Sint-Martens-Latem	0	0	0	92	0	92
Waarschoot	106	0	106	102	104	-4
Wachtebeke	165	0	165	97	170	-68
Zomergem	200	-42	158	143	140	-15
Zulte	107	0	107	141	76	34
Totaal arr. Gent	6.127	215	6.342	6.150	100	-192

Gemeente	Rusthuizen	Gepland	Totaal (erkend + gepland)	Programmering	Vervullingspercentage	saldo
Brakel	322	-30	292	206	156	-86
Horebeke	93	30	123	51	182	-72
Kluisbergen	87	18	105	89	98	-16
Kruishoutem	90	0	90	88	102	-2
Lierde	0	0	0	74	0	74
Maarkedal	295	0	295	129	229	-166
Oudenaarde	307	0	307	353	87	46
Ronse	199	0	199	302	66	103
Wortegem-Petegem	65	0	65	67	97	2
Zingem	90	0	90	78	115	-12
Zwalm	63	35	98	93	68	-5
Totaal arr. Oudenaarde	1.611	53	1.664	1.530	105	-134
Beveren	392	72	464	500	78	36
Kruibeke	195	-15	180	186	105	6
Lokeren	398	30	428	381	104	-47
Sint-Gillis-Waas	230	0	230	214	107	-16
Sint-Niklaas	1.207	0	1.207	846	143	-361
Stekene	100	34	134	192	52	58
Temse	277	51	328	281	99	-47
Totaal arr. Sint-Niklaas	2.799	172	2.971	2.600	108	-371
Totaal provincie Oost-Vlaanderen	16.389	918	17.307	16.881	97	-426

Bijlage-tabel 20: Erkende Rusthuizen, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Welzijnszorg, Team Thuiszorg, 01/01/2004.

Gemeente	Erkend				In onderzoek				In onderzoek				Totaal
	Totaal	Openbaar	Vzw	Privé	Totaal	Openbaar	Vzw	Privé	Totaal	Openbaar	Vzw	Privé	
Aalst	5	3	2		0				1		1		6
Aalter	2		2		0				0				2
Assened	2		2		0				0				2
Berlare	3	2		1	0				-1	-1			2
Beveren	6	5	1		0				0				6
Brakel	4	1	2	1	0				-1		-1		3
Buggenhout	2	1	1		0				0				2
Deinze	4	1	3		0				0				4
Denderleeuw	2			2	0				0				2
Dendermonde	7	3	2	2	0				0				7
De Pinte	1	1			0				0				1
Destelbergen	2	2			0				-1	-1			1
Eeklo	3		3		0				0				3
Erpe-Mere	3		3		0				0				3
Evergem	8	3	2	3	0				0				8
Gavere	1		1		0				0				1
Gent	36	6	21	9	2		2		-1	-2	1		37
Geraardsbergen	5	3	1	1	0				0				5
Haaltert	2		2		0				0				2
Hamme	2	1	1		0				0				2
Herzele	3	1		2	0				0				3
Horebeke	1			1	0				1			1	2
Kaprijke	2	1	1		0				0			1	2
Kluisbergen	1		1		0				0				1
Knesselare	1		1		0				0				1
Kruike	3	3			0				-2	-2			1
Kruishoutem	1		1		0				0				1
Laarne	2	2			0				-1	-1			1
Lebbeke	2	1		1	0				0				2
Lede	1	1			0				0				1
Lierde	0				0				0				0
Lochristi	3	1	2		0				0				3
Lokeren	3	2	1		0				0				3
Lovendegem	5			5	0				0				5
Maarkedal	4	1	3		0				0				4
Maldegem	2	2			0				0				2
Melle	2		2		0				0				2
Merelbeke	2	2			0				0				2
Moerbeke (Waas)	1	1			0				0				1
Nazareth	3	1	2		0				0				3
Nevele	2	1	1		0				0				2

Gemeente	Erkend				In onderzoek				In onderzoek				Totaal
	Totaal	Openbaar	Vzw	Privé	Totaal	Openbaar	Vzw	Privé	Totaal	Openbaar	Vzw	Privé	
Oosterzele	2		2		0				0				2
Oudenaarde	2	1	1		0				1		1		3
Ronse	2	1	1		0				0				2
Sint-Gillis-Waas	2	1	1		0				0				2
Sint-Laureins	1	1			0				0				1
Sint-Lievens-Houtem	2		1	1	0				0				2
Sint-Martens-Latem	0				0				0				0
Sint-Niklaas	12	6	4	2	0				0				12
Stekene	1	1			0				0				1
Temse	4	3	1		0				0				4
Waarschot	1		1		0				0				1
Waasmunster	1	1			0				0				1
Wachtebeke	2	1	1		0				0				2
Wetteren	2	1	1		0				0				2
Wichelen	1	1			0				0				1
Wortegem-Petegem	1		1		0				0				1
Zele	3	1	1	1	0				0				3
Zelzate	2	1	1		0				0				2
Zingem	1		1		0				0				1
Zomergem	1		1		0				0				1
Zottegem	5	1	1	3	0				0				5
Zulte	2		2		0				0				2
Zwalm	1		1		0				0				1
Provincie Oost-Vlaanderen	200	75	87	38	2	0	2	0	-4	-7	2	1	198

Bijlage-kaart 1: Identificatie Vlaamse gemeenten.

Aalst	1	Dilsen-Stokkem	63	Kampenhout	125	Merchtem	187	Spiere-Helkijn	249
Aalter	2	Drogenbos	64	Kapelle-Op-Den-Bos	126	Merelbeke	188	Stabroek	250
Aarschot	3	Duffel	65	Kapellen	127	Merksplas	189	Staden	251
Aartselaar	4	Edegem	66	Kaprijke	128	Mesen	190	Steenokkerzeel	252
Affligem	5	Eeklo	67	Kasterlee	129	Meulebeke	191	Stekene	253
Alken	6	Erpe-Mere	68	Keerbergen	130	Middelkerke	192	Temse	254
Alveringem	7	Essen	69	Kinrooi	131	Moerbeke	193	Ternat	255
Antwerpen	8	Evergem	70	Kluisbergen	132	Mol	194	Tervuren	256
Anzegem	9	Galmaarden	71	Knesselare	133	Moorslede	195	Tessenderlo	257
Ardooe	10	Gavere	72	Knokke-Heist	134	Mortsel	196	Tielt	258
Arendonk	11	Geel	73	Koekelare	135	Nazareth	197	Tielt-Winge	259
As	12	Geetbets	74	Koksijde	136	Neerpelt	198	Tienen	260
Asse	13	Genk	75	Kontich	137	Nevele	199	Tongeren	261
Assenede	14	Gent	76	Kortemark	138	Niel	200	Torhout	262
Avelgem	15	Geraardsbergen	77	Kortenaken	139	Nieuwerkerken	201	Tremelo	263
Baarle-Hertog	16	Gingelom	78	Kortenberg	140	Nieuwpoort	202	Turnhout	264
Balen	17	Gistel	79	Kortessem	141	Nijlen	203	Veurne	265
Beernem	18	Glabbeek	80	Kortrijk	142	Ninove	204	Vilvoorde	266
Beerse	19	Gooik	81	Kraainem	143	Olen	205	Vleteren	267
Beersel	20	Grimbergen	82	Kruike	144	Oostende	206	Voeren	268
Begijnendijk	21	Grobbendonk	83	Kruishoutem	145	Oosterzele	207	Vorselaar	269
Bekkevoort	22	Haacht	84	Kuurne	146	Oostkamp	208	Vosselaar	270
Beringen	23	Haaltert	85	Laakdal	147	Oostrozebeke	209	Waarschoot	271
Berlaar	24	Halen	86	Laarne	148	Oplabbek	210	Waasmunster	272
Berlare	25	Halle	87	Lanaken	149	Opwijk	211	Wachtebeke	273
Bertem	26	Ham	88	Landen	150	Oud-Heverlee	212	Waregem	274
Bever	27	Hamme	89	Langemark-Poelkapelle	151	Oud-Turnhout	213	Wellen	275
Beveren	28	Hamont-Achel	90	Lebbeke	152	Oudenaarde	214	Wemmel	276
Bierbeek	29	Harelbeke	91	Lede	153	Oudenburg	215	Wervik	277
Bilzen	30	Hasselt	92	Ledegem	154	Overijse	216	Westerlo	278
Blankenberge	31	Hechtel-Eksel	93	Lendeled	155	Overpelt	217	Wetteren	279
Bocholt	32	Heers	94	Lennik	156	Peer	218	Wevelgem	280
Boechout	33	Heist-Op-Den-Berg	95	Leopoldsburg	157	Pepingen	219	Wezembeek-Oppem	281
Bonheiden	34	Hemiksem	96	Leuven	158	Pittem	220	Wichelen	282
Boom	35	Herent	97	Lichtervelde	159	Poperinge	221	Wielsbeke	283
Boortmeerbeek	36	Herentals	98	Liedekerke	160	Putte	222	Wijnegem	284
Borgloon	37	Herenthout	99	Lier	161	Puurs	223	Willebroek	285
Bornem	38	Herk-De-Stad	100	Lierde	162	Ranst	224	Wingene	286
Borsbeek	39	Herne	101	Lille	163	Ravels	225	Wommelgem	287
Boutersem	40	Herselt	102	Linkebeek	164	Retie	226	Wortegem-Petegem	288
Brakel	41	Herstappe	103	Lint	165	Riemst	227	Wuustwezel	289
Brasschaat	42	Herzele	104	Linter	166	Rijkevorsel	228	Zandhoven	290
Brecht	43	Heusden-Zolder	105	Lo-Reninge	167	Roeselare	229	Zaventem	291
Bredene	44	Heuvelland	106	Lochristi	168	Ronse	230	Zedelgem	292
Bree	45	Hoegaarden	107	Lokeren	169	Roosdaal	231	Zele	293
Brugge	46	Hoeilaart	108	Lommel	170	Rotselaar	232	Zelzate	294
Buggenhout	47	Hoeselt	109	Londerzeel	171	Ruiselede	233	Zemst	295
Damme	48	Holsbeek	110	Lovendegem	172	Rumst	234	Zingem	296
Deerlijk	49	Hooglede	111	Lubbeek	173	Schelle	235	Zoersel	297
De Haan	50	Hoogstraten	112	Lummen	174	Scherpenheuvel-Zichem	236	Zomergem	298
Deinze	51	Horebeke	113	Maarkedal	175	Schilde	237	Zonhoven	299
Denderleeuw	52	Houthalen-Helchteren	114	Maaseik	176	Schoten	238	Zonnebeke	300
Dendermonde	53	Houthulst	115	Maasmechelen	177	Sint-Amands	239	Zottegem	301
Dentergem	54	Hove	116	Machelen	178	Sint-Genesius-Rode	240	Zoutleeuw	302
De Panne	55	Huldenberg	117	Maldegem	179	Sint-Gillis-Waas	241	Zuienkerke	303
De Pinte	56	Hulshout	118	Malle	180	Sint-Katelijne-Waver	242	Zulte	304
Dessel	57	Ichtegem	119	Mechelen	181	Sint-Laureins	243	Zutendaal	305
Destelbergen	58	Ieper	120	Meerhout	182	Sint-Lievens-Houtem	244	Zwalm	306
Diepenbeek	59	Ingelmunster	121	Meeuwen-Gruitrode	183	Sint-Martens-Latem	245	Zwevegem	307
Diest	60	Izegem	122	Meise	184	Sint-Niklaas	246	Zwijndrecht	308
Diksmuide	61	Jabbeke	123	Melle	185	Sint-Pieters-Leeuw	247		
Dilbeek	62	Kalmthout	124	Menen	186	Sint-Truiden	248		